

**T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**FAKİR BAYKURT'UN ROMANLARINDAKİ
HALK BİLİMİ UNSURLARI**

Mehmet Halil AKKIN

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Seyfullah TÜRKMEN**

Yozgat 2012

**T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**FAKİR BAYKURT'UN ROMANLARINDAKİ
HALK BİLİMİ UNSURLARI**

**Hazırlayan
Mehmet Halil AKKIN**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Seyfullah TÜRKMEN**

Yozgat 2012

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 8011050025 numaralı öğrencisi Mehmet Halil AKKIN'ın hazırladığı "Fakir Baykurt'un Romanlarındaki Halkbilimi Unsurları" başlıklı ~~DOKTORA~~/YÜKSEKLİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 29/06/2012 Cuma günü saat 14:00'de yapılmış, tezin onayına OY ÇOKLUĞU / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Nilüfer İLHAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Seyfullah TÜRKMEN (Danışman)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Qiyas ŞÜKÜROV

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun 12/07/2012 tarih ve 17 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

12/07/2012
Enstitü Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Eyyup ECEVİT

ÖNSÖZ

Türk kültürü çok geniş ve zengin bir özellik gösterir. Türk kültürünün yüzyıllardır sözlü geleneğe yaşadığı bilinmektedir. İslamiyet öncesi bilinen en eski ürünlerimiz, sözlü edebiyata aittir. Fakat bu, sözlü geleneğin geçmişe ait bir değer olduğu anlamını taşımaz. Bugün iletişimin ve küreselleşmenin bu kadar hızla ilerlemesine rağmen, yine de toplumların sözlü gelenekleri devam etmektedir. Hatta iletişim araçlarının etkinliğinin artması, yerel kültür ürünlerinin daha kolay yaygınlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Üstelik artık yerel kültürler diğer toplumların da ilgi alanına girmiştir. Ancak, bütün bu gelişmeler, sözlü ürünlerin “değişebilir” ve “yok olabilir” ya da “yok edilebilir” niteliğini etkilememektedir. Bütün dünyada, halk kültürünü konu alan çalışmaların beğeniyle karşılanmasına ve devletin bu gibi çalışmalara destek vermesine rağmen; soyut, binlerce yıllık birikimi görmezden gelen bir edebiyat geleneği başlamıştır. Unutmayalım ki bizim yazılı edebiyatımızın temeli bu yerel kültüre ait edebiyatlardır. Yerel edebiyatın ulusal edebiyatı beslemesi ve yerelin oluşturduğu bu parçalar ulusal edebiyatı oluşturmaktadır.

Fakir Baykurt, Cumhuriyet sonrası edebiyatımızda köy kültürünü ve yaşamını edebiyatımıza çok iyi yansıtmıştır. Fakir Baykurt bu anlayışı bilinçli bir şekilde sürdürmüştür. Bilhassa romanlarında kültürel birikimin ürünlerini sık sık gün yüzüne çıkarmayı denemiştir. Fakir Baykurt’un halk bilimiyle ilgili çalışmalara katılmış olması ve bu kurumlarda görev yapması, onun romanlarında bazı halk bilimi unsurlarını bilinçli kullandığı izlenimi doğurmaktadır. Çalışmamız, söz konusu eserlerin öncelikle toplanması, taranması, bulunan malzemenin tasnifi ve elde edilen bilgilerin halk edebiyatı ve halk bilimi açısından yorumlanması şeklinde dört aşamadan oluştu. Yaptığımız çalışmada tespit ettiğimiz malzemelerin çeşitliliği, bazı durumlarda tekrara düşmemizi hatta hangi başlık altında ele alacağımız konularında bizi kimi zaman tereddütlere düşürmüştür. Bütün bu unsurları birleştirerek, Fakir Baykurt’un kültür birikimimiz açısından bulunduğu nokta hakkında bir değerlendirme yapmaya çalıştık. Yaptığımız çalışma, Fakir Baykurt’un romanlarındaki halk bilimi öğelerini tespit ve tahlil biçimindedir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında yardımlarını gördüğüm tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Seyfullah TÜRKMEN'e saygıyla teşekkürlerimi sunarım. Niteliği ne olursa olsun, bütün çalışmalar, elbette ki en yakınımızın desteği olmadan ilerleyemez. Her zaman desteğini yanımda hissettiğim ve yardımlarını esirgemeyen babam, annem, sevgili eşim Ümmüşen AKKIN ve arkadaşım Edebiyat Öğretmeni Mesut AKÇA'ya teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Mehmet Halil AKKIN

Yozgat . . 2012

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Fakir Baykurt'un Romanlarında Halk Bilimi Unsurları

Mehmet Halil Akkın

Bozok Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

2012: 144 Sayfa

Halkın halk olabilmesi için, birtakım meziyetleri olmalıdır. Bunlardan birisi de ortak bir kültüre sahip olmaktır. Halk kültürü bir milletin asli unsurudur. Fakir Baykurt da içinden çıktığı toplumun değerlerini, romanlarında çok iyi yansıtmıştır. Fakir Baykurt'un kendisinin de bir köy çocuğu olması ve kültürün en az yozlaştığı yerler olan köylerin kültürünü çok iyi yansıtmaları sayesinde eserimizde çok sayıda kültür unsuruna rastladık. Birinci Bölüm'de yazarın hayatı, sanat anlayışı ve incelediğimiz romanları hakkında bilgi verdik. İkinci Bölüm'de romanlardaki halk edebiyatı unsurlarını ve yazarın romanlarındaki kullanım şekillerini inceledik. Üçüncü Bölüm'de de romanlardaki halk bilimi unsurlarını ve kullanımlarını aldık.

İncelediğimiz romanlarda tespit ettiğimiz bütün unsurları toplayarak bilimsel usullere göre tasnif ettik. İncelediğimiz romanlarda, halk kültürü ile ilgili olarak alınan pasajlar, romanlardaki sayfa numaraları ile verilmiştir. Fakir Baykurt, dönemini, coğrafyayı ve halkın kültürünü romanlarında ustalıkla işlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Folklor, Roman, Fakir Baykurt

ABSTRACT

Master Thesis

The Elements of Folklore in

Fakir Baykurt's Novels

Mehmet Halil Akkın

Bozok Universty

The Institue of Social Sciences

The Department of Turkish Language and Literature

2012: 144 Pages

Public must have some virtues to be cammon. One of them is having common culture. Folk culture forms the fundomental charekter of a nation. Fakir Baykurt is also a writer who reflects thhe volues of the society he comes from the best. By the help of Fakir Baykurt's being a villager's child and his reflecting masterly the culture of villages where the culture degeneration is at the least level, we came across a lot af culturel elements in our work. In the first part, we informed about the life of the writer and novel which we examined. In the second part, we studied Folk literature elements in his novels and haw they were used in his novels. In the third part, we worked on the elements of folklore and their usages.

We have classified scientifically all the elements that we found in his novels. In the novels that we studied, the passages which were related with the folk culture, are given in order of page numbers in the novels. As a result, we can say that, Fakir Baykurt who is a novelist, has studied the period that he lived, the geography and the folk culture in his novels masterly.

Keywords: Culture, Folklore, Novel, Fakir Baykurt

KISALTMALAR

AS : Amerikan Sargısı

ID : Irazca'nın Dirliği

KAD: Kara Ahmet Destanı

Kap. : Kaplumbağalar

Kek. : Keklik

KG : Köy Göçüren

KR : Koca Ren

OK : Onuncu Köy

Tr. : Tırpan

Yay. : Yayla

YE : Yarım Ekmek

YF : Yüksek Fırınlar

YÖ : Yılanların Öcü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1
1. FAKİR BAYKURT’UN HAYATI, SANAT ANLAYIŞI VE ROMANLARI.....	3
1.1. Fakir Baykurt’un Hayatı.....	3
1.2. Fakir Baykurt’un Sanat Anlayışı	5
1.3. Fakir Baykurt’un Romanları.....	7
1.3.1. Yılanların Öcü	7
1.3.2. Irazca’nın Dirliği	8
1.3.3. Onuncu Köy.....	9
1.3.4. Amerikan Sargısı.....	10
1.3.5. Tırpan.....	12
1.3.6. Köygöçüren	13
1.3.7. Keklik.....	14
1.3.8. Kara Ahmet Destanı	15
1.3.9. Yayla.....	16
1.3.10. Kaplumbağalar	17
1.3.11. Yüksek Fırınlr	18
1.3.12. Koca Ren	19
1.3.13. Yarım Ekmek	21

2. FAKİR BAYKURT'UN ROMANLARINDA HALK EDEBİYATI

UNSURLARI	23
2.1. Anonim Edebiyat.....	23
2.1.1. Manzum Olanlar.....	23
2.1.1.1. Mani	23
2.1.1.2. Türkü.....	26
2.1.1.3. Ağıt.....	44
2.1.1.4. Tekerleme.....	46
2.1.2. Mensur Olanlar	47
2.1.2.1. Masal.....	47
2.1.2.2. Efsane.....	51
2.1.2.3. Fıkra.....	52
2.1.2.4. Halk Hikayesi.....	52
2.1.3. Kalıplaşmış İfadeler.....	55
2.1.3.1. Atasözleri.....	55
2.1.3.2. Deyimler.....	60
2.1.3.3. Ölçülü Sözler.....	73
2.1.3.4. Yeminler.....	75
2.1.3.5. Alkış (Dua).....	76
2.1.3.6. Dilekler.....	79
2.1.3.7. Kargış (Beddua).....	80
2.1.3.8. Argo ve Küfürler.....	84
2.1.3.9. Kalıp Sözler.....	87
2.1.3.10. Hitap ve Çağrılar.....	94

2.1.3.11. Karşılama.....	95
2.1.3.12. Uğurlama.....	95
2.1.3.13. Selamlaşma.....	96
2.2. Tekke Edebiyatı	98
2.2.1. Menkıbeler	99
3. FAKİR BAYKURT'UN ROMANLARINDAKİ HALKBİLİMİ	
UNSURLARI.....	101
3.1. Dil ve Anlatım.....	101
3.1.1. İşaretleşmeler.....	101
3.1.2. Ağızlar.....	101
3.2. Geçiş Dönemi.....	103
3.2.1. Doğum.....	103
3.2.1.1. Doğum Öncesi.....	104
3.2.1.2. Doğum Sonrası.....	105
3.2.1.3. Ad Verme.....	106
3.2.2. Askere Uğurlama.....	106
3.2.3. Evlenme	107
3.2.3.1. Kız Beğenme ve Dünür Gelme.....	107
3.2.3.2. Oku Verme.....	109
3.2.3.3. Başlık ve Çeyiz.....	109
3.2.3.4. Düğün ve Gelin Alayı.....	111
3.3. Lakap	113
3.4. Dedikodu	116
3.5. Halk Bilgisi.....	116

3.5.1. Halk Mutfağı-Yemek Kùltürü.....	117
3.5.2. Halk Ekonomisi.....	120
3.5.3. Halk Meteorolojisi.....	121
3.5.4. Halk Giyim Kuşamı.....	122
3.5.6. Halk Hekimliği.....	122
3.6. İnanmalar.....	124
3.6.1. Eski Türk İnanışları.....	124
3.6.2. Soyut Varlıklarla ilgili İnanışlar	126
3.6.3. Cansız Varlıklarla ilgili İnanışlar	128
3.6.4. Uğur	130
3.7. Köy Yaşamı.....	131
3.7.1. İmece.....	131
3.7.2. Geleneksel Tarım Yöntemleri.....	132
3.7.3. Köy Odası.....	133
3.8. Halk Çalgısı.....	133
3.8.1. Davul-Zurna.....	134
3.8.2. Saz-Kemane-Def-Dümbelek.....	135
3.9. Halka Ait Bazı Gelenekler.....	135

SONUÇ	138
KAYNAKÇA	142
ÖZGEÇMİŞ	144

GİRİŞ

Romancılığımızda toplumcu gerçekçi bir anlayışla romanlarını yazan Fakir Baykurt, köylü ve Anadolu olmanın getirdiği bir sonuçla Anadolu insanını, anlayışını ve kültürünü yakından tanıyan bir yazardır. Romanlarında açık ve akıcı bir üslup, gerçekçi anlatımı ve Burdur ve İç Anadolu bölgesinin ağzının kelimelerini maharetle kullanmasıyla edebiyatımızda boşluğu kolay kolay doldurulmayacak bir yer edinmiştir.

Fakir Baykurt'un romanlarında kullandığı akıcı dil ve ince üslup, okuyucuları, adeta romanın ortamına çekmekte ve kendi yaşamlarıyla bütünleşmesini sağlamaktadır. Dili kullanmaktan kaçınmayan Fakir Baykurt, dili samimiyet içinde yoğurarak kendine özgü bir tarz da oluşturmuştur. Ayrıca romanlarında konu bütünlüğüne de gerekli önemi vermiştir. Eserler birbirini tamamlayıcı niteliktedir.

Yazarın incelemiş olduğumuz romanlarında Halk Bilimi unsurları incelenmiş olup, incelememizde Sedat Veyis Örnek'in Halk Bilimi tasnif metodu kullanılmıştır. Ayrıca daha önce Fakir Baykurt üzerine yapılmış doktora ve yüksek lisans tezleri incelenmiş ve bu çalışmalardan faydalanılmıştır.

Yazarın hayatı, sanat anlayışı ve incelediğimiz romanları hakkında bilgi verdik. Romanlardaki halk edebiyatı unsurlarını ve yazarın romanlarındaki kullanım şekillerini ve romanlardaki halk bilimi unsurlarını ve kullanımlarını aldık. Yazarın hayatı üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur. Sanat anlayışı üzerinde etkili olan unsurlar vurgulanmış ve sanat anlayışını ortaya koyan eserlerinde ideolojisini nasıl işlediği anlatılmıştır. Ele aldığımız on üç romanı hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde yazarın romanları Halk edebiyatı yönüyle incelenmiştir. Anonim Edebiyat ve Tekke Edebiyatı ana başlıkları altında incelenmiştir. Anonim Edebiyat bölümü daha sonra manzum olanlar ve mensur olanlar olarak sınıflandırılmıştır. Mani, türkü, ağıt, tekerleme, masal, efsane, fıkra, halk hikâyesi atasözleri, deyimler, ölçülü sözler, kalıp sözler, alkış, kargış, argo ve küfürler, selamlama, karşılama gibi unsurlar bu bölümde incelenmiştir. Tekke Edebiyatı kısmında sadece Menkıbeler incelenmiştir.

İncelememizin son bölümünde ise romanlardaki Halk Bilimi unsurları incelenmiştir. Bu kısımda dil ve anlatım, geçiş dönemi (doğum, evlenme, askere gitme), lakap, dedikodu, halk bilgisi, inanmalar, köy yaşamı, halk çalgısı ve diğer halka ait gelenekler incelenmiştir.

Yazar, günlük yaşayışlarını ve olaylar içinde aldıkları tavırları yorumlayarak ve kimi yerde de kendi düşünce dünyasını ustaca eserin içine işleyerek ortaya koymuştur. Cumhuriyet döneminden sonra ortaya çıkan toplumsal gerçekçilik anlayışı Mahmut Makal, Samim Kocagöz gibi yazarlarla ortaya çıkmıştır. Anadolu köylüsü ilk defa romanlarda işlenmiştir. Anadolu insanının anlayışı ve dili eserlerde açıkça dile getirilmiştir.

Eserleri bazı dünya dillerine de çevrilen yazarın birçok roman, öykü, tiyatro türlerinde eserleri vardır. Bunlardan bazıları sinema filmi olmuştur. Fakir Baykurt, toplumcu gerçekçi yazarlarımızdan birisidir. Kendisinden sonra gelenleri anlayışı, dili ve eserleri ile etkilemiştir. Eserlerinin dil yapısı ve konuları döneminde ilgi çekmiş, hatta bazı dönemlerde ilginin yanında tepki de çekmiştir. Gerek etki yönüyle, gerekse üzerine çektiği tepkiler yönüyle edebiyatımızda çok önemli bir yeri vardır. Toplumcu gerçekçi yazarlarımızın yolunu açmış, bir anlamda öğretmenliğini yapmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FAKİR BAYKURT'UN HAYATI, SANAT ANLAYIŞI VE ROMANLARI

1.1.Fakir Baykurt'un Hayatı

Asıl adı Tahir olan Fakir Baykurt, Burdur'un Yeşilova ilçesine bağlı Akçaköy'de 1929 yılında dünyaya geldi. Fakir Baykurt ismini Isparta'daki Köy Enstitü yıllarında kendisi seçer.

Fakir Baykurt'un doğumu, kendi deyimiyle yeni "abc"nin kabulünden bir yıl sonradır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber şu sözleri ile 1929 yılının Haziran ortasında doğduğu varsayılmaktadır; "1929 doğumlu olduğum doğru. Ay, gün bilinmiyordu. Anamla konuştuk. Köyde orak mevsimidir. Tarlada sancılanıp eve gelmiş. Haziran ortasıdır." (Baykurt 2000: 13). Fakir Baykurt'un annesinin adı Elif, babasının adı Veli'dir. Baykurt, 1936 yılında Akçaköy İlkokulu'na başlar ama maalesef iki yıl sonra babasını kaybeder. Babasını kaybettikten sonra evdeki durumu *Özüm Çocuktur* adlı kitabında şöyle yazar:

"Evin içinde itişip kakışıyoruz. Başta dul bir ana. Başında kalbur bir çocuk. Tek başına erip yetemiyor besbelli. Evin büyüğü diye her işi gazi ağabeyime yüklüyorlar." (Baykurt 1998: 97,98).

Babasının ölümünden sonra dayısı tarafından Balıkesir'e bağlı Burhaniye köyüne götürülür ve orada dayısının yanında dokumacılık yapmaya başlar. II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile dayısı askere alınır. Dayısı askere alındığı için tekrar ilkokula başlar. İlkokulu bitirdikten sonra Isparta Gönen Köy Enstitüsü'ne yazılır. Köy enstitüsü yıllarında özellikle şiire olan ilgisi artar, kendini okumaya verir. Çok okuduğu için kitaplık koluna verilir, o da okuma çalışmalarına burada devam eder.

Burada günleri çok iyi geçer. Türkçe öğretmeninini onu kütüphaneden sorumlu tutması Baykurt'un hayallerinin gerçek olduğu en güzel şeydir. Daha okul yıllarındayken okul idaresi ile ters düşer. Sarhoş olarak masanın üstüne çıkıp tehditler savuran müdürüne, “*Milliyetçi insan çamurlu postallarla milletin masasına çıkmaz.*”(Baykurt 1999: 21) sözleri ile bütün dikkatleri üstüne çeker. Zaten adı çıkmıştır. Bundan sonra sürekli gözlem altında olacaktır.

“*Köy Enstitüsü yıllarında ilk şiiri Fesleğen Kolum Eskişehir’de çıkan Türk’e Doğru dergisinde yayımlanır. 1947 yılında Köy Enstitüsünü başarı ile bitirir ve Yeşilova’nın Kavacık Köyü’ne öğretmen olarak atanır. Köy öğretmenliği tercihli atama usulüne göre gerçekleştirilmektedir. Köyde öğretmenlik yaparken sadece öğretmenlik yapmak ona yetmez. Köylünün dilini ve düşüncesini de öğrenir.*”(Karabela 2007: 24).

1951 yılında ölene kadar birlikte olacağı ve mutluluğunu dile getireceği Muzaffer Hanım’la evlenir. Kavacık’taki öğretmenliği sırasında rahatsızlık geçirir. Bu sebeple Dere köye tayin edilir. Dere köyde öğretmenlik yaparken kafasında yükseköğrenim fikri oluşur.1953 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü’ne girer. 1955 yılında Gazi Enstitüsü’nü de başarı ile bitirir. Aynı yıl ilk kitabı olan *Çilli* yayımlanır. Askerliğini Ankara Piyade Yedek Subay Okulu ve Konya Astsubay Okulu’nda öğretmen olarak yapar. Ankara’da askerlik yaptığı sırada *Yılanların Öcü* adlı romanını yazar. Askerliğini bitirdikten sonra Şavşat’a tayini çıkar. Fakat burada fazla durmadan Ankara merkeze geri çekilir. Yazar Ankara yılları için “*Kavacık öğretmeni iken yaptığım plan elimden kaçtı büyük şehirli oldum.*”(Baykurt 1999: 27) der.

1958 yılında ilk romanı *Yılanların Öcü*, Cumhuriyet Gazetesi’nin açtığı Yunus Nadi Roman Ödülleri’nde birinci olur. 27 Mayıs 1960’da Ankara İlköğretim müfettişliğine atanır. Daha sonra 1961 yılında yazarın *Yılanların Öcü* adlı romanı tiyatroya ve filme uyarlanır. Bu yıl ayrıca yazarın *Onuncu Köy*, *Karın Ağrısı*, *İrazca’nın Dirliği* kitapları yayımlanır. Bir sene sonra yazarın oğlu Tonguç dünyaya gelir. Baykurt Amerika’ya giderek, Indiana Üniversitesi’nde “Göze Kulağa Hitap

Eden Ders Araçları ve Yetişkinler İçin Yazma Öğrenimi” üzerine eğitim görür. 1963 yılında yurda dönerek Ankara’da İlköğretim müfettişliği görevini sürdürür.

1965 yılında TÖS’ün kuruluşuna katılır ve genel başkan seçilir. 1966 yılında İlköğretim müfettişliğinden uzaklaştırılarak yeni kurulan Millî Folklor Enstitüsü’nde uzman olarak görevlendirilir. *Kaplumbağalar* ve *Amerikan Sargısı* romanları yayımlanır.

1970 yılında Ankara’ya Ortadoğu Teknik Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Yayın Müdürlüğü görevine getirilir. *Anadolu Garajı* ve *Tırpan* kitapları yayımlanır. *Tırpan* ve *Sınırdaki Ölü* ile TRT Ödülleri’ni kazanır.

1971’de *Tırpan* ile Türk Dil Kurumu Ödülü’nü kazanır. 1973 yılında *Can Parası* ve *Köygöçüren* basılır. Aynı yıl *Keklik* romanını yazar. *Can Parası* ile Sait Faik Ödülü’nü kazanır.

1973 yılında yurt dışına çıkışı yasaklanır. Birkaç yıl daha çalıştıktan sonra 1976 yılında emekli olur. 1979 yılında Almanya’ya gider. Burada maddi açıdan sıkıntılı günler geçirir. Ailesini de Almanya’ya aldırarak burada yaşamaya başlar. 1999 yılında ÖDP’den Can Yücel ile birlikte İzmir milletvekili adayı olur.

“2 Eylül 1999 günü karaciğer tahlili sonuçlarından sonra 6 Eylül’de Essen Üniversitesi kliniğine yatırılan Baykurt, 11 Ekim 1999 günü hayata gözlerini yumar. Cenazesi Türkiye’ye getirilir ve Türkiye Yazarlar Sendikası önünde yapılan törenden sonra Zincirlikuyu Mezarlığı’nda toprağa verilir.”(Andaç 1997: 26).

1.2.Fakir Baykurt’un Sanat Anlayışı

Baykurt’un sanat anlayışı çevresinin etkisiyle değil, daha çok kişisel çabaları ile ortaya çıkmıştır. “*Fakir Baykurt’un yazarlığı genetik bir miras olarak gelmez. Okuma ve yazması olmayan bir anne ve babanın evladı olarak dünyaya gelmiştir.*” (Karabela 2007: 48). Ancak O, aileden okuma geleneğini almasa da köyde çobanlık

yaparken okuduğu kitaplar ve okuduklarını başkasına anlatması onun kitaplarla arasındaki bağı güçlendirmiş ve onu sıkı bir kitap okuyucusu yapmıştır.

İlk şiir çalışmalarına, köyden Gönen'e okumaya giden arkadaşı Ramazan'dan etkilenererek başlar. Yaz tatillerinde onunla vakit geçirmesi, şiire olan ilgisini artırır. İlk şiirlerini de ölen öküzleri için yazar;

Yüz kırk liradır değer

Seni her yerde överim (Baykurt 1998: 272)

Şiir yaşamı Gönen'de Eğitim Enstitüsünde devam eder. Öğretmenlerinin yardımıyla ve gayretiyle kendini yetiştirir. Henüz 19 yaşındayken “*Neden öğretmen olmak istiyorsunuz?*” adlı *Yücel* dergisinin açtığı yarışmaya katılır ve birinci olur. Buradan ilk para ödülünü alır.

Yazarın hayatına yön veren düşüncelerden en önemlisi “Köy ve Köylü” idi. Bunu da en iyi “*Seni Sırtımda Taşıyorum*” (Baykurt 1999: 53) adlı eserinde yazar. Yazarın kendine çıkış noktası olarak köyü seçmesinin en önemli sebebi, bir köylü çocuğu olmasıdır. Bu nedenle, köy onun için güçlü bir ilham kaynağı olarak eserlerinde yer etmiştir. Köyle ilgili düşüncelerini “*köyler dert küpü, köyler acı küpü, küpler ağzına kadar dolu, hem de kayıyor.*” (Baykurt 2000: 78) sözlerinde dile getirir.

Kavacık'ta ilk öğretmenlik yıllarında, köylülerin bir yandan sorunlarını dinlerken, bir yandan da düşüncelerini ve dillerini (konuşmalarını) öğrenmeye çalışır. Hatta duyduğu bazı kelimeleri not eder. “*Bunların kimini yeri gelince konuşmalarında kullanıyor kendi dilim yapıyorum. Kavacık'ta çok güzel sözler var daha yapıtlara girmemiş.*” (Baykurt 1999: 57).

Kavacık köyündeki öğretmenliği sırasında, *Özüm Çocuktur* adlı eserinde yazdıklarında daha titiz davranmaya başladığını söyler. Bu yıllarda Vedat Güney ile İlhan Tarsus'la mektuplaşır ve kendini geliştirir.

İlk kitabı *Çilli*'yi mektupla tanıştığı Samim Kocagöz'ün desteği ile 1955 yılında yayımlar. 1957 yılında Ankara piyade subay okulunda iken *Yılanların Öcü* adlı ilk romanını yazar.

Baykurt sonraki yıllarda da çalışmalarını hızlandırarak devam ettirir. “*Yazar sonraki yıllarda yine birçok kitap yazar. Kimi zaman bu kitaplarda ideolojik düşüncelerini yansıttığı için başı derde girer. 1965 yılında TÖS'ü kurar. Bu sendikanın başkanlığını yapar. Sendikada yaptığı bir takım konuşmalardan dolayı kimi zaman açığa alınır. Bu yaptığı konuşmalarla iktidara karşı bir duruş sergilemiş olduğunu gösterir. Bu açığa alındığı dönemlerin birinde “Tırpan” adlı eserini yazmıştır. Yazarın hapisanede olduğu bir zamanda 1971 yılında eser, TDK ödülünü alır.*”(Karabela 2007: 343).

Amerikan Sargısı 'nı yazdığı yıllarda (1965) Almanya üzerine bir kitap yazmak ister. İçinde bulunduğu durumun etkisiyle Almanya'ya yerleşmeye karar verir. Almanya'ya yerleştikten sonra yazın hayatında bir takım değişiklikler olur. Almanya'da bulunan Türklerin kültür bunalımlarını ve geçim zorluklarını işlemeye başlar. Kitaplarında, Almanya'da bulunan Türklerin birlik beraberlik içinde bulunmaları için çalışmalar yapar.

1.3. Fakir Baykurt'un Romanları

1.3.1. Yılanların Öcü

Gazi Eğitimi bitirip Sivas lisesine alınan yazar otelde kaldığı sırada *Yılanların Öcü* adlı romanını yazmaya karar verir. Fakat bir türlü bu hayalini gerçekleştirmez.

“*Yılanların Öcü'nü nal ve mih arasında askerlik sırasında yazdım.*”(Baykurt 2000: 47) diyen yazar, askerlik yaptığı sırada izne gitmeyerek romanını yazar. Hasan Ali Yücel'in 26 Temmuz 1958 Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde yazdığı “*Türk*

Edebiyatına Kendi Giren Köylü” makalesi eserin tanınmasına yardımcı olur. (Yücel, 1958).

Romana, içindeki müstehcen ifadeler sebebiyle ilk soruşturma Konya’da açılır. Yönetmen, Metin Erksan tarafından romanın 1961 yılında filmi çekilir. Fakat başlarda sansüre uğrar. Ancak Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’in izniyle film, gösterime girer.

Güç savaşı üzerine kurulmuş bir romandır. Yılanlar ve onlara karşı duranların savaşıdır. Mücadele bir arsa yüzünden çıkmıştır. Aslında mücadele güçlü ile güçsüz, yazarın deyişi ile *varsıl ile yoksul* mücadelesidir.

Roman, mutlu bir aile tablosu ile başlar. Fakat sonradan olaylar karışır. Haceli’nin evinin önüne ev yapılmak istenmesi, evin ışığının kesilmesi anlamına gelmektedir. Kara Bayram ile Haceli’nin kavgası burada başlar. Romanın olay örgüsünde Irazca ile Muhtar, Bayram ile Haceli, Köylüler ile Haceli’nin ağabeyleri ve Kaymakam ile parti başkanlarının çatışmasını görürüz.

Eserde mekân olarak Burdur’un bir köyü bulunmaktadır. Yazarın Burdur’u mekân olarak seçmesinin en önemli sebebi ise, hem Baykurt’un Burdurlu olması hem de ilk tayininin Burdur’a çıkmasıdır.

Romanda olay örgüsünü etkileyen kişi sayısı oldukça fazladır. Fakat en önemlileri Irazca, Kara Bayram, Muhtar ve Haceli’dir. Olaylar bu dört kişinin ekseninde olup biter.

Eserin dili incelendiğinde en göze çarpan özellik, yalın söyleme çabası olmuştur. Bu yalın söyleme çabası kimi zaman kendini mahalli söyleyiş olarak gösterir.

1.3.2. Irazca’nın Dirliği

Irazcanın Dirliği romanı yazarın üçlemesinin (*Yılanların Öcü*, *Irazca’nın Dirliği* ve *Kara Ahmet Destanı*) ikinci kitabıdır. Roman 27 Mayıs sonrası Ankara’da 1961 yılında yayımlanmıştır.

Roman *Yılanların Öcü* adlı romanın devamıdır. Aynı şahıs kadrosu ve benzer olay örgüsüne sahiptir. Yazar, *Yılanların Öcü*'ndeki roman kahramanlarını şehre taşır. Taraflar yine aynıdır. Sadece tarafların arasına çocuklar da girer.

Olay örgüsü bir önceki romanın devamı niteliğindedir. "*Tacize uğrayan Kara Bayram'ın oğlu Ahmet'in hayatındaki değişim anlatılmıştır. Irazca'nın Dirliği'nde, düşmanlık olayı ve dirlik vermeme durumu ailenin en küçük bireyine doğru silsile halinde genişliyor.*"(Karabele 2007: 197). Fakat bu sefer Irazca'nın destekçileri biraz azalmıştır. Sadece Kaymakam desteğini sürdürür.

Irazca'nın Dirliği romanı da aynı *Yılanların Öcü* gibi Burdur'da geçmiştir. Burdur'un köyü ile Burdur merkezde geçen olaylar, mekân olarak fazla bir çeşitlilik göstermez.

Romanın teması, aile içinde baş gösteren rahatsızlıklar sebebiyle dağılan bir ailenin dramıdır. Aile teması, dağılan bir aile üzerinden verilmiştir. Şehre göçen bir ailenin, yaşam mücadelesi ve ailenin yaşamış olduğu kültür çatışması konu edilir. Olaylar ve temel çatışma *Yılanların Öcü* romanının devamı niteliğindedir. Sadece kültür bunalımı ve aile içi dram göz önüne daha fazla çıkarılmıştır.

Eserin dili *Yılanların Öcü* romanında olduğu gibi yine yalın söyleme çabası ve yöresel söyleyiş olarak kendini gösterir. Eserde kullanılan dilin yöresel olması kimi yerlerde küfürlü söyleyişlerle kendini göstermiştir.

1.3.3. Onuncu Köy

Yazarın askerlik sonrası Şavşat'taki öğretmenlik günlerine rastlayan *Onuncu Köy* romanı, 1961 yılında tamamlanmış ve aynı yıl yayımlanmıştır. Yayımlandıktan sonra kısa sürede ikinci basımı yapılır.

Romanda, köy enstitüsü mezunu bir öğretmenin köylüyü bilinçlendirme çabası ve verdiği mücadele sonucunda köyden köye sürülmesini anlatılır. Romanın başladığı Damalı köyü, roman karakterinin sekizinci köyüdür. Durana adlı bir köy

ağasının toprağını haksız genişletme çabasına karşı, köy öğretmenin çabası söz konusu edilir. Buradan ayrılmak zorunda kalan öğretmen, buradan sonra dokuzuncu köy olan Orta Köy'e gider. Fakat burada öğretmenlik değil, demircilik yapar. Demirci halkı bilinçlendirmeye çalışırken, ağayla girdiği çatışmadan dolayı bu köyden de kovulur.

Yazar, işlediği konuya uygun olarak köyler seçmiştir. Bu köyler Damalı, Ortaköy ve Yaşar Köy'dür. Bu köylerin ortak özelliği eğitimsiz, bakımsız ve medeniyetten uzak olmalarıdır.

Yazar bu romanında Burdur ve çevresini değil, İç Anadolu bölgesini ve buradaki insanları işlemiştir. Aksaray ve çevresi mekân olarak seçilmiştir.

Bu mekân içinde en önemli kişiler ise Durana, Demirci ve karısıdır. Diğer karakterler Demirci ve Durana'nın çatışması etrafındaki dekoratif karakterlerdir diyebiliriz.

Romandaki en önemli tema, eğitim temasıdır. Eğitimin sadece dersliklerde değil, her yerde verilebilir anlayışı benimsenmiş ve okuyucuya da bu düşünce verilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda köylünün modern tarım tekniklerini tanınması ve din yoluyla sömürülmesi de işlenen diğer temalar arasında yer alır.

1.3.4. Amerikan Sargısı

Kaplumbağalar romanını yazarken, aslında *Amerikan Sargısı*'ni da zihninde tasarlayan yazar, bu romanı 1967 yılında yazmıştır. *Kaplumbağalar* romanı yine aynı yıl içinde yayımlanmıştır.

Romanı için, “*Bu kez anlatımda ancak dikkatli okurun ayırtına varacağı değişik bir teknik kullandım. Bundan mutluluk duyuyorum.*” (Baykurt 2000: 88) diyen yazar romanında kendisinin de söylediği gibi değişik bir teknik kullanmıştır.

Eserde mekân olarak Ankara'ya yakın bir köy seçilmiştir. Bu köyün seçilme sebebi ise Ankara'ya yakın olması özelliğinin yanında, eğitimden ve zenginlikten uzak bir köy olmasıdır.

Eserde temel çatışma Amerikan yanlıları ile Amerikan karşıtlarının bir birbirlerine karşı olan duruşlarıdır. Amerikan yanlıları ve Amerikalılar, Ankara'ya yakın bir köy seçerler. Bu köy onların Türkleri Amerikan sempaticizmi yapmaları için en iyi yoldur. Pilot bölge olarak seçilen köyde dev iş makineleri ile hummalı bir çalışma başlar. Dev makineler Amerikalıların ne kadar güçlü olduğunu göstermek için aynı zamanda bir simgedir. Köyde birtakım tarım ve hayvancılık çalışmaları yaparlar. Fakat işler Amerikalıların istediği gibi gitmez. Üstelik her şey tam tersine gider.

Roman'da Amerikan yardım teşkilatının, pilot bölge olarak seçtikleri bir köyde gerçekleştirmek istedikleri kalkındırma çabaları ve sonradan buna karşı köylünün Temaloş adlı köy bilgesinin önderliğinde gerçekleştirdiği tepkisi işlenir. Romanda aslında Amerikan taraftarları ile Amerikan karşıtlarının duruşu verilmeye çalışılır:

“Amerikan Sargısı'nda köylüyü Amerikan baskısından ve egemenliğinden kurtaran Bekçi Temaloş'un yanında ve onu destekleyen Muhtar İzzet ve köy öğretmenidir.” (Karabela 2007: 302).

Romanda en önemli kişi Temaloş'tur. Diğer karakterler Temaloş kadar ön planda değildir. Fakat olayları etkileyen köy öğretmeni ve Muhtar İzzet vardır. Fakat kimse Temaloş kadar köyü için mücadele etmez.

Temaloş, köyü her yönüyle sevmektedir. Hatta köyün çamurunu bile kendince güzelleştirmektedir. *“Kışın güzel çamur olur kapanır emme, çok işimiz olmaz ki dışarıda, yazın da fazla toz yapmaz. Oraları çok sert topraktır. Baharda sıkışır, döşeme gibi kalır.”*(s.48)

Romanda en önemli tema eğitimsizlik ve fakirliktir. Fakir ve eğitimsiz bir halkın diğer milletlerin amaçları doğrultusunda yönlendirilebileceği, hatta bu milletler tarafından sömürüleceği teması işlenmiştir.

1.3.5. Tırpan

Yazarın 1967 yılında Gaziantep'in İslâhiye ilçesinde görev yaparken yazmaya karar verdiği bir eserdir. Yazar, 1971 yılında açığa alındığı bir sıra eserini tamamlar. Kedisini Veteriner Hekim olarak tanıttığı bir köyde bir ay içinde eserini bitirir. Eserini 28 günde yazmış olması aslında beş yıllık bir düşüncenin sonucudur. Eser 1970 TRT roman ödülünü alır.

Romanda yaşlı bir ağa ile genç bir kızın evlenmek istememesi ve kızın kaderine karşı gelerek, var olma mücadelesi konu edilir.

“Yani roman Dürü'nün şahsında Dürü kullanılmak suretiyle yoksul insanların birleşerek kaderini yenebileceği mesajını verirken, kadınların da kaderini yenmesinin kendi ellerinde olduğu gibi bir mesajı da içerir.” (Karabela, 2007: 360).

Halkı kendi çıkarları için kullanan ve dini kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayan insanları, halkı sömüren insanları işlemiştir. Bu konu aslında yazarın romanlarında çokça işlediği bir konudur.

Romanda partizanlık teması dolaylı olarak işlenmiştir. Musdu Ağa parası sayesinde parti başkanları ile düşüp kalkmakta ve bütün istekleri gerçekleşmektedir. Evleneceği zaman Dürü'nün kaybolması ile parti başkanı Aziz Bey'i araya koyarak devletin tüm imkânlarını şahsi menfaatleri doğrultusunda kullanmıştır.

Bürokrasi teması da işlenmiştir. Uluş ve Kahveci Linlin devletin görevlilerine güvenmez, kendi anlayışları ile problemleri çözmeye çalışırlar. Halkı haksızlıklar karşısında isyana teşvik etmeye ve halkı örgütlemeye çalışırlar.

Romanda yine İç Anadolu Bölgesi mekân olarak seçilmiştir. Ankara yakınlarında bir köy seçilmiştir. Ankara'ya yakın bir köy, fakat yine eğitimsiz ve yine fakir bir köy.

Eserdeki en önemli kişiler Uluş, Dürü, Musdu Ağa, Kahveci Linlin ve Dürü'nün anne-babasıdır. Uluş, Dürü ve Kahveci Linlin iyi karakterleri yani

haksızlığa karşı mücadele edenleri simgeler. Diğer karakterler ise kötü karakterleri yani kendi düzenleri için mücadele edenleri simgeler.

1.3.6. Köygöçüren

Emekliliğinden sonra 1973 yılında yazdığı son romandır. “*Kurgusu içerde sonsuz voltalarla oluştu.*” (Baykurt, 2000: 289) dediği romanında, eserini Cumhuriyet ideolojilerini yargılamak amacıyla yazdığını söyler.

“*Bir göç romanı olan Köygöçüren romanı çok geniş bir şahıs kadrosuna ve dağınık bir olay örgüsüne sahip tek romanıdır. Romanda olay örgüsüne köy ve şehirde olmak üzere iki ayrı çatışma ve bu çatışmalar etrafındaki toplaşmalar ve ayrışmalar yön verir.*” (Karabela, 2007: 386).

Ankara’da başlayan roman Konya yakınlarındaki Kantarma köyünde devam eder. Köydeki temel çatışma, köyde yaşamı kolaylaştırmak ve insanca yaşamak için yenilikler getirmek isteyenlerle bütün yaşamını öteki dünyaya ayarlayan insanların arasında geçer.

Hıdır, Çil Ümmet, Öğretmen Sefer, Muhtar Musa yenilikçi tarafı temsil ederken, Topal Galip, İmam Hafız, Kuran kursu Hocası, Hacı Okkalı muhafazakâr tarafı temsil eder.

Romanda köylü için çok önemli bir yere sahip olan su işlenmiştir. Su olmayan köyde su bulunması için çabalanır. Uzun uğraşlardan sonra da bulunur. Fakat bulunan suyun acı çıkması ve bu su sebebiyle köyde bir ot türemesi konusu işlenmiştir. Bu otun çok türemesi sonucu köylü göç etmek zorunda kalmıştır.

Yenilikçi ve muhafazakâr kesimin çatışmasını görmekteyiz. Bu çatışmadan aslında zenginler galip çıkmıştır. Çünkü köyü ve köyün güzelliklerini bırakmak zorunda kalan köylünün yerini, köylünün toprağını satın alan zenginler ve zenginlerin kurduğu çiftlikler kaplar.

Yazar bu romanında siyasi görüşleri ve temsilcilerini de ön plana çıkarmıştır. Devrimciler ve emektarlar olarak nitelediği insanları, bu anlayışın etrafında kurgulamıştır.

1.3.7. Keklik

Baykurt romanını, cezaevinde kurgulayıp, cezaevinden çıktıktan sonra 1975 yılında yazmıştır. Aynı yıl yayımlanmıştır. Kitap 41 bölümden oluşur.

Romandaki olay örgüsü hem köyde hem de şehirde geçer. Kekliğini çok seven çocuğun hayalleri, kekliğin Amerikan komutan tarafından zorla alıkonulması ile hayal kırıklığına döner. Kekliğin geri alınma mücadelesi, romanın konusudur. Romanın sonunda hileyle de olsa keklik geri alınmıştır.

Bir çocuğun kekliği ile yani bir hayvanla olan sevgisinden hareketle dönemin siyasi yapısı işlenmiştir. Süleyman Demirel başbakandır ve roman kahramanları, Nazmiye Demirel ve Cevdet Sunay'ın doktor olan oğlu ile görüşürler. Romanın içinde halk hikâyelerinden ve masallarından da birtakım motifler bulunur.

Romandaki temel çatışma, Amerikan hayranları ile Amerikan hayranı olmayanlar arasında geçer. Elvan Çavuş köyde herkesin saygı gösterdiği biridir. Torunuyla çok iyi anlaşır. Elvan Çavuş oğlu Seyit ile ise hiç anlaşamaz. Anlaşamamalarındaki temel sebep ise, Seyit'in kolay yoldan para kazanma sevdasıdır.

Romanda Halkçı ve Amerikancı denilen iki kesim vardır. Şehirde Elvan Çavuş'a yardım edenler Halkçı kesimdir. Bu kesim yardımları ile Elvan Çavuş'un torunu kekliğine kavuşacaktır. Elvan Çavuş, köy bilgesini ve Halkçı kesimi; Seyit ise Amerikan hayranı ve uyar akıllı kesimi; Elvan Çavuş'un torunu ise saf bir kişiliği temsil eder.

Romandaki en önemli tema nesil çatışmasıdır. Elvan Çavuş ile oğlu Seyit'in çatışması buna en iyi örnektir. Nesil çatışması ile Amerikan Karşıtı ve Amerikan Hayranı çatışmasını da görmekteyiz.

1.3.8. Kara Ahmet Destanı

Yazarın *Irazca Üçlemesi* dediği serinin son romanıdır. Eser 1977 yılında yayımlanmıştır. Köyde haksız bir düzen yaratan muhtara karşı yapılan savaşın şehirdeki devamıdır. Olay örgüsünde çeşitli çatışmalar vardır. Haklı- haksız, zengin-fakir, gerici- yenilikçi gibi.

Ahmet, Kara Bayram'ın oğludur. Onun adı da Kara'ya çıkmıştır. Kara Ahmet kendi savaşını vermektedir. Bir önceki romanda yer alan tacizin intikamı alınacaktır. Siyasi düşüncesi ile okuma hevesi arasındaki dengeyi çok iyi sağlar. Hiçbir zaman siyasi eylemi onaylamaz.

“Öğrenci gençlik bir sınıf değildir. İktidara yönelemez. İktidara yönelecek sınıf adına silaha sarılması da doğru değildir. Önce o sınıfın kendi sarılmalı silaha gerekiyorsa.” (s. 281).

Irazca yazarın üçlemesinin değişmez kişisidir. Irazca hiçbir zaman kişiliğinden taviz vermez. *“dininden döner, dediğinden dönmez! Dediğini der, eniğini yer! İddahçıdır.”(s. 27).*

Romanda bu denge konu işleyişi yönünden de korunmuştur. Ahmet'in düşünce yapısı okuyucuya hissettirilmiştir.

Romanda siyasi ortama vurgular ve yorumlar sıkça yapılmaktadır. Bunun dışında gerçek zamanla birebir örtüşen kişi isimleri zikredilmektedir. Baştan sona gerçek anlamda önem arz etmekle birlikte, birlikte özellikle 1970 yılı olayları gerçek olaylarla desteklenmekte ve anlatılmaktadır.

Romanın temasında en çok ön plana çıkan siyasi rejimin eleştirilmesidir. Partiler varlıklı kişilerin hayatını düzenlemek ve onların hayatını kolaylaştırmakla görevlidir.

Dönemin siyasi görüntüsü, eleştirel bir yaklaşımla anlatılır. Diğer romanlarında olduğu gibi yine nesil çatışması vardır. Dönemin siyasi yapısı, menfaatler doğrultusunda hareket eden ve kendi taraftarları için her menfi olayı müspet sayan bir anlayış içindedir.

1.3.9. Yayla

Fakir Baykurt, Sosyal Sigortalar Kurumundan emekli olduktan sonra İsviçre'ye gider. 1977 yılında İsviçre'de Öğretmen Yetiştirme Kursuna katılır. İsviçre'de eserini tamamlar ve aynı yıl eser yayımlanır.

Roman, yayla adamı Çakır Hasan ile Arkeoloji Profesörü arasında geçer. Çatışmanın tarafları köylü ve şehirlidir. Çakır Hasan, bürokrasiden uzak, kendi halinde bir kişidir. Profesör ise bürokrasinin içinde ve kuralcıdır. Fakat ikisinin karşılaşması, profesörün şehirden ve bürokrasiden uzaklaşması ile olmuştur.

Yayla'da Çakır Hasan ve onun temsil ettiği zihniyet, Türkiye'de işleyen bürokrasiye çok haklı sebeplerle eleştiri getirir. Oğlu Hollanda'da işçi olan Çakır Hasan, karısı, gelini ve torunlarıyla birlikte yaylada yaşayan bir yayla adamıdır. Yaylada kendi haline yaşayan bu insanların hayatını yaylaya gelen bir kazı ekibi değiştirecektir.

Romanda, Çakır Hasan'ın torunu hasta olur. Torunun hastalığına çareler bulmak için kasabaya gider, fakat doktor muayeneye gitmeyi kabul etmez. Çaresiz kalan Çakır, bir sağlık memurunu uzun uğraşlar sonucu bulduktan sonra çadıra götürür. Fakat onun ilaçları da çare olmaz. Sirtında taşıdığı ve hastane hastane gezdirdiği torununu bürokrasi yüzünden kaybetmiştir. Devletin cipini vermeyen profesöre ve devlete küser.

Romanın teması, partizanlık üzerinedir. Çakır Hasan, insanlara, partilere küs bir insandır. Kesinlikle partilere güvenmez ve partilerin insanları aldatma amacı için kurulduğunu düşünür. Partilerin insan hayatı için değil, menfaatleri için kurulduğunu kanısındadır.

Romanın bir başka teması da isyan üzerinedir. Buradaki isyan, öğrencilerinin profesöre isyanıdır. Çünkü profesör hasta çocuk için cipi, üstelik devletin cipini vermemiştir. Öğrencilerin profesöre saygısı kalmamıştır.

Kırtasiyeye boğulmuş ve ağır işleyen bürokrasinin eleştirildiği Yayla romanında hastaneler de bu temayı desteklemek üzere gözlemlenir. Romanda tedavi ettirilmek üzere şehre bin bir güçlkle getirilen Gülcan, uğradığı dördüncü hastaneye ancak girebilir ve sade burada az-çok ilgilenilir.

Romanda, hayatlarını topraktan öğrenen, topraktan gelenle yetinmeyi bilen insanlarla, devletin her nimetinden faydalanan ve bu nimetleri kimseyle paylaşmayan insanların çatışması ön plandadır.

1.3.10. Kaplumbağalar

Fakir Baykurt eserini, Amerika'dan dönüşünde ilköğretim müfettişliği yaparken yazar. Eser 1980 yılında yayımlanır. *Kaplumbağalar* romanı için en az 5 yıl uğraştığını söyler. Romanı kurgulaması ile yazıya geçirmesi arasındaki bu uzun zaman diliminin sebebini işlerinin yoğunluğuna bağlayabiliriz.

“Bu gün bile okurlar arasında soran çıkar: “En sevdiğin kitabın Kaplumbağalar mı? O mu, bu mu diye kurcalar dururlar. Gerçekte en sevdiğim romanım değildi”. En sevdiğimi diğerlerinden ayırmak bana zor gelir. Ama bilirim hem de inanırım, Kaplumbağalar beni mutlu etmiş bir kitabımdır.” (Baykurt 2000: 167).

Tozak bir Alevi köyüdür. Bir köy öğretmenin köy yaşamını değiştirme uğraşı verdiği romandır. Öğretmene köyden Kır Abbas adında bir bilge de yardım

etmektedir. Romanın ilk başlarında yoksul ama mutlu bir köy vardır. Köylünün bu durumunu değiştirmek isteyen Kır Abbas ve Eğitimci Rıza, köye bir bağ kurmaya karar verirler.

Romanda Kır Abbas, Eğitimci Rıza ve Devlet arasında bir çatışma vardır. Bu çatışmaya sebep olan ise, bağların dikildiği topraklardır. Kıraç diye, işe yaramıyor diye hiç kullanılmayan bir toprağın, köy halkı tarafından verimli bir hale getirilmesi ve buna karşı devletin izinsiz kullanılan araziye geri alma girişimi işlenmiştir.

Kaplumbağalar, Tırpan ve Amerikan Sargısı Ankara köylerinde geçer. Ama bu köylerin ortak özelliği Ankara'ya hem çok yakın hem de çok uzak olmalarıdır. Mesafesi yakın, zenginlikten ve eğitimden uzak.

“Tozak kırına yangın yalımları getiriyordu. Kıracın yüzüne dikkatle bakanlar, yanan otların dumanını, kanları uçan böcülerin buharını görebiliyordu, hatta duyabiliyordu.” (s.11).

Roman konuşma diline ait unsurların yoğun olarak kullanıldığı eserlerdendir. Yazar romanda yerel dili kullanmış ve kişileri günlük konuşma diliyle konuşturmuştur.

Eserde, devlet gücü, halk birlikteliği temsil eder. Romanda devlet acımasızdır. Devletten habersiz hiçbir şey yapılamaz. Yaparsanız da cezasını ağır ödersiniz. Nitekim Kır Abbas'ın köylüleri bunu ödemiştir.

1.3.11. Yüksek Fırımlar

Yazarın Almanya'da yazdığı *Duisburg Üçlemesi (Yüksek Fırımlar, Yarım Ekmek, Koca Ren)* adını verdiği serinin ilk romanıdır. Eser 1983 yılında yayımlanmıştır. Roman 49 bölümden oluşur.

Roman, Türk kültüründe yetişmiş kişileri konu edinir. Farklı kültürde yetişmiş iki Türk ailesinin çatışması vardır. Türk ve Alman kültür çatışması daha az görülür.

Mekân olarak Almanya kullanılmış, Almanya'nın Türk mahalleleri daha çok tercih edilmiştir. Olay örgüsü genellikle ev içerisinde geçer. Mekânın bu kadar daraltılması kişileri de kısıtlamıştır. Romandaki en önemli karakterler İbrahim Mutlu ve Elif Mutlu'dur.

İbrahim ve Elif Mutlu arasındaki anlaşmazlığın en önemli sebebi kişisel geçmişlerinden kaynaklanmaktadır. Her ikisinin de yaşadığı geçmiş, yetişme ortamları, beslendiği kültürel kaynaklar, geçmişlerinde iletişim halinde oldukları insanlar bu anlaşmazlığın temel sebepleri arasında yer alır. Yazar geçmişte karısı tarafından karşı komşusu ile aldatılan ve kadınlara güvenmeyen bir adamla yüksek yaylalarda ana ve babasız dedesi ile büyümüş, geleneklerine sıkı sıkıya bağlı ama özgür yetişmiş, tabiatla iç içe büyümüş bir yayla kızını bir araya getirir.

Romanda Avrupa'daki yaşam tarzına ayak uydurmuş insanlarla, dini, sömürü aracı olarak kullanan insanların oluşturduğu muhafazakâr anlayışı temsil eden insanlar arasındaki çatışma vardır.

Almanya'daki insanların hepsinin dilekleri, hayalleri hemen hemen aynıdır. *“Yeterli toprağı, suyu, birde traktörü olsa, köyden çıkmasaydık! Sarı burma başaklı buğdayları römorka yükleyeydi! İndirseydi harman yerine! Ayın güzel ışıkları altında, sardığı tütüne göğe doğru üfleseydi.”* (s.28).

Bütün romanların da Türk köyünü ve Türk köylüsünü eserlerinin merkezine oturtan yazar, Almanya romanları ile farklı bir iklime açılır. Almanya'daki işçilere farklı bir bakış açısı getirir. Almanya'ya konuk olarak giden işçilerin, burada sürekli kalmasını konu edinir.

1.3.12. Koca Ren

Yazarın Almanya'da yazdığı romanların yani kendi deyimiyle *Duisburg Üçlemesi'nin* ikincisidir. Koca Ren romanı 1986 yılında yayımlanmıştır. Kitap 29 bölümden oluşur.

Romanın ana konusu, Almanya'dan Türkiye'nin görünüşü ve Alman eğitim sisteminin eleştirilmesidir. Romanda Türk kültüründe yetişen çocukların, Alman eğitim sistemine ayak uyduramamalarının çatışması vardır. Yazar, Almanya'da yaşayan Türk insanların buradaki eğitim ve kültür sorunlarına köklü çözümler bulmaya çalışır. Romanlarındaki ideal tip iki kültürün uzlaşması için uğraşan insanlardır.

Adem, Almanya'da yetişen bir işçi çocuğudur. Ailesinin kimi zaman ilgisizliği, kimi zaman da çevresindeki olumsuz karakterlerin etkisiyle kötü işlere bulaşır. Ispartalı bir kadın satıcısı ile kocasını kandıran ve kötü yola düşmüş bir kadının yaşadıkları romanın olay örgüsünü oluşturur.

Romanda olumlu Türk tiplerinin yanında, olumlu Alman tipleri de verilmiştir. Bunun yanında olumsuz Türk tiplerinin yanında, olumsuz Melaine gibi Alman tipleri de verilmiştir.

Romanda en önemli karakter Adem isimli bir çocuktur. Adem Türk ve Alman Kültürü arasında sıkışmış kalmış, her iki kültüre de uzak yetişmiş bir isimdir. Romanda mekan Almanya olduğu için Adem'in ailesi ile çevresi arasında sıkışmış kalmış bir ruh yapısı vardır.

Romanda en önemli tema isyan temasıdır. Aslında bu tema birçok romanında vardır. *Koca Ren* Almanya'da küçük bir çocuğun, Adem'in Almanya'daki eğitim sistemine yerleşmiş değerlere karşı bazen sessiz zaman zaman da son derece sesli başkaldırısının ifadesi olur. Bu ifadesizlik yani kendini gösterememe Adem'in bunalımının da sebebidir.

Romanda aynı zamanda, nesiller arasındaki değer hükümlerinin değişmesinden kaynaklanan nesil çatışması konusu da işlenmiştir. Nesil çatışması baba ve oğlan üzerine kurgulanmıştır. Adem ve babası Almanya'da yaşayan Türklerin yaşamış olduğu ve dede ile oğul ve oğul ile torun arasındaki çatışmanın en önemli sembolleridir.

1.3.13. Yarım Ekmek

Yazarın *Duisburg Üçlemesi'nin* üçüncüsüdür. Roman 1997 yılında yayımlanmıştır. Bu romanda da gurbetçileri, onların sorunlarını ve gurbetçilere sunulan önerileri görürüz.

Romanda olay örgüsü, Kezik Acar tiplemesi ile başlar. Türkiye'deki yazdığı romanlarındaki ünlü tipler Uluguş Nine ve Irazca tipi, bu sefer yerini Kezik Acar tiplemesine bırakır.

Kezik Acar, Almanya'da işçidir. Alman toplumuna ayak uydurmayı başarmış ama aynı zamanda kendi kültürüne de sahip çıkan bir tiptir. Kezik Acar, yıllar önce Türkiye'de çok sevdiği kocasını kaybetmiş, daha sonra Almanya'ya gitmiş ve Almanya'dan dönmemiş bir işçidir. Önceleri Almanya'da kalmak istemez, fakat sonraları kalmaya karar verir. Kocasının Türkiye'de olan cenazesini Almanya'ya taşımak ister. Roman bu süreci anlatır.

Yazar, burada çalışan işçilere, Almanya'da kalıcılığın kaçınılmaz olduğu vurgusunu yapar. Onun için cenazelerin bin bir güçlükle Türkiye'ye gönderilmesine karşı çıkar. Cenazelerin Almanya'da kalması taraftarıdır. Bu ve buna benzer sorunları olan ve Almanya'ya yerleşmek ve Almanya'da kalmak zorunda kalan Türklerin sorunlarına yönelik çözümler de sunulur.

Olayların Almanya'da geçtiği bu romanda yazar, yine Türklerin ağırlıklı olarak yaşadıkları bölgeleri tercih etmiştir. Romandaki en önemli karakter ise Kezik Acar'dır. Diğer karakterler Kezik Acar'ın yönlendirmeleri çerçevesinde roman kişilerine dahil olurlar.

Romandaki en önemli tema nesil çatışmasıdır. “ *Bana he, hı diyorlar, dönüp bir birlerine göz ediyorlar.*” (s.98). Yine nesil çatışmasına en iyi örnek diyeceğimiz “*Tozutmuş biriyim gibi bakıyorlar.*” (s.98) cümlesi önemlidir.

Almanya'daki dağılmış olan aileleri ve Alman aile yapısını gören yazar, aile teması üzerinde de sıkça durmuştur. Ailelerin dağılmaması için çeşitli öneriler sunar. Bu önerileri eserin içinde iyi karakterler üzerinden verir.

Ataerkil bir aile düzeni için uğraşan yaşlı bir kadının serüvenidir aslında *Yarım Ekmek*. Romanda Almanya'ya yerleşmek zorunda kalan bir ailenin temsilcisidir Kezik Acar.

İKİNCİ BÖLÜM

2. FAKİR BAYKURT'UN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

2.1. Anonim Edebiyat

2.1.1. Manzum Olanlar

2.1.1.1. Mani

“Düğünlerde, kadın topluluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen mani umumiyetle hece vezninin 7 veya 8’lisi ile meydana getirilen 4 mısralık manzumelerdir.”(Elçin 2001: 281).

Fakir Baykurt romanlarında, birçok halk bilimi unsuru gibi manilere de çokça rastlanmaktadır. Fakir Baykurt’un birçok halk bilimi unsurunu bilinçli kullandığı anlaşılmaktadır. Bunda öğretmenliğinin ve halkbilimi ile hususi uğraşmasının etkisi açıkça görülmektedir. Yazar romanda manilerle anlamı güçlendirmiş ve kahramanların duygularını bir kat daha iyi anlatmıştır. Baykurt, manileri özenle seçmiştir.

Yazarın *Tırpan*, *Kaplumbağalar*, *Koca Ren* ve *Tırpan* romanlarında manilere rastlamaktayız.

“Ekinler orak benim

Yakınlar irak benim

Yıl oldu yar gelmedi

İçime merak benim.” (Tr. /68)

Akar beleni beleni

Hasan dağının yılanı
Güçücükten beri yar sevip
Sarsam dolanı dolanı (Tr./ 178)

İnil inil iniler
Dam başında siniler
Kudurası varsıllar
Gök Dürü 'yü yidiler (Tr./179)

İğnem düştü yakamdan,
Gel arkamdan arkamdan...
Sen arkamdan gelirsen,
Ben korkmam kaymakamdan! (Tr./179)

Birbirini omuzlar
Kara kara camızlar
Biz size varır mıyız?
Şiş göbekli donuzlar? (Tr./180)

Dallarda yeşil yaprak
Kirazlar tabak tabak
Sarılalım sevdiğim
Sonumuz kara toprak (Tr./180)

... Karşılıklı el vura vura mani söyleyip oyun oynadılar.

Alçak dallı üzümler, hele hele yar hele

Ne de ballı üzümler, öldürdün ya sen beni!

Giyin kuşan kaçalım, hele hele yar hele

Benim sende gözüüm var, öldürdün ya sen beni! (Kap./ 204)

Kuşburnuyu budarlar

Işkın sürmesin diye

Bizi köyden koğarlar

Gözel sevmesi diye... (Kap./220)

Karanfil oydurdum

İçine gül koydurdum

Yetiş Haydarı sultan

Yâri kendime uydurdum (Kap./223)

Kızlar kızıl üzümdür

Gelin ik gözümdür

Gelinin sahibi var

Gene kızlar bizimdir (Kap./223)

Yumurtanın kulpu yok

Gözlerimde uyku yok

Sür gemici gemini

Hiç kimseden korkum yok (KR/273)

Kaleden aştı gelin

Elinden testi gelin

Gitme bir yol öpeyim

Geçliğim geçti gelin. (Tr./274)

Yaslı gittim şen geldim

Aç koynunu ben geldim

Bana bir yudum su ver

Çok uzak yerden geldim (Kek./341)

Göğer bostanım göğer

Su gelir bendi döğer

Ağlayanlar bir gün güler

Gamlanma Rızam gamlanma (Kap./ 357)

2.1.1.2.Türkü

Türkü'nün birçok tanımı vardır. Türkçe Sözlük'te (Akalın vd. 2005:2011) türkü: “*Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume.*” diye tanımlamaktadır. Fakir Baykurt romanlarında kahramanlarının söylediği türküleri, onların diliyle ve şivesiyle ortaya koymuştur. Bu türküler kimi zaman bir hüznü, kimi zaman bir sevinci dile getirmiştir. Türkülerin kökeni ve kullanımı Türk toplulukları arasında farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların en önemli sebebi

coğrafi farklılıklar ve zamanla oluşan kültür farkı olsa gerek. “Sözlü ve yazılı edebiyatımızda duyulan, söylenen veya görülen türküler, atalar sözü, masallar, bilmeceler ve maniler gibi yaygın mahsullerdir. Bu mahsullere Doğu ve Kuzey Türkleri aynı kökten gelen “yır” veya “cır” adını vermişlerdir. Batı Türkleri, Türk kelimesinden doğan ve Türklere Mahsus ezgi (melodi) manasına gelen “türkü”yü kullanmaktadırlar. Bu kelimeden icat etmek manasına gelen “türkü yapmak” deyimini türemiştir.” (Elçin 2001: 195) Prof. Dr. Şükrü ELÇİN’in açıklamalarında da yer verdiği gibi Türkü sözü Türk’e ait anlamını taşımaktadır. Anadolu’da türkülerin özel bir yeri vardır. Aşk, ayrılık, gurbet ve vuslat konuları Anadolu insanının türkülerde en çok işlediği temalardır.

Yazarın eserlerinin birçoğunda türkülerle ilgili örnekleri bulabilmekteyiz. İncelemiş olduğumuz romanlarda da türkü örnekleri çokça kullanılmıştır. Bektaşilerin daha çok kullandığı birtakım türkülere de bu bölümde yer verdik. Bu türküler, genellikle Bektaşilerin tercih ettiği ve dini ritüellerin yerine getirilmesi için araç olarak kullanılan türkülerdir.

Romanlarda türkü kimi yerlerde bir iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Anadolu insanının doğrudan dile getiremediği duyguları dolaylı olarak türküler vasıtasıyla karşıya aktardığını görüyoruz. Romanlarda türküler kimi yerlerde ise bir hüznün ya da coşkunun dile gelmiş halidir.

Köygöçüren romanı, yazarın türküyü en çok kullandığı eserlerden birisidir. Baykurt’un romanlarında geçen köyler genelde fakirdir. Bu köylerde yaşayan insanların fazla bir eğlencesi yoktur. En önemli eğlenceleri radyo olan Anadolu köylüsü, radyodan türkü dinlemeyi çok sever.

“Bir transitörlü radyo duruyordu önünde. Çıt edip açtı.”

Sarot yaylasında yaylayamadım

Divane gönülmü eyleyemedim. (KG /6)

Kimi zaman iki âşık duygularını türkülerle dile getirir. Türkünün içine saklar söyleyemediği duygularını. Köygöçüren romanında köyde yaşayan iki âşık birbirlerine duygularını türküyle anlatmıştır.

Tarlaya ekdim soğan

Bitmedi vurdu boran

Hep de güzel olur

Senin anandan doğan (KG /40)

Ormandan yol açarım

Seni alır kaçarım

Dört yanım duvar olsa

Dört yanım duvar olsa

Şahin olur uçarım. (KG/ 41)

Buzlu dere yatağa

Yol gider gara dağa

Yar ben seni alırım

Yar ben seni alırım

Liralar saya saya (KG/41)

Fakat birbirine kavuşamayan âşıkların elbette bir sitemi vardır. Bunlar genelde köy ağalarıdır. Köygöçüren romanındaki ağa da bunlara bir örnektir.

*Zulf ola dedim de devran olmadı.
Beyde insaf gulda sabır galmadı
Habar gitti candarmalar gelmedi
Gara toprak bey ganyla yuğurulur (KG /42)*

*Kör ocağa çıra koysan yanar mı?
Yoksulun başına devlet gonar mı?
Garşı dağlar yanıp gider köz gibi
Kimse sürünmesin gali biz gibi (KG /43)*

*Çek deveci develeri eğine,
Şimdi rağbet güzel ile zengine
Develi daylak, severler aylak,
Sen kimin yârisin her yanın oynak
Meram yolunda, hançer belinde,
Şişe elinde avrat kolunda,
Ellemen de ürkütmen aman,
İşler yolundaaa! (KG /43)*

*Oy niye niye oy niye niye
Öldüm yar diye diye
Boynumda iki lira
Boynumda iki lira
Ver birini, veremem niye? (KG /44)*

Romanda tabiî ki hep hüzün yoktur. Bazen mutluluklar da vardır. Aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi bu bazen maninin sözlerinin tam karşılığı değildir. Kocasını seven bir kadının sevinç gösterisi de olabilir. Kimi zaman Âşıkların içine sığdıramadığı duygular olur.

Ormandan yol açarım

Seni alır geçerim

Dört yanım duvar olsa

Dört yanım duvar olsa uçarım! (KG/241)

Bu gün ben bir güzel gördüm

Cennet gadını gadını

Desem dile düşürürler

Demem adını adını...

Sular akar oymak oymak

Olur mu heç yâre doymak?

Ne bal verir ne de gaymak

Yârin dadını dadını (KG /384)

Taş plak dinlemek önemlidir Anadolu köylüsü için. Üstelik bu plak *Onuncu Köy* romanında öğretmen için dinlenmiş ise daha da önemlidir. Çünkü plakta çalan türkü öğretmene gönül vermiş bir köylünün söyleyemediklerini dile getirir.

“Evet “ah” diyor Veysel’in pılağı: “*Gurban olam kalem tutan ellere!*” Âşık Veysel... aslı varsa, Veysel bu dünyada kör bir kul imiş.”(OK/6)

Ümmü’nün evlenmesi biraz hüznüdüdü. Önceden evlenmiş olması onu kocasının karşısında ezmetmektedir. Acı ile mutluluk birlikte yaşanır, fakat hüznün türkülerin sözlerine işlemiştir.

Yayla yollarında meleşen guzu

Mapus damlarında ara bul bizi

Bul bizi, bul bizi, amaaan... (OK/121)

Burçak verin gır atıma kişnesin

Fitul salın yarelerim işlesin...(OK/121)

“Ümmüm gider, su yüzünde bürgüsü...”

“On ikidir siyah saçın örgüsü... (OK/122)

Ümmü türküsü acı...

Dalcusu gaya başı dolaşır

Yengeleri guzu gibi meleşir...

Çok acıklı, çook diyordu Durana, Öğretmene doğru...

Kara da habar varır köye ulaşır

Akmıyası çayla, yedi gitti ümmümü, sunamı... (OK/122)

“Gızlar oğlanları el ele tutturup misamire yaptırmasın!

Hoynoru, hoynoru ! Hoynoru,

Su gelir millendirir! Hoynoru, o senin kaşın gözün, disizi dillendirir...

Ümmü ile öğretmen kaçarlar. Yolda da birbirlerine çatarlar. Birbirlerine olan sevgileri kabarrır. Kimi yerde bu türküler karı-koca olma arzusunu dile getirir. Söyleyemedikleri ya da söylemekten utandıkları sözleri türküler vasıtasıyla dile getirirler.

Ne türküler, görüyor musun?

Daha neler bak: Ay oğlan tatar mısın? Şeftali satar mısın? Bak bak eşitiyor musun ne diyor? Şeftali satar mısın? diyor! Şeftali bazarında, sen oruç tutar mısın?”
(OK/156)

Vanlı delikanlı, Edremit Van’a bakar... diye bir türkü tutturmuştu gene. (OK/178)

Get!. Türküsü bile var: *Aman beyler yoldan geldim yorgunum... Atiye de hanımın saçlarına vurgunum... Yorgun olunmaz mı heç?(OK/190)*

Gözel ne güzel olmuşsun,

Görölmeyi görölmeyi

Siyah zölüf halkalanmış

Örölmeyi örölmeyi (OK/214)

Parça parça olsun paramı çalan

*Kimi gerçek dedi kimisi yalan
Dünyada görmedim böyle bir plan
Kapı kitli cüzdan cepte para yok*

*Gezdim İstanbul'ı İzmir Ankara
Şadırvanlı Han'da kaldı bu para
Bu nasıl dalgadır bu ne dubara
Kapı kili cüzdan cepte para yok (OK/201)*

Beni bir gelin furdu. Ah beni bir gelin furdu. Yaremi gız bağladı... (OK/ 249)

Kekliğini Amerikalı komutana kaptıran bir çocuğun ve dedenin hüznünü, özlemine en iyi bu türkü anlatsa gerek. *Keklik* romanı Amerikalı bir komutanın izinsiz almış olduğu kekliği, bir Anadolu köylüsünün geri alma mücadelesidir. Bu mücadele zorludur. Kekliğe duyulan özlem türkülere yansımıştır.

*Keklik gibi kanadımı süzmedim
O yar, ile doya doya gezmedim
Bu kara yazıyı kendim yazmadım
Alnıma yazılmış bu kara yazı
Kader böyle imiş ağlarım bazı (Kek./46)*

*Geceleri uyku girmez gözüme
Zalim yastık diken oldu yüzüme*

Uyma dedim uydun eller sözüne

Alnıma yazılmış bu kara yazı

Kader böyle imiş ağlarım bazı (Kek. /46)

Neyse! Cemile cevher türkülerini bitirdi.

Gün akşam oldu bir dost bulamadım.

Giresun'un evleri şımay ile kaynama

Kız benimle oynadın başkasıyla oynama (Kek./178)

Amerikalı komutandan kekliği almak için yola çıkan dede ve torun yollarda bu türkülerini dinleyerek ilerlerler. Ankara'nın yolu uzadıkça uzamıştır.

Polatlı yollarında

Helkeler kollarında (Kek./101)

Yayla yollarında göç katar katar

Eşinden ayrılmış bir palaz öter. (Kek/ 104)

Keklik koydum alardıcın başına

Kanrılır kanrılır öter eşine (Kek./106)

Kaplumbağalar romanının konusu bir alevi köyünde geçer. Köyün yaşlısı ve bilgesidir Kır Abbas. Alevi bir köyde kendi inançlarına göre yaşamaktadırlar. Hz. Ali ve Kerbela olayı onlar için çok önemlidir. Akşamları toplanıp bazen türküler söylerler.

*Kerbela çölünde kumrular öter
Canlar şehit olmuş yan yana yatar
Yeter ya Muhammet Ali 'm yeter
İzler kayıp olmuş yollar dolaşmış (Kap./67)*

*Kaya dibi kar imiş,
Gün doğmadan erimiş...
Yüz on iki meyve içinde
En tatlısı yar imiş... (Kap./ 86)*

*Yimiş kurt kuş, böğü, keler
Nicelerin bağıın deler
Şol ufacık naresteler
Gül gibice solmuş yatar...
Eskimiş inci dişleri
Dökülmüş güzel saçları,
Anaları, kardeşleri
Ömür sona ermiş yatar ...(Kap./145)*

Bağ içinde radyo dinlemek bekçi için çok önemliydi. Zaten radyo dinlemeyi çok seviyordu. Bir de böyle sakin ve güzel yerde dinlemek daha da güzeldi.

Radyoda Denizli yanlarının türküleri vardı.

“Elif dedim be dedim, kız ben sana ne dedim?”

Ekinler sarardı biçtik güz geldi

Hakka şükür bu yıl bire yüz geldi. (Kap./323)

Bir gönülde iki sevda olmaz

Biri Leyla biri Mecnun olamaz

Aaa olamaz... (Kap./332)

Köylüler, asma tarlasını işlerlerken dillerinden türküler düşmez. Hem genç âşıklar birbirlerine dertlerini anlatırlar, hem de türkünün dinlendirici tarafından faydalanırlar.

Ak üzümün asması

Ne hoş olur kesmesi

Çok zor imiş bilmedim

Gizli sevda çekmesi

Asmada üzüm kaldı

O kızda gözüm kaldı

Gelcem dedi gelmedi

Diyecek sözüm kaldı... (Kap./ 196,197)

Ben varmam çarıklıya

Tarlası ayrıklıya

Mevlam kısmet eylesin

Boynu kıravathıya (Kap. /294)

“Benim yarım garaların esmeri

Gadir Mevlam bu sevdadan kes beni

Yar uğruna öldü gitti desinler

Götür yârin gapısına as beni” (Tr. /68)

Tırpan romanının konusu hüznüldür. Genç bir kızın Köy ağası ile zorla evlendirilmek istenmesi romanın konusudur. Başka bir köyden olan ağanın genç kızı kendi köyüne götürecektir olması, genç kız için daha da acıdır. Hüzün türkülerle dile getirilmiştir.

Az sonra kamyon Evcî’deydi.

Kızılcalı Kör Celal’le arkadaşları da geldiler. Köye girerken davulu zurnayı aldılar ele.

Başladılar vurmaya, öttürmeye

Uzak yola gittim gelirim diye...

Bu havayı vuruyorlardı.

“Furun, furun ulan dürzüler!” dedi Musdu.

Kamyonu evin önüne çekti. İt Omar’la Hüsnü’yü azarladı: “Çabuk alın eşeklerinizi, çekin gidin buradan! Gözüm ikinizi de görmesin!” ikisini de itten rezil etti, bozdu.

Dabanca doldurdum fururum diye...

Davul zurna yıkıyordu köyü, dağı, taşı... (Tr. /266)

Mırıldanarak bir türkü söylüyordu Şerif:

Palu'nun dağlarında

Bir yol olup esmedim. (Tr. /310)

Ömrümün bağlarından

Bir sap üzüm kesemedim

Ömrümün bağlarından

Palu'nun dağlarından (Tr./ 310)

Sokakları mermer dağlı,

Gözeleri hilal kağlı Cezayir... (Tr. /327)

Davula çift çift furula

Avluda halay kurula

Düşler hayıra yorula

Şen ola düğün şen ola

Şen ola, şen ola, şen ola... (Tr./ 334)

Yılanların Öcü romanı yazarın kendini duyurduğu bir romandır. Bu romanın olay örgüsü ile türküler arasında sıkı bir bağlantı vardır.

Irazca'nın öfkesini en iyi anlatan bu türküdeki sözler olsa gerek. Irazca'nın karşısına kendi çıkamayan Haceli'ye en ağır sözlerdir bunlar.

"Kendin gel kendin! O gibi..." (YÖ/ 55)

Romanda bazı yerlerde kahramanlar ev ziyaretine giderken evlerden saz sesleri gelmektedir. Söylenen türküler derdin ya da sevincin dile gelmiş halidir.

“Of, oooof!

Bugünkü günlerden cumadır Cuma,

Yar hamama gider saçların yuma,

Seni sevdiğimi ellere deme,

Zalım camız yarem var benim, ooooooffff...” (YÖ/83)

Yumulmuş sazın üstüne, asılmış en sevdiği türküyü:

“Kömür gözlerini sevdiğim Avşar beyleri

Size de bir vezirlik yakışıp durur.”

Kekliklerin sesi gibi bir ses vardı. Parmakları sekiyor sazın teli üstünde. Keklikler gibi...

Çil keklikler...

“Topla dizgini de tanı kendini

Karşı düşmanların koşur dudur!” (YÖ /259)

Yazar, Almanya’da yazdığı romanları konuları Türkiye’de yazdıklarından farklıdır. Türkiye’de yazdıklarında genelde köylü sorunları ile ilgilenmiştir. Almanya’da yazdıklarında ise işçi problemlerini işlemiştir. Almanya’da yaşayan Türklerin memleket özlemi türkülerin konusu olmuştur. Bazen de mutlu olmak için, yanık da olsa bir türkü tutturmak onları mutlu ederdi. *Yarım Ekmek* romanı bu konuların işlendiği romanlardan biridir.

*Oldu mu gülüm oldu mu?
Eniştten koyunları buldu mu?
Bir kerecek öpmeyle
Gül benizler soldu mu? (YE/79)*

*Pazardan aldım halı
Aman sevdiğim ayva dalı
Gören maşallah desin
Kimin var böyle yâri?(YE/263)*

Almanya’da yaşayan Türklerin memleket özlemi türkülerin konusu olmuştur. Bazen de mutlu olmak için, yanık da olsa bir türkü tutturmak onları mutlu ederdi. Bağlama, Almanların yabancı olduğu bir sazdır. Saz buradaki Türklerin bazen en sadık dostu olmuştur. Özlem, *Yüksek Fırımlar* romanında işlenen konulardan biridir.

İncilerin Nuri, daha ben demeden Serenler’e çeviriyor zurnayı. Biliyor işçi arkadaşları kırmayacağımı...

*Serenler serenler yüksek serenler
Biz geliyoruz mamur olsun viranlar
Geçmiş haklarını helal etsin yarenler
Yarenlere sürgit kurban olayım.(YF/264)*

*Ayva dibi serin olur yatmaya
Kızlar gelir alay alay bakmaya
Bir gülüm var bin altına satmaya*

Vereyim sevdiğim taktığın saçlara

Kurban olayım... (YF/264)

Ayva dibi lale midir, gül müdür?

Başındaki sırma mıdır, tel midir?

Ne bakarsın karşıdaki el midir?

Yandım sürmelim gel gel...(YF/267)

“Eh ne yapalım, Türkmen kızıysan! Sen oğlan doğurursan, ben de kız doğururum!”

Allı turnam bizim ile varırsan

Şeker söyle, kaymak söyle, bal söyle...

Eğer bizi sual eden olursa

Boynu bükük, kalbi kırık hal söyle...(YF/295)

Hazreti Ali babamız da kısa boyluydu.

Türkmen kızı, Türkmen kızı

Eskilerde uzun boylu

Şimdilerde kısa boylu

Güzel huylu, melek soylu

Gözü gönlü yeşil toylu

Türkmen kızı, Türkmen kızı (YF/304)

“Senin türküyü çalıyor Elif haniiiiimm!”

Türkmen kızı, Türkmen kızı

İnek sağar Türkmen kızı
Türkmen kızı, Türkmen kızı
Yayık yayar Türkmen kızı
Sen allar giy ben kırmızı
Çıkalım dağlar başına
Sen gülü topla ben nergisi
Türkmen kızı, Türkmen kızı

Trk bitti, Türkçe yayınlar da bitti. Elif kalktı tuvalete gitti, kapattı kapıyı içerden, ağladı ağladı. Nice sonra elini yüzünü yıkayıp geri geldi.

Hamur yoğurur Türkmen kızı
Türkmen kızı, Türkmen kızı
Oğlan doğurur Türkmen kızı
Çıkalım dağlar başına
Sen gülü topla ben nergisi
Dayak da yer Türkmen kızı
Türkmen kızı, Türkmen kızı (YF/290)

Amerikan Sargısı romanı, yazarın kendi siyasal görüşlerini dile getirdiği bir romanıdır diyebiliriz. Amerikalıların Ankara'ya yakın bir köyde yürüttükleri projenin anlatıldığı romanda, türkülerin Amerikalılara karşı sözler içermesi kaçınılmazdır. Üstelik bu türkülerde bir de Temeloş varsa.

“Tepemin tası atıvermiş. “Al lan şu sazi “ dedim Karakızın Hasan’a. “Çal yanık hava türkü söyleyeceğim” hasan çaldı, ben de o karcımış sesimle söyledim, sonunu da, değneğimi havaya kaldırıp:

Kendi yaremizi kendi saranlardanız.

Bir namus yoluna ölenlerdeniz! deye bitiriverdim.”(AS/126)

Aşar isek karlı dağdan aşalım

Geçer isek sarp yerlerden geçelim

Çeker isek güzel kahrı çekelim

Çirkinin kahrı zordur çekilmez

Hey çekilmez... (AS/187)

Hasan çaldı. Temeloş, iyice eskimiş sesiyle başladı. Ötekiler yavaştan katıldılar:

Amanın kara bulut oldum ağdım havaya

Amanın yeşil yağmur oldum indim ovaya

Amanın her yanımdan bağlasalar demire

Sökerim demiri, bağlı duramam,

Beyler bağlı duramam... (AS/188)

Koca Ren romanı, Almanya’da yaşayan Türklerin hayatlarını anlatan romanlardan birisidir. Almanya’da yaşamak zordur. Üstelik vatanınızdan uzak ve farklı bir kültürde çalışıyorsanız daha da zordur. Almanya’da yaşayan Türklerin memleket özlemi türkülerin konusu olmuştur. Türkiye’de yaşadığınız bir bölgeden bir tutturmak ya da radyodan bir türkü dinlemek daha da zorlaştırır sıra özlemini. Bazen de mutlu olmak için, yanık da olsa bir türkü tutturmak onları mutlu ederdi. Saz buradaki Türklerin bazen en sadık dostu olmuştur.

Çok söylenir, çok oynardı Çökertme Zeybeği:

Gidelim gidelim Halilim Çökertme'ye varalım

Kolcular geliyor nerelere kaçalım?

Teslim olmayalım Halilim hemen kurşun sıkalım. (KR/311)

İsa değil göğe çıksın sır olsun

Alanların iki gözü kör olsun

Tarsus'a bu destan hatıra kalsın

Kapı kilitli cüzdan cepte para yok (KR/235)

2.1.1.3.Ağıt

“Türk dilinin bütün lehçe ve şivelerinde ölüm merasimini ve ister bu merasim sırasında olsun ister merasimden sonra söylensin ölüm hadisesini ifade eden kelimeler vardır. Bu durum daha çok “yuğ” ve “sagu” kelimeleri ile karşılanmaktadır.” (Bali 1997: 34).

Fakir Baykurt eserlerinde ağıta çok fazla yer vermemiştir. *Tırpan, Yılanların Öcü ve Irazca'nın Dirliği* romanlarında rastlamaktayız. Var olan ağıtlar da anaların, bacıların yüreklerinden dillerine acı acı akan sözlerdir. Ağıt bir çaresizliktir. Fakir Baykurt'un romanlarında ağıt yakanlar yüreğinin acısını ortaya koyanlardır.

“Daha on dördüne basmayan Dürüüüüüüüm! Akranlarıyla doya doya oynayıp gezmeyen Dürüüüüüüm: Anacığın birgün olsun küsmeyen Dürüüüüüüm!..Sarı saçlı,göküş gözülü Dürüüüüüüüm!..Ne karaymış bu alnınun yazısı? (Tr./220,221)

*Daha çok ağlamaya başladı:”Çileli başım, kadersiz başım! Kara yazılı başuum!
Onmadık başuum! Başuum! (Tr./17)*

Ağlıyor, inliyor, ağıt düzüyordu:

Ekinimiz biçilemedi!

Düvenimiz goşulamadı!

Yıkılası Garadaş'ta

Yüzümüz hiç gülmedi.

Gökçegarga ne ötüyon?

Tüyelerini ne döküyon?

Duşmanların toplanmışlar

Gara Bayram ne yapıyon?

Aşağıdan gelir gazlar!

Görenlerin yüree sızlar!

Gara Bayram can veriyor

Duymuş olun gelin kızlar.

Evimizin önü gülfidanı,

Akar ganı, uçar canı.

Yatma böyle Gara Bayram,

Gör Haççanı, Irazcanı (ID. /143)

Irazca habire “tel furun” diyordu. Akli yaslara, ağıtlara gidiyordu. Ama aklına gelenleri bir türlü toparlayamıyor,

“Garşı dağda gara gara guzularım yayılır,

Gara Bayram düşer köy içinde bayılır...” diyor sonunu getiremiyordu. (ID. /145)

“Akşam oldu ataşını yakana... Güneş doğdu el yüzüne bakana... Bu dünyadan hayırlıya çatana, zabah akşam seyran olur ömürler! (Tr./221)

“Akşam oldu ataşını yakana... Güneş doğdu el yüzüne bakana... Bu dünyada hayırlıya çatana, sabah akşam seyran olur ömürler!”

Dürü deye, dürü deye dönelim... döne döne bir çalıya konalım... Kadir Mevla'm daha nice yanalım ,bizden oldu şu yığılan kömürler! (Tr. /221)

2.1.1.4.Tekerleme

Tekerlemenin birçok tanımı yapılmıştır. Tekerleme, Türkçe Sözlük'te (Akalin vd. 2005:1936): “Çoğunlukla basmakalıp söz.” şeklinde tarif edilmiştir.

Tekerlemeler, genelde, Fakir Baykurt'ta karşı tarafla dalga geçmek için kullanılmıştır. Çocuk eğlenceleri ve çocuk oyunlarında çokça kullanılmakta ve bilinçli kullanılmaktadır.

Yazar, *Köygöçüren, Yayla, Kapumbağalar* romanlarında tekerlemeleri kullanmıştır.

“Yelli yolmaç, küllü bulamaç! Öte git, öte git, cini periyi götü git!” (KG /19)

“Elmanın dalı!

Kızların balı!

Eşegin nalı! (Yay./86)

“Kandırdım kandırdım,

Topal eşeğe bindirdim,

Sahibi geldi indirdim!” (Yay. /104)

İğne battı

Canımı yaktı

Kanatlı kuş

Kağnıyı koş

Kağnıların tekeri

Ankara'nın şekeri

Top tut

Hap hup

Elimiöp... (Kap./223)

2.1.2. Mensur Olanlar

2.1.2.1.Masal

Masalla ilgili birçok tanım bulunmaktadır. *“Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan, kısa bir anlatı diye tanımlar.”* (Boratav

1969: 113). Masal, Türkçe Sözlük'te (Akalin vd. 2005:1349): “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların ve tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâye.” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlardan hareketle şöyle bir tanım yapılabilir. Masal, masal diyarınıdır. Baykurt, romanlarında sıkça masal türünden faydalanmıştır. Eserde verilen örnekler konularla çok güzel bağdaşır.

Tırpan romanında zengin bir ağa, küçük bir kızla sırf güzel olduğu için evlenmek ister. Bu istek yazarın anlatımıyla gök gözlü Dürü'nün hayallerinin bittiği zamandır. Kabak Musdu'nun parasına güvenmesi, Dürü'nün çaresizliğine sebep olur. Dürü'yü teskin etmek ise bilge ve yaşlı nine Ulukuş'a kalır. Ulukuş masallarla umut olmaya çalışır Dürü'ye.

“Bir çocuk dağlarda kalıyordu. Anasını arıyordu beylerin kaçırdığı kâhyalar alıp kesmeye götürüyordu yavruyu. Bir ulu kuş havadan izliyordu onları. Yavruluyorlardı gide gide. Yatıyorlardı bir kayanın gölgesine. Çocuk kayanın dibinde çiçeklerle, böceklerle oynuyordu. Kâhyalar da horluyordu. Ulukuş inip kapıyordu çocuğu. Uçuruyorlardı kanadının altında. Yum diyordu gözünü, uçarken. Yumuyordu çocuğu aç diyordu gözünü. Açıyordu gözünü. Açıyordu... Çocuk ossaat anasının dizinin dibinde!:Beyleri öldürdü sonra o ulu kuş.Alıp çıkıp götürdü anasını da, bebesini de. Bir toprağın üzerinde bağ bahce çevirdiler. Bir yoksul çobanla evlendi avrat. Toprak öyle bol verdi, koyunların öyle bol yünü, peynir oldu, arı kovanları öylede oldu; kurtuldular yoksulluktan. Kurtuldular yoksulluktan. Ne kul oldular ne kul aldılar. Onun için o ulu kuşu da unutmadılar. Yemini suyunu koydular damın başına. Dilediği zaman geldi yedi, dilediği zaman geldi içti.” (Tr./45)

Ulukuş, Gök gözlü Dürü'yü yine teselli etme çabasındadır. Yine bir umut aşılama çabası vardır. Gök gözlü Dürü'nün kaderine teslim olmaması için onu umutlandırır.

“ Kızın birini bir sandığa koyup kitlemişler. Atmışlar ırmağa! Bebeğimiş daha. Irmak, sandığı alıp götürmüş denize. Çalkalanmış sandık denizlerde. Orasıymış, burasıymış, varıp bir kuyuya ulaşmış. Denizi biçmeye gelenler gelip görmüş, koymuşlar. Tamam demişler. Hazine bu! Varsıl olduk: İtişip kakışmışlar. Başında kırmızı sakallı bir herif varmış içlerinde. Bizim macır Osman gibi bir herif bildiniz mi? Demiş ki, “ Durun! usuulcana açalım. Belki para deyildir!” Bu olmaz olası paralar her yerde böyle yareni yoldaşı birbirine düşürmüş. Eee, boşunamı demişler: Anneyi kızdan ayıran parayı! Ocağı batası para!: İtişip kapışmayı bırakıp açmışlar sandığı. Açmışlar ki ne görsünler? Ne görmüşler?” (Tr./47,48)

Gök gözlü Dürü’yü Kabak Musdu ile evlendirmek isteyenler de tabi ki boş durmamaktadır. Onu kaderi ile baş edemeyeceğini inandırmaya çalışmaktadırlar. Bunu da masallarla yapmaktadırlar.

Evvelki zamanın birinde bir herif varmış biliyor musun? Bu demişler ki, “Senin başına bir ev yıkılacak, ölümünde bu yüzden olacak!” Yani yıldızlamasına bakmışlar. Yıldızı böyle gösteriyor “ Vay, ben ev altında kalacam” Deyip korkup kaçmış kurlara bu herif yatağını yorganını otların üzerine sermiş zavallı. Gününü gecesini kırlarda geçirmeye başlamış. Dam altına uğramaz olmuş. Kartalın biride bir tosağa yakalamış, takmış pençesine uçuruyor. Bir kayanın üstüne çarpacak, yiyecek içini. Kabak kafanın biriymiş o herif. Kartal bakmış bir apak daş ışıldıyor aşşada. Buna çarpar parçalarını demiş, eyice nişan almış, tam üstüne ayarlayıp bırakmış tosbayı. Bırakınca, tosbada gelmiş, doğru o kabak kafanın üstüne düşmüş mü? İki şak olmuş kafası ölü vermiş ossat! (Tr./134,135)

Geçim derdi ile baş etmenin yollarını büyükleri Dürü’ye anlatmaktadır. *Tırpan* romanı masalların en fazla geçtiği romandır.

Kırlangıç kuşuna sormuşlar: “Neden böyle bir yerden, bir gökten uçuyorsun!” Oda demiş: “ ne yapayım? Dünya ile baş edemiyorum. başka çare bulamadığım için bir altından, bir üstünden geçiyorum” böyle bir yerden, bir gökten uçuyorum.” (Tr./159,160)

Kız iken, bir yanık irebiş karı gördüm. O anlatırdı. Vaktin zamanın birinde, bir ülkede karıncalar birleşmişler. Karıncaları bilirsini ne kadar gücükü. O ülkede “fil” deye deveden büyük, booz mahlûklar varmış. Hep gelir gelir karıncaların üstüne basarmış. Bir gün bu karıncalar fısıldaşmışlar “ birleşip şerbelaya bir iş edelim!” Birleşip yürümüşler üstüne. Yıkmişler namussuzu yere. Sonra bir girişmişler bir girişmişler. Ne kanı kalmış, ne iliği, filin. Günü vermişler! “Karıncalar birleştin mi fili yudar!” Derdi yanık irebiş...”(Tr./174)

Onuncu Köy romanında sadece bir masal bulunmaktadır. Bu masal da Demirci'nin köylüye ve çevresindekilere yol gösterdiği sırada ortaya çıkar. Köylülerin gerçeklerden çok masallardan etkilendiğini gören hemen bu yola başvurmaktadır.

“Vaktin zamanın birinde bir padişah varmış. Tohumuz imiş. Oğlu gızı olmaz imiş. Kaç karı aldı, kaç cariyeyle yattıysa bir letice hâsıl edememiş. Son sonu kocalık gelip çatmış. Ölmesi yakın. Üç vezirini çağırıp, benim vadem tamam olunca, mucibur, içinizden birini padişah yapacağım. Yalnız önce size bir sınavım var. Sınav dedimse hemen korkmayın, kolay bir şey. Böyle demiş ıraftan bir tepsi almış. Üstündeki örtüyü kaldırıp ortaya koymuş. Tepside bir kalaylı tabak. Tepside de sözüm mencilisten dışarı, insan pisliği. Padişah olabilmek için bu pisliği yemek iktiza ediyor. Haydin bakalım kim iyi yiyecek? Böyle der demez, içlerinden biri kaşksız maşksız yemeye başlamış. Padişahımız bize bir kaşık versin de onunla yiyelim. Hesabet, koskoca padişah vezire kaşık vermiş. Al, ye, demiş. Fakat vermesinde bir gaya var tabi. Haa, kaşık da verilse üçüncü vezir bu pislikten yemiyor. Düşünüyor. Uzatmayalım, öteki ikisi tabağı boşaltacak, üçüncü hala elleri çenesinde düşünüyor.

Padişah'tır, sormuş. Ne mülahaza edersin, yesene! Vezirdir: padişahım sağolsun. Emirleri başım gözüm üstüne olsun. Yemeye yiyeceğim emme, yemeden önce bir mülahaza edeyim diyorum. Acaba yesem mi hayırlıdır, yemesem mi hayırlıdır? Padişah hemen ellerini çırpmış. Ula pıravo! Padişahlığı sana devrettim, layıksın, münasipsin demiş, öpmüş okşamış, bin dene oğlum olsa bu kadar sevinmezdim, mülkümü, halis belimden inen oğlumdan daha güzel kayırırsın, demiş.”(OK/341-342)

Görüldüğü gibi *Tırpan* ve *Onuncu Köy* romanlarında masal örneklerini görmekteyiz. Bu romanların diğer romanlardan farklı olan tarafı ise olay örgüsündeki kişilerdir. Bu romanlarda, dini istismar eden ve dini kendi çıkarları doğrultusunda kullanan insanları görmekteyiz. Aynı zamanda bu köylerin bir başka özelliği de ağalara karşı verilen mücadeledir. Fakirlikle mücadele eden halkın, medeniyetten de uzak olması onları gerçek dünyadan uzaklaştırmaktadır.

2.1.2.2.Efsane

Fakir Baykurt'un eserlerinde efsanelere örnek gösterebileceğimiz bir kısım yok denecek kadar azdır. Özellikle incelemiş olduğumuz romanlarında bir tane efsane örneği bulabildik. Bulduğumuz efsane de biraz öykü, biraz masal unsurları taşımaktadır.

“Çocukların bazen zevkle dinledikleri, bazen de içindeki olayları çözemedikleri için soru yağmuru başlattıkları, hemen daima da bir inanişi da peşinden getiren küçük hikâye.” (Sakaoğlu 1992: 25). Tanımdan da anlaşılacağı gibi efsane bir nevi küçük hikâyedir.

Yılanların Öcü romanında, Irazca Torunu Ahmet'in yürekli bir delikanlı olması ve biraz da kendisi övünmek için torununa bir efsane anlatır. Efsanedeki baş kahraman yani Şahmaran'ı öldüren kişi Irazca'nın gurur kaynağıdır.

“Gördük çamlığında bir şahmaran varmış. Bir başına dolaşmış. Oralara insan ayağı uğratmazmış. Oralardan çam değil, çiğdem bile koklatmazmış insanoğluna. Dağları beklermiş. Cümle yılanların da kralıymış.”(YÖ/21)

2.1.2.3.Fıkra

“Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle “hisse” kapmayı hedef tutan ve temelinde az çok nükte, mizah, tenkit ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere fıkra adı verilir.” (Elçin 2001: 556).

Fıkralar Türk edebiyat tarihinin önemli bir yerini kaplar. Türk insanını düşünüş yapısı, kıvrak zekâsı genellikle bu fıkralarla ortaya çıkar. Fakir Baykurt romanlarında sadece bir fıkra örneğine rastlayabildik. Bu romanda da fıkra ‘Bir fıkra vardır.’ diyerek başlamıştır.

“ Bir fıkra var, biliyor musun? Bir arkadaş gitmiş bizim bakkallardan birine. Bu zeytin Türk mü? Hayır Yunan. Bu üzüm Türk mü? Hayır İtalyan. Bu peynir Türk mü? Hayır Bulgar. Bu karpuz Türk mü? Hayır İspanyol! Yahu burada hiç Türk malı yok mu? Burada benden başka Türk malı yok! Demiş. Türk zeytini niyetine Yunan zeytini buyur.” (KR/199)

Fıkra bölümüne almadığımız ama yazarın “bir fıkra var” diyerek başlattığı kısımlar da vardır. Fakat fıkra özelliği taşımayan bu kısımlar teze alınmamıştır.

2.1.2.4.Halk Hikâyesi

Fakir Baykurt’un romanlarında bulunan öyküler kimi zaman masalsı özelliklere sahip kimi zaman destansı özelliklere kimi zaman efsanevi özellikleri vardır.

Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş* isimli eserinde halk hikâyeleri için şu tanımı kullanmıştır: “Zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde “efsane, masal, menkabe, destan vb.” mahsullerle beslenerek dinî, tarihî, içtimaî hadîselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhâfaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir.” (Elçin 2000: 444).

Elçin halk hikâyelerinin kaynaklarını üç kısımda incelemiştir:

- 1- Türk kaynağından gelenler
- 2- Arap-İslâm kaynağından gelenler
- 3- İran-Hint kaynağından gelenler.

Bunun dışında Ali Berat Alptekin’in hikâye ile ilgili görüşleri daha farklıdır.

Prof. Dr. Ali Berat Alptekin ise *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı* isimli eserinde hikâye terimini üç grupta değerlendirmiştir. Bunlar;

- 1- Klasik hikâyeler: Divan Edebiyatı nazım şekillerinden mesnevi tarzı ile yazılmış ve bir vak’aya dayalı olan eserler.
- 2- Modern hikâyeler: Kişileri, olayları, zaman ve mekânı belli olan tahkiyevî eserler. Bunlar genellikle kısa metinlerdir.
- 3- Halk hikâyeleri: Nazım-nesir karışık olan ve bazılarının ilk söyleyenlerinin belli olmasıdır. (Alptekin 1997: 9).

Onuncu Köy ve *Tırpan* romanlarında rastladığımız halk hikâyeleri kimi zaman masalsı özellikler de taşımaktadır. *Onuncu Köy* romanında Muhtar’ın Öğretmen’e anlattığı hikâye, aslında öğretmene yol gösterme amacıyla yapılmıştır. Biraz güldürme unsurlarının da bulunduğu hikâye romana akıcılık sağlamıştır.

Muhtar:

“Dinle öğretmen” dedi. “Eskiden bir evin bir gelini varmış. Çelibası, bu gelinle birez buluşmak istermiş. Emme gelin de iyi gelinmiş. Gelgelelim, çelibası, utandığından, hiçbir şey deyiş meremini anlatmazmış. Anlatmayınca da hava almış. Bir gün, akşam olmuş, evin danası gelmemiş. Kaynanası demiş ki, hadi gızım, çelibanla git de şu danayı bul gel. Çıkışlar bunlar. Kır bayır aramaya

başlamışlar. Epey bir vakit aramışlar. Oğlanın damağında gene bir şey var emme, anlatamıyor. Bir gayanın dibinde danayı bulmuşlar. Aklında hep yengesi: Eee yenge... der kalırmış. Danayı sürüp bir dereye inmişler. Oğlan gine: eee yenge, danayı bulduk... dereye indik... gelin de hep: bulduk yengem bulduk. Endik yengem endik... dermiş. Dereden çıkmışlar. Eee yenge, dereden çıktık... Çıktık yengem çıktık...Eee yenge, köye vardık. Vardık yengem vardık. Eee yenge eve geldik...Geldik yengem geldik, geldik ağzına tükürdüğümün! Ne kadar da hammışsın! Getirip ağzına mı tutacağım? Günsüz oğlak gibi Eee yenge... Eee yenge... Kör ol inşallah! O hesap öğretmen, kusura bakma, ben de deyəmeyorum, yani ki, anlatamıyorum.” (OK/178)

Tırpan romanında geçen hikâyeye, dini unsurlar da taşımaktadır. Eve gelen misafirin bereketi ile ilgili bir konunun işlendiği ve iyi bir kadının faziletlerinin anlatıldığı hikâyede, yerel dil unsurlarının çokça kullanılması dikkat çekicidir.

“Bak sana anlatayım: Bir adam varmış, yoksulun tekiymiş. Karısı da hatunumuş. Cenaballah bu avrada mertebe verecekmiş emme, hafif bir sinamadan geçirmek istiyormuş. Birgün kocası bir konuk alıp gelmiş eve, Kadın kalkmış, kayfa bişirmiş. Töbe ! Gayfası yoğumuş, ada çayı bişirmiş. Sonra zufra çıkarmış. Bulgur aşu falan bişirmiş yani biliyon mu? “Bir garpuz getir de keselim demiş “ kocası. Avrat gidip bir garpuz getirmiş. “bu eyi değil, başka getir demiş. Kadın yine gitmiş, silmiş parlatmış, gine aynı karpuzu getirmiş.”bu da eyi değil başka getir !”demiş kocası kadın yine gitmiş gine aynı karpuzu getirmiş. Neden aynı garpuzu getirip duruyor? Çünkü yoğumuş evde başka garpuz ! “Yavu, buda eği değil, götür başka getir!”demiş gine kocası. Gitmiş, gine aynı garpuzu getirmiş. Emme demiş ki, evde başka garpuz yok!” Konuğun yanında kocasını magcup etmemiş. Anlıyor musun “ bu biraz iyi, çok iyi! Kes bakalım bunu!” demiş herif. Kadın garpuzu kesiş koymuş konuğun, hemide kocasının önüne cenaballah bu avradı doğrudan cennete yollamış dürü! Vallaha billaha hemi de en güzel yerinden bir ev vermiş otur burada demiş!
(Tr./121)

2.1.3. Kalıplaşmış İfadeler

2.1.3.1. Atasözleri

Atasözü ile ilgili birçok tanım vardır. Türkçe Sözlük'te (Akalin vd. 2005:140): *“Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel.”* olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanımda, *“Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler.”* (Aksoy 1988: 37) şeklinde tarif etmektedir.

Atasözleri bir toplumun düşünce yapısının özeti gibidir. Ondaki derinlikler bazen uzun düşüncelerin ve yaşanmışlıkların sonucudur. Yazar atasözlerini yerinde ve etkili bir şekilde kullanmıştır. Kullandığı atasözleri kimi zaman küfürle karışık, kimi zaman ise yerel söyleyişle karışıktır. Fakir Baykurt eserlerinde atasözlerini iki şekilde kullanmıştır. Kimi zaman atasözünü hiç değiştirmemiş, kimi zaman ise biraz değiştirmiştir.

Aşağıda değiştirilmeden kullanılan atasözleri vardır.

Ağaç yaş iken eğilir.

Çok memnun oldu. Bilakis eyidir dedi. Ağaç yaş iken eğilir! dedi. (Tr. /21)

Altının değerini sarraf bilir.

Altının değerini sarraf bilir. (Yay. /99)

Arayan Mevla'sını da bulur, belasını da.

Arayan Mevla'sını da bulur, belasını da bulur. (YF/80)

Asıl asmaz, bal kokmaz.

Çakır "Asıl asmaz, bal kokmaz!" dedi otururken. (Yay. /142)

Ateş düştüğü yeri yakar.

Ateş düştüğü yeri yakar. (Yay. /119)

Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.

Bana dokunmayan yılan bin yaşasın! (OK/150)

Bilmeden yediğin aşı ya karın ağrıtır, ya baş.

Bilmeden yediğin aşı ya karın ağrıtır, ya baş! (AS/81)

Borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmektir.

Borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmek Hüsnü!

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur. (Yay. /123)

Demir tavında dövülür.

Demir tavında dövülür. (KR/284)

Dilenciye hıyar vermişler, eğri deyi burun kıvrımış.

Dilenciye hıyar vermişler, eğri deyi burun kıvrımış. (KG /51)

Elçiye zeval olmaz.

“Elçiye zeval olmaz kızım bu surat ne?” (Tr. /89)

Eskiye itibar olsa bitpazarına nur yağardı.

Eskiye itibar olsa bitpazarına nur yağardı. (Yay. /41)

Gem vurma eşeğe, kendini at sanır.

Gem vurma demişler eşeğe, gendini at sanır. (KG /107)

Gönülsüz yenen aş, ya karın ağrıtır, ya baş.

“Gönülsüz yinen aş, ya karın ağrıtır, ya baş!” (Tr. /380)

Her dağın kendine göre dumanı vardır.

“Her dağın kendine göre dumanı var.” Kimse kimsenin içindekini bilmez. (Tr. /184)

İte çakala dadanma, çalıyı dolan.

“İte çakala dadanma, çalıyı dolan!” derdi bana. (Kek./173)

İyi olacak hastanın doktor ayağına gelir.

İyi olacak hastanın toktur ayağına gelirmiş. (Kap./132)

Kış kışlığını, puşt puştluğunu yapar.

Kış kışlığını, puşt puştluğunu yapacak! (Kap./113)

Kurunun yanında yaş da yanar.

Kurunun yanında yaş da yanar...” Çekti kolumdan. (Kek./200)

Kuş kuşun yüzüne öter.

Ne demiş atalar, kuş kuşun yüzüne öter, değil mi? (Kek./175)

Ön teker nere giderse arka teker de oraya gider.

Meşşur cuvaptır hani, ön teker nere giderse arka teker de oraya gider. (YÖ /70)

Sel gider, kum kalır.

Sel gider, kum kalır! (AS/225)

Taş yerinde ağırdır.

Her taş yerinde ağır. (Yay. /102)

Ummadığın taş baş yarar.

Ummadığın taş baş yarar (KAD/177)

Üzümünü ye bağını sorma.

Öğretmene sordu, o da, üzümünü ye bağını sorma, dedi...”(OK/50)

Yanlı hesap Bağdat’tan döner.

Yanlı hesap Bağdat’tan döner dünyada. (Kap. /340)

Zorla yenen aş, ya karın ağrıtır, ya baş.

Zorlan yinen aş, ya karın ağrıtır, ya baş! (Tr./74)

Bu bölümde ise değiştirilerek kullanılan atasözleri vardır. Burada değiştirilerek kullanılan atasözlerinin değiştirilme sebebi olarak ilk göze çarpan, kullanım kolaylığıdır.

Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.

Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini. (Tr. /20)

Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur.

Bakarsanız bağ olur, bakmazsanız dağ olur. (Kap./267)

Baş başa bağlı, baş da padişaha bağlıdır.

Baş başa bağlı, baş da padişaha... (OK/13)

Başından yel aşmadık dağ yoktur.

“Başından yel aşmadık dağ var mı?” (Tr./171)

Bir ağaçtan okluk da çıkar, bokluk da çıkar.

Bir ağaçtan oklukta çıkar, bokluk da... (OK/150)

Eşegini sağlam kazığa bağla, ondan sonra Allah’a havale et.

*“Eşegini...” Dedim kendime, “Sağlam kazığa bağla, ondan keri Allah’â havale et!
(Kek./111)*

Hatır için çiğ tavuk yenir.

Tuluğ Paşa ikna etti ki, hatır için insan çiğ tavuk yer. (AS/199)

Kedi yetişemediği ciğere mundar der.

Kedi yetişemediği ciğere der mundar. (KR/128)

Komşuda pişer sana da düşer.

Komşuda pişenden sana da düşer, sabret. (OK/158)

Öküz öldü, ortaklık bozuldu (bitti).

Öküz öldü, ortaklık ayrıldı, unutmayın!.. (Kap./84)

Yuvarlanan taş yosun tutmaz.

Yuvarlanan taş da yosun mu tutar? (OK/297)

2.1.3.2. Deyimler

Deyimler, “Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirtilen ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.” (Aksoy 1988: 52) şeklinde tanımlanmaktadır.

Fakir Baykurt, anlatımını güçlendirmek ve daha derin bir anlam sağlamak için romanlarında deyimlere oldukça sık yer vermiştir. Deyimleri çok fazla kullanması, onun halk kültürüne ne kadar vakıf olduğunu da gösterir. Hemen her eserinde bolca kullanmıştır. Bazı eserlerde çok fazla kullanmış, bazılarında ise daha az kullanmıştır. Özellikle Türkiye’de geçen eserlerinde çokça kullanmış, Almanya’da geçen eserlerinde çok fazla kullanmamıştır. Deyimleri eserlerinde ustaca kullanmış adeta taşı gediğine oturtmuştur.

Adam etmek

*Ben şurda, sarığımı sudan kurtarayım, üç çocuğumu okutup adam edeyim
Deye her zillede katlanıyorum...” (Kek./305)*

Ağlamaktan gözleri şişmek

Ağlamaktan şişmişe benziyordu gözleri. (KR/186)

Ağzını bıçak açmamak

Ağzını bıçak açmaz. (OK/ 225)

Ağzına bakmak

Celil soruları soruyor, Koca İbrahim yanıt için Kezik’in ağzına bakıyor. (YE/47)

Ağzından kaçırmak

Demeyecektim, gene de demeyecektim emme, ağzımdan kaçıverdi. (AS/241)

Ağzını bıçak açmamak

Yani geliyorlar gidiyorlar, ağızlarını bıçak açmıyor. (AS/252)

Ağır taban olmak

Bir ağır tabansın ki! (Kap./296)

Akla yatmak

“Köylünün akli yattıktan sonra, bir hafta bile dayanmaz bu iş. Biz eğitimle konuştuk. (OK/82)

Aklı başına sonradan gelmek

Ahhh! Aklımız başımıza hep sonradan geliyor! (Yay. /200)

Aklını peynir ekmekle yemek

Aklını peynir ekmekle mi yidi koskoca kız? (Tr. /150)

Aklını başına toplamak

Vardım yanına: “Sulu sulu ağlama Yaşar!

Ağlama da biraz aklını başına topla! Dedim (Kek./52)

Aklı başına sonradan gelmek

Ahh! Aklımız başımıza hep sonradan geliyor! İyi kötü bir armağanı şimdide alabiliyorduk yanımıza(Yay./200)

Ataş almaya gelmek

Neydi zoru guu?

Ataş almaya mı geldin? (Tr. /162)

Ayranımı kabartmak

Ulan kasaba, ulan benim ayranımı kabartıp durma, gülüp durma üstüme. (Yay./155)

Bahtı açık olmak

Bahtın açık değilse, ne söylesem boştur aslanım İbrahim! (YF/82)

Baş etmek

Adam bir karıyla bile baş edemiyor, koca dünyayla nasıl baş eder? (OK/155)

Beti benzi uçmak

Beti benzi uçmuştu. (Kap. /347)

Borusu ötmek

Yunus Beyin borusu sanıldığından daha çok ötüyordu ilçede. (OK/196)

Boş bulunmak

*Ama boş bulunup babamın Köroğlu'nun Yıldızeli varyantını derlediğini söylemedim.
(KR/74)*

Boşboğazlık etmek

İnsanlar dolu durur, boş durur boşboğazlık etmeden duramazlar! (Yay./101)

Burnundan kıl aldurmamak

Burnundan kıl aldurmuyor. (OK/ 254)

Burun kıvrımak

Burun kıvrır deli! (Tr. /155)

Burnu büyümek

Yoksa burnu mu büyüdü? (KR/200)

Burnu havada olmak

Almanların burnu havalı! (KR/129)

Burnu sızlamak

Baba sözü gelince burnu sızladı Gülcan'ın. (Yay./11)

Burnumdan getirmek

Çok pişman olacak bir keklik yüzünden canımı burnumdan getirdiğine. (Kek./197)

Canına tak demek

Canımıza da tak dedi. (OK/165)

Daldan dala sekmek

Düşüncesi daldan dala sekiyordu. (Yay./159)

Dereden tepeden konuşmak

Yedik içtik, dereden tepeden konuşup yattık. (Kek./57)

Dili uzamak

Bir karış uzadı dilin! (YF/71)

Dilinden düşürmemek

Ben de severim ama o da bu sisten gereği, böyle bir sistem sözü tutturmuş, on yıldır dilinden düşürmez. (KR/232)

Dinden imandan çıkmak

İnsanı ille dinden imandan çıkaracaksınız değil mi?" (Yay. /253)

Dini bütün olmak

Ben çok dini bütün bir dürzüyüm gibi yüzüme bakıyordu! (Kap./221)

Dut yemiş bülbüle dönmek

Ondan sonra dut yemiş bülbül gibi susuyorlardı. (YF/97)

Dünyayı ayağa kaldırmak

Benim yediğimi sen yesen dünyayı ayağa kaldırırdın.

Versin kecliğimizi!" (Kek./245)

Ekmeğini taştan çıkarmak

Okumuş insan ekmeğini taştan çıkarır. (Kap./222)

Ekmeğiyle oynamak

Ekmeğimle oynama benim. (Kap. /334)

Ekmek kapısı

Ben sizi konuk gelmiş sandım, harbe gelmişsiniz.

Bura benim ekmek kapım. (Kek./203)

El uzatmak

Muhtar iyi adamdı. Darda kalana el uzattıyordu bak... (YÖ /44)

Elifi mertek sanmak

Elifi görse mertek anır. (OK/ 206)

Elini ayağını öpmek

Yavu Şerif çavuş, elini ayağını öpeyim çabuk ol!” (Tr. /306)

Eşeğine sağlam kazığa bağlamak

Eşşeni sağlam gazığa bağla dedikleri bu. (OK/29)

Etlie sütlüye karışmamak

Etlie sütlüye karışmaz bir adamdı. (OK/99)

Evdeki hesabın çarşıya uymaması

Olmadı, pek çok hesap gibi bu hesap da çarşıya uymadı. (YF/95)

Esip gürlemek

Esip gürlemek. (Tr. /137)

Faka basmak

Hayır, ben bu faka basmam, basamam. (Kek./181)

Fırtına koparmak

Durdukları yerde fırtına koparıyorlar. (OK/155)

Gönül kırmak

Gönül kırmaz asla! Dedi öğünçle. (Yay./93)

Göz kulak olmak

Anam beni çektı yanına: “Bak tosun Âlim! Sen büyüksün, buna göz kulak ol.”

(Kek./ 44)

Göz kulak olmak

Ahmet kardeşine göz kulak ol anam! (KAD/146)

Göze girmek

Gözüme girdi. (OK/163)

Gözü değmek

Güzellere hemen göz değebileceğini söyledim. (KR/290)

Gözü kara olmak

“Eferim kızlar! On dene oğlana bedelsiniz, közü kara, cesur kızlarsınız!” dedi.

(Tr. /167)

Gözlerine kurban olmak

Kızının elinden tuttu Zeke.

“Çakır gözlerine kurban olduğum Gülcan’ım, aç gözünü...” (262/Yay.)

Nabza göre şerbet vermek

Her nabza göre şerbet! (OK/194)

Hem nalına hem mihına vurmak

Kimi nalına, kimi mihına vurup duruyordu böyle. (KR/233)

İç çekmek

İç çekti. (OK/247)

İçi içine sığmamak

Okulda içi içine sığmıyordu. (KR/186)

İşine gelmemek

“İşine gelmiyor mu? (YÖ/248)

İşten işe koşturmak

Cemal Oca bu işten o işe koşturup duruyordu bebeleri. (AS/179)

İçi dışına çıkmak

İçi dışına çıkıyordu Serpil’in. Belli etmiyordu. (Yay. /245)

İçi yanmak

İçi yandı. (Tr. /139)

Kafa yormak

Zeke düşünüyor, yoruyor kafasını, bir sonuca varamıyordu. (Yay./91)

Kalbi kırık olmak

Kalbim zaten kırık. (KR/143)

Kavga koparmak

Kavga koparmak. (Tr. /137)

Kıyameti koparmak

Acaba elebaşlarını almağa mı gelmişti Jandarmalar? “Kıyameti koparırsınız vermeyiz Arkadaşımızı!” diye geçirdiler içlerinden. (Yay. /282)

Kol kanat germek

Kol kanat gerer. (OK /162)

Kökünü kazımak

“Bizim kökümüzü temelli kazımadıkça içleri rahat ermeyecekmiş...” (YÖ /22)

Köpeksiz köyde değneksiz dolaşmak

Yunus beye bırakıvermişler meydanı. Yunus bey, köpeksiz köyde deyneksiz. (OK/207)

Kulak vermek

Pek kulak verdiğin yok Ali emmi. (YÖ/38)

Kurban olmak

Sen Türkiye' ye kurban ol! dedi Halil.(YE/22)

Kulak vermek

Köyde olup bitenlere kulak veriyor musunuz? (YÖ /37)

Kulağından gebe etmek

Beni unuttular! diye kulağımızdan gebe eder sonra! Aman ha!” (Kap./219)

Kuyruk acısı olmak

“Kuyruk acısı var yılanların da” diyordu. (YÖ /33)

Laf atmak

Avratların her biri bir başka laf attı. (Tr. /163)

Laf dokundurmak

Goya bana laf dokandırıyor. (OK/94)

Laf ebesi olmak

Öyle akılsız adamsın ki Bölükbaşı'na bilem oy verdin, laf ebesine! (Kek./11)

Pireyi deve yapmak

Pireyi deve yapmada, ak koyunu içi dolu yağ sanmada bizim milletin üstüne bir millet daha var mı, bilmiyorum? (AS/238)

Pot kırmak

Pot kırdığını anladı Çakır. (Yay./11)

Sırtını dayamak

Sırtını ya dağa dayayacaktın, ya beye. (YÖ /44)

Söz etmek

Söz etti Altan, iki arkadaş, kolundan, omzundan tutup çektiler Nuri'yi. (Yay. /235)

Surat asmak

Adamlar orada oturmuş “Senin karı gelsin, elindeki armağanlara bakalım, beğenmezsek surat asalım!” diye mi bekliyorlar? (KR/11)

Sus pus olmak

Kır Abbas ise sus pus oluyordu köye yaklaştıkça. (Kap. /369)

Sütten çıkmış ak kaşığa dönmek

“Sütten çıkma ak kaşığa döner, yarın o bacaksız Ertan! (AS/207)

Önüne düşmek

Öncü olup önümüze düşerekten bu işimizi görmeni ricaya geldim. (Kap./109)

Tekerine taş koymak

Siz aksine, tekerime daş koymaktasınız! (Kek./126)

Tepesinin taşı atmak

Kız çocuğu, annesinin tepesinin taşı attığını göremedi, yumruğu yedi. (YF/7)

Ters laf etmek

Biri çıksa da, bir ters laf etse, dövülecekti. (Tr. /76)

Tıp deyip burnundan düşmek

Tıp demiş burnundan düşmüş!” (Kek./53)

Tuz yumurtlamak

Tuz yumurtlatma burada bize! (KR/20)

Tükürdüğünü yalamak

“Tükürdüğümü asla yalamam diyorsun yani?” (ID. /130)

Yaralı parmağa işemek

Zaten ömrümde senin bir yaralı parmağa işediğini görmedim

Abbas Ağa! (Kap./ 36)

Yoldan çıkarmak

Yoldan çıkarır seni !(OK/ 250)

Yüreğinin yağları erimek

Hatta ne yalan söyleyem, şimdi bile yüreğimin yağları eriyor. (YÖ/24)

2.1.3.3. Ölçülü Sözler

Ölçülü Söz'ler için belirlenmiş net bir tanımı yoktur. Türk edebiyatında, henüz atasözü niteliği kazanamamış, atasözleri kadar yaygın olmayan, genellikle yöresel kullanımı göze çarpan, nasihat amacı taşıyan, bazıları kafiye de bulduran birtakım kalıp ifadeler vardır. Bunlar, çeşitli konularda genellemeler yaparak öğüt veren, halk bilgeliğinin ürünü olan kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözlerin kullanımı halk arasında oldukça yaygındır.

Fakir Baykurt'un romanlarında ölçülü sözler yerli yerinde kullanılmıştır. Genellikle İç Anadolu ve Toroslarda kullanılan sözleri seçmiştir.

Açtırmayın kutuyu, söyletmeyin kötüyü! (KR/210)

“Akşam oldu, atamadım torbamı.”

“Torbam atıp içemedim çorbamı.” (Tr. /46)

Azı karar, çoğu zarar. (OK/71)

Ceviz soldurur, İncir öldürür. (Yay. /106)

“Derdin varsa ortak olalım,

Borcun varsa kefil olalım.” (Tr. /180)

Erim er olsun da, yerim çalı dibi olsun. (OK/303)

“Eşşemin annı sakar, kendi adını bana takar!” (KG /32)

Gelmek iradeyle, gitmek müsaadeyle! (AS/72)

Gün geçer, kin geçer. (OK/298)

Parasız iş görülmez, kuşağın dolu olmalı.

Yayan yol tükenmez, altında bir atın olmalı (YÖ /39)

Torbamızda durumuz yok,

Sana yarar kızımız yok. (KG /199)

Tüfeğin furmazı olmaz, gözlemeye göz gerek.

Karının da vermezi olmaz, istemeye yüz gerek. (OK/68-69)

“Uluguş nine, ne zorumuş Gökçimen’den kız almak!”

“Kız olmaktan kolay imiş ocaklarda köz olmak” (Tr. /46)

Varsa malın, dünya âlem kulun.

Yoğusa malın, deeeha yakın! (Tr. /84)

“Yavşak büyüdü bit oldu,

Enik büyüdü it oldu.” (YÖ /234)

Yok bir yaramaz işimiz, ağrıyan dişimiz! (Tr. /27)

2.1.3.4. Yeminler

Yemin, kutsal değerleri şahit gösterme işidir. Türkçe Sözlük’te (Akalin vd. 2005:2163): Yemin, “*Ant*” olarak tanımlanmakta; yemin etmek, *ant içmek* olarak tanımlanmıştır.

Fakir Baykurt'un romanlarında yemin konusu fazla işlenmemiştir. *Irazca'nın Dirliği* romanında, Cemal ile Ömer'in muhtara yalan yere yemin vermeleri, yemin konusuna örnek gösterebildiğimiz bir yerdir.

“Gaz gibi başınızı eğip susmayın böyle! Sonunda dostun düşmanın içinde kepaze etmeyin beni! Omar hadi sen söyle!”

“Yok emmi... biz valla bir şey yapmadık. Sabahtan beri orak tarlasındayız. Görüyorsun...”

“Bir şey mi çaldınız?”

“Yok canım”

“Hele hele?”

“Yok emmi, valla çalmadık!” (ID. /102)

2.1.3.5. Alkış (Dua)

İnsan yaradılışı gereği her zaman yaratana hatırlar ve bu hatırlama sözlere genellikle dualara yansır. İnsanlar iyilik gördüğü ve sevdiği insanlara karşı iyi duygular besler. Bunu da dualarına yansıtır. Tabi ki korktuğumuz ve çaresiz kaldığımız zamanlar da olur. Böyle zamanlarda Allah'a dua ederiz.

“İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar alarak beslenen dualar, sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadarki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müspet dileklerin ruhi ve fikri ifadesini dilde kazanır.” (Elçin 2001: 662). Elçin yukarıdaki sözlerinde duanın kalıplaşmış tarafı olduğunu söylemektedir. Gerçekten de halk olarak “Allah kurtarsın, Allah sağlık versin, Allah kavuştursun” gibi ifadeler o anda pek de anlamı düşünülmeden söylenen sözlerdir.

Fakir Baykurt'un romanlarında bulunan dualar dini inançları yüksek insanların yaratana olan bağlılıklarını anlatan dualar değil, yardım gören insanların yardım edene bir nevi teşekkürlerini sundukları sözlerdir.

Gördü beni: "Akıbetin hayrolsun ay halam! Allah gönlün muradını versin ay Yaşarımız..." diye diye dua etti. (Kek./21)

Cenaballah beterinden saklasın; âmin. (YE/25)

Esen Ali nasıl dua edeceğini bilmiyordu: "Sağol" dedi. "toprak diye avuçladıkları sarı altın olsun!" karılara döndü: "yengeler çok sağolun. Yerleriniz cennet olsun." (OK/59)

Irazca kendisi bir sabah kalkınca birde gece yatağı zaman kalkıyor dua ediyor; Ahmet e şerife ye Osman a hayırlı dualar ediyor gelecekler diliyor düşmanların önlerinin karartılması akıllarının bağlanması gibi dilekler diliyor (KAD/64)

"Allah yazdıysa bozsun!" (Tr. /67)

"Allah insanı böyle ası avrada, ası evlada çattırmasın. Her yerde mahçup ederlar böyle!" (Tr. /91)

Arkasından "yıldırım duası"nı okudu: " Allahümme ala seyidine Muhammet Mustafa'ya salâvat" elini yüzüne çaldı. (Yay./87)

Mevlit okutur.

Allah adın zikredelim evvela

Cümle işe vacip oldur her kula

İsmi pakın pak dur zikreyleyen

Her menzile ulaşır Allah deyen (YE/108)

Bismillah! bismişaah! Allah Allah! Evel Allah, daim Allah! deyip üzümüleri kıracağız.

(Kap./132)

Irazca'nın yüzü güldü:

“Eyi deyen dillerine gurban olayım! Ben Bayram'ı evvel Allah, sonra sana havale ettim. Bir oğlum da sensin benim. Arkam sensin, galam sensin. Okumuş, işimişsin. Düşmanlarıma cevap yetirensin. Gözlerinin gurdunu giransın. Kisesiz Gara Bayram'ımın gönlünü yünseltensin. Gönlümün, sen benim gönlümün güvercinisin! Yıkılmış dünyamın demir direğisin. İşte şimdi içim aydınlandı. Şimdi dünyalar benim oldu. Sen sağ ol. Sen her türlü muradla nayıl ol. Gül yüzlü Sunalar, feslikan kokulu Döneler versin. Oğullar içinde oğulsuz, kızlar içinde gızsız koymasın. Allah'ım seni görünmez gazalardan, belalardan, guru iftiralardan esirgesin. Sen bizi gorudun o da seni gorusun. Hemi de goruyacak işallah!” (ID/161)

Kusurlarımızı hoşgör Allah! Kendi ölümüün kemiklerini çaldık! (YE/190)

Kır Abbas başladı:

“Bismillaah! Bismişaah! Allah Allah! (Doacı başı kesildik anasını satayım!) Sinim Sultan! Bizleri bu günlere erdirdiğin için şükür Allah...(Kap./ 223,224)

Allah tuttuğunuz taşları altın etsin

Allah yokluğunuzu göstermesin (Kap./245)

2.1.3.6. Dilekler

Fakir Baykurt'un romanlarında dilekler bir kısım hayal, bir kısım dua gibidir. Belki de dikkatimizi çeken en önemli özellik insanların çok hayalinin ve dileğinin olmamasıydı. Bunu Anadolu insanının çaresizliğine bağlamak mümkündür. Sadece hayatta kalmayı amaçlayan hayaller.

Baykurt'un konusu Almanya'da geçen romanlarında ise insanların bir gün Türkiye'ye dönmek gibi bir hayali vardır. Dilekleri de bu doğrultudadır. Almanya'da biraz para biriktirip, tekrar Türkiye'ye dönmek gibi dilekleri vardır. Kezik Ana'nın kocasının mezarını Türkiye'den Almanya'ya taşımak gibi bir dileği vardır ki bunu da başarır.

Konusu Anadolu'da geçen romanlarında ise insanların çok büyük olmayan hayalleri vardır. Borçlarını bitirebilmek, topraktan o sene iyi bir verim alabilmek, tarlalarını sürebilecek bir öküz alabilmek gibi. Kimi zaman bu hayaller ve dilekler çocukların dilinde ve gönlünde vardır. Buna en iyi örnek herhalde, Gara Bayram'ın oğlu Kara Ahmet'in kaymakam olabilmek dileğini göstermek doğru olur.

Aşağıdaki bölümü aynı zamanda dua bölümüne de aldık. Çünkü, Irazca kaymakama yalvarmakta ve dua ile karışık dileklerini de dile getirmektedir.

Irazca'nın yüzü güldü:

“Eyi deyen dillerine gurban olayım! Ben Bayram'ı evvel Allah, sonra sana havale ettim. Bir oğlum da sensin benim. Arkam sensin, galam sensin. Okumuş, işimişsin. Düşmanlarıma cevap yetirensin. Gözlerinin gurdunu gıransın. Kisesiz Gara Bayram'ımın gönlünü yünseltensin. Gönlümün, sen benim gönlümün güvercinisin!

Yıkılmış dünyamın demir direğisin. İşte şimdi içim aydınlandı. Şimdi dünyalar benim oldu. Sen sağ ol. Sen her türlü muradla hayil ol. Gül yüzlü Sunalar, feslihan kokulu Döneler versin. Oğullar içinde oğulsuz, kızlar içinde gızsız koymasın. Allah'ım seni görünmez gazalardan, belalardan, guru iftiralarından esirgesin. Sen bizi korudun o da seni gorusun. Hemi de goruyacak işallah!” (ID/161)

Baykurt'un romanlarında genel olarak geleceğe yönelik ideolojik dileklerin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Hatta bu dileklerin kimi zaman bir hitabet türü gibi dile getirdiğini söyleyebiliriz.

SPD'li Erika Hartmann çıktı: “bir noktanın iyi açıklanmasını istiyorum. Biz ırkçılığa karşı olduğumuz gibi, dinsel inançlar nedeniyle, insanların dirilerinin, ölülerinin ayrı işlem görmesini de karşıyız. (YE/92)

“Önce sözlerim yanlış anlaşılmasın dilerim. Bu ülkede yaşayan yabancılar için bizim ciddi kaygılarımız var. Bunların çoğu ayrı dinden, ayrı kültürden insanlar olduğu için, bizim batı kültür ve mantalitemize uymakta zorluk çekiyor. Bundan dolayı biz parti olarak onları buraya yerleştirecek önlemler yerine, geri dönmeyi özendirerek önlemleri desteklemeyi uygun buluyoruz. Bu asla ırk ayrımcılığı, ya da yabancı düşmanlığı değildir.”(YE/91)

2.1.3.7. Kargış (Beddua)

Fakir Baykurt'un romanlarında, bazen öfkeyle söylenen, bazen ise karşıdan gelen zulümden dolayı çaresizce başvurulan söz olarak karşımıza çıkan bu sözler için Şükrü Elçin şöyle demektedir. “Kargış, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir.” (Elçin 2001: 663).

İncelediğimiz eserlerde bedduanın çok yer tutmasının en büyük sebebi olarak iki ana başlık bulabildik. Yazar, dünya görüşü olarak ezilen insanların hayatlarını işler. Ezilen insanın beddua etmesi de hiç de anormal bir durum değildir. İkinci olarak Anadolu insanının ifadelerindeki derinliği düşünmeden onları kolayca kullanmasıdır. Öyle ki bazen kadın kocası için çok ağır bir ifade kullanır ama aralarında en küçük bir husumet bile olmaz.

Velikul'un eline verdiler. "Al güle güle kullan, sonunda da bununla asıl işallah!" dediler (Tr. /27)

Deven batsın Kepçekulaaak! (Tr. /31)

"Ne bileyim ben?" dedi. Sultanca

"Adı batasıcılar heç delik olmasa gene buluyorlar ortaya çıkmanın kolayını."

(YÖ /41)

İki yakana bir baksana! Heç ev önüne ev yapan var mı etrafa?

anıkara hastalıklardan gidesin herif! Akılsız herif! (YÖ /46)

Kırılın elcezlerin, kötürüm olsun inşallah '...(KAD/54)

Nasıl Kamile ablamgil, gelinler iyiler mi?

"Hepicinin Allah belasını versin!" dedim ya, Kamile abam takır tukur! (Tr. /61)

“Nalet boyu devrilesi! Gittiği yerlerden gelmeyesi! Bir de tükürüyor bize! Kaşınıyor bok!” (ID. /64)

“Ananın başı tahtaya gelsin! Meryem’i de kara yerler alsın! Bilir miyim ben onun nerde olduğunu?” (YF/65)

“Allah sizin de belanızı versin işallah” dedi Havana.

Dürü kardeşini alıp dışarı çıktı. (Tr. /67)

Kabak Ağanızın belasını daha çabık versin! (Tr. /71)

“Elleri gırılsın. Hacatlarında çıbanlar çıksın. Çıbanlarına gurt düşsün. Amadımıza böyle edenler yedi milletin içinde irezil olsunlar. Enselerine çıbanlar düşsün. İmansız Guransız gitsinler. Allah’ın onlara verdiği can, yidirip içirdiği nimet, soluduklar soluk, gördükleri güneş, külliye haram olsun! (ID. /69)

“Oğlunun da kızının da Allah belasını versin! Yer yutsun hepisini” dedi. (Tr. /90)

Durana: çok acıklı dedi.

Bu gözellik sana hakkın vergisi

Guruyası çaylar... yedi gitti Ümmümü, dengimi... (OK/122)

“Çok nankör adamlarsınız! Muhtarız da, siz de yerin dibine batın, namussuzlar! Ahlaksız, terbiyesiz adamlar! (ID. /129)

Kıpırdatılınca daha acı bir inleme koyverdi.

Yelli günde evleriniz yansın! Yalımların içinde kalın da kavrulun! (OK/139)

Öteden, “Şapkasını bulduk” dediler, getirdiler.

Muhtar: “Burada dövmişler” dedi.

Meryem: Elleri kırılsın!

Keziban: Ölüleri dağlarda kalsın...

Eğitmen: Ellerini yılan yesin... (OK/140)

Meryemle Keziban, koşup kapının iki kanadını açtılar.

Vay vay! Diyorlardı. Vay ki vay! Ellerine yıldırım düşesiler!

Vay , uyur uykularda yanasıcalar! (OK/141)

Dikilip hıçkıra hıçkıra ağladı: Allah böyle köyün belasını versin! Böyle dünyanın belasını versin!

Tavşan burunlu dürzünün evine ataşlar düşürsün! (OK/145)

Ben o dürzünün babasını bilirim! O da böyle gıcık idi. Arkadan vururdu. Allah boyunu devirsin.

İmi timi kalmasın dünyada, karaltısı kayboluversin! (OK/145)

Bir daha binip de çıkamasın işallah! Ölüsü burada kalsın işallah! (OK/145)

Feleşin gözü kör olsun, kambur dürzünün. (KR/182)

“Allah senin belanı versiiin! Çalının da belasını versiiin!

Ben çalı malı istemiyoruuuuum! Çek şunu karnımı acıtıyor;

Anam karnuuuum, anam karnuuuum. (Yay. /259)

2.1.3.8. Argo ve Küfürler

Argo, Türkçe Sözlük'te (Akalin vd. 2005:117): *“Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken, çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim.”* şeklinde tanımlanmıştır.

Küfür, Türkçe Sözlük'te (Akalin vd. 2005:1279): *“Sövme, sövmek için söylenen söz, sövgü.”* şeklinde tanımlanmıştır.

Çaresizliğin ve öfkenin söze dönmesine herhalde küfür ve argo demek yanlış olmaz. Argo ve küfür içeren ifadeler, toplumumuzun ahlak ve inançlarına aykırı bulunduğu için genellikle hoş karşılanmaz.

Anadolu kültüründe, küfürlü konuşmanın fazla kabul görmediğini; ancak zor durumda kalındığında başvurulabildiğini bilmekteyiz. Hele ki Irazca'nın dilinde küfür sanki “sözün mührü” gibidir. Fakir Baykurt, romanlarında argo ve küfre çokça yer vermiş fakat bunları roman kahramanının karakteri, konumu, kızgınlık derecesi kimi zaman da pek çok romanında olduğu gibi kullanması gerektiği hususları dikkate alarak kullanmıştır.

Küfür ve argolar, Fakir Baykurt'un eserlerinde çokça kullanılmıştır. Çünkü yazar Anadolu gerçeğini sanatsal değil; olduğu gibi verme eğilimindedir. Öyle ki bazı küfürler olduğu gibi yazılmıştır. Yazar bazı küfürlerini de kelime oyunları ya da dolaylı anlatımlarla okuyucuya hissettirmiştir.

Hıyanet köpeğin biridir. (Tr. /11)

“Nalet!” dedi “Kudurası lanet!” Tam bir lanet, başka noolacak!” (Tr. /11)

Ulan ne kuduz karı be! (Tr. /13)

“Dinle Seydo! Gene geliyor bokyiyenler! (Kek./13)

Bok dönersin artık Kezik! (YE/13)

Yusuf gibi ağzına tükürdüğüm! (Kap./14)

Kes zırlamayı eşeğin dölü! (Tr. /17)

“Ağzına yüzüne ettiğimin” dedi Cemile. Kalktı, Esmen’in başına çöktü. (ID. /17)

“Ne ağlıyorsun gıı geberesi!” dedi. (Tr. /29)

“Ağzına sıçayım o keçisakalın! O Camal olacak eşeğin de ağzına sıçayım!

Uzun sakallı nalet! (Tr. /44)

Get ulan! dedi. (Kap./52)

Sıçan olup yere girsen gine bulurum ben seni ulan Koreli deyyus! (Tr. /54)

Efferim ulan dürzüoğlu dürzü! (Tr. /56)

“Hey Yarabbi!” Diye bağırdı Haceli. “Ulan senin nineni de, ananı da, babanı da... Ulan eşek sıpası!” (YÖ/59)

“Onu ulan eşek herifin dölü, onu... Evin içinde kaç tane kürek var da “bunu mu?” diye soruyorsun, nalet” (YÖ/64)

Irazca içinden: “Ağzına tükürdüğümün südü bozuğu!” diye dişlerini sıktı. (ID. /64)

“Pezevenk oğlu pezevenk, sen de o milletten değil misin? Sen niye itiraz etmedin? (YÖ/75)

“Gahbenin gunnadığı seni!” bir daha bir daha savurdu.”it! itoğlu it!” yüzüne mi vuruyor, gözüne mi vuruyor, bilmeden savuruyordu. “eşeğin sıpası! (ID. /79)

“Hay dürzüler! Ulan şunlar kaç paralık adam da böyle itibar ediyorlar? (Yay./98)

Hay lütfen diyen dilini eşek arısı soksun! Diye sövdü içinden. (YF/105)

Yani beyim; sen şimdi çok anlamlı falan konuştun. Benim oyum da anlamlıydı. Ama oy verdiğim kavatlar anlamsız çıktı, ne yapayım? (Yay./ 164)

Feleşin gözü kör olsun, kambur dürzünün. (KR/182)

“Kimmiş 7 numaradaki gavat, acaba?” (Kek./206)

“Hoppalaaa!.. Bu sefer de ibne olduk! Dedi öğrenci. (Kek./211)

“Eşşegin dölleri” dedi Hamdi Bey içinden. Bağırdı: “Gelin buraya, gelin bakayım!” (Kap./286)

2.1.3.9. Kalıp Sözcükler

Atasözleri ve kalıp sözler birbirinden farklı kavramlardır. Fakat birbirlerine benzerlikleri olduğu için karıştırılırlar. Atasözü ve kalıp sözlerin farkını anlamak için öncelikle *Atasözü*'nün tanımına bakmak gerekir.

“Her toplumda söylenmesi gelenek olmuş bazı sözler vardır. Bunlar bir kişiyle karşılaşıldığında, onu selamlarken, bir iyilik görüldüğünde ona teşekkür etmek için, evlenen, çocuk sahibi olan ve yeni işe giren birini tebrik etmek için, yemeğe başlanırken ve yemekten sonra iyi dilek sözleri olabildiği gibi, bir kişi hakkındaki olumsuz düşünceleri beddua şeklinde dile getiren sözler de olabilir.” (Aksoy 2007: 12).

“Kalıplaşmış dil birimlerinin bu ortak işlevinin yanı sıra, atasözü, deyim, ikileme ve kalıp sözlerin kendilerine özgü işlevleri de vardır. Atasözleri genellikle bir olaydan, bir durumdan ders çıkarma, ahlaki bir öğüt verme, yol gösterme ya da ibret alma için kullanılır.” (Aksoy 1988: 41). Aksoy, bu tanımıyla bu ifadeleri ile atasözleri ile kalıp sözlerin farkını ortaya koymuştur.

Fakir Baykurt'un romanlarında, kalıplaşmış olsa da henüz atasözü halini alamamış birçok söze rastladık. Bunlar halkın arasında da çokça kullanılmaktadır. Baykurt, bu sözleri yeri geldiğinde atasözü etkinliğinde kullanabilmiştir.

Acıyan yerin ayrı, acıkan yerin ayrı.

Çayını tazeleyeceğim, içiver! Acıyan yerin ayrı, acıkan yerin ayrı demişler, şu önündekileri de yiyiver! (KR/195)

Adana Mersin, tokadımı yersin.

“Adana Mersin, tokadımı yersin!” (Yay./104)

Ağrıyı bilmeyip, yağırını dövmek

“Yavu bunlar da benim ağrımı bilmiyorlar, boyuna yağırımı dövüyorlar.” (OK/11)

Al bir kaya, nerene dayarsan daya.

“Al bir kaya, nerene dayarsan daya!” dedi, Velikul içinden. (Tr. /96)

Al takke ver külah.

Al takke ver külah oldular. (ID/135)

Arap eli öpmekle dudak kararmaz.

Arap eli öpmeylen dudak kararmaz!” (KG/ 116)

At, silah, avrat yiğidin bahtıdır.

Gerçi silah, at, avrat, koç yiğidin bahtınadır! (YF/82)

Atının ayağında nal yok, gider döşemede at koşturursun.

Atının ayağında nal yok, gider döşemede at koşturursun! (YÖ /19)

Bana bir koca gerek, o da bu gece gerek.

Bana bir koca gerek, o da bu gece gerek! (KR/284)

Benim yoğurdum ekşi diyen yok.

Bunu ki, bu devirde benim yoğurdum ekşi deyen yok... (Kap./132)

Bir kızı babası nereye keserse kanı oraya akar.

“Bir kızı babası nereye keserse kanı oraya akar!” (Tr. /92)

Bizim oturduğumuz ahır sekisi, çağırdığımız İstanbul türküsü.

Bizim oturduğumuz ahır sekisi, çağırdığımız İstanbul türküsü... ” (KG/23)

Bir gecelik hovardalığa çikalım dedik, ay akşamdan doğdu.

Allah kahretsin yavru! Bir gecelik hovardalığa çikalım dedik, ay akşamdan doğdu derler ya, Bir ev yapturalım dedik, bir bitli Irazca çıktı karşımıza, onunla başa çıkmaya çalışıyoruz. (YÖ /130)

Bundan iyisi can sağlığı.

Bundan iyisi can sağlığı derler bizde. (KR/266)

Buğdayın yanında karamık da sulanır.

Yi gii, bak buğdayın yanında karamuk da sulanır, yii hadi!” diyordu. (Tr. /233)

Değirmenden gelenin eline bakarlar.

*“Değirmenden gelenin eline bakarlar” bizim de var bir sürü eşimiz dostumuz.
(KR/11)*

Düğün edenle yapı yaptıranın yardımcısı Allah’tır.

Düğün edenle yapı yaptıranın yardımcısı Allah’tır. (KG /110)

El mi yaman, bey mi?

El mi yaman, bey mi yaman? dur...(OK/89)

Gelimli gidimli dünya, sonucu ölümlü dünya.

*Gelimli gidimli dünya, ahır sonucu ölümlü dünya ölümlü emme, dönümlü değil...
Hala kadın hala... (YÖ /94)*

Gün gelir, Kartal da yere iner.

Gün gelir, Kartal da yere iner! (KG /43)

Hocaların vurduğu yerde gül biter.

Hem de Hocaların vurduğu yerde gül biter. (KR/120)

İnsan insanın ekidir, yükü değil.

“İnsan insanın ekidir derler, yükü değildir, bilmez misin Herr Zarikaya? Dedi Hacer... (KR/301)

İyi adam eşeğinden, iyi karı da döşeginden belli olur.

“İyi adam eşeğinden, iyi karı da döşeginden belli olur!” (Kap./14)

Kalabalıkta eşek kuyruğu kesmek iyi olmaz.

Kalabalıkta eşek kuyruğu kesmek iyi olmaz Irıza bilirsin... (Kap./55)

Kambersiz düğün olmaz.

“Şu topal şeytana bakın, o da geliyor!” dediler. “yani ki, kambersiz düğün olmaz imiş...”(OK/85)

Kırık bu gece bana lazım, yarına kocam gelir.

“Bir meşhur söz var, yüzüne biraz ayıp.

Bağışlarsan söyleyeyim: “Kırık bu gece bana lazım, yarına kocam gelir!” demiş evveli biri. (Kek. /289)

Kısa adamlar iyi olmaz derler.

“Kısa adamlar iyolmaz derler, geçelim...” (Kek./183)

Konuşma Yörük’le ferîştah ise.

İçme çorbasını pirinçten ise.

Sinkaf et anasını, enişten ise.

“Konuşma Yörük’le ferîştah ise.

İçme çorbasını pirinçten ise.

Sinkaf et anasını, enişten ise!” (Yay. /99)

Körlerle sağrlar, birbirini ağırlar.

“Körlerle sağrlar, birbirini ağırlar! (YF/180)

Yılan kuyruk acısını,

İnsan evlat acısını unutmaz dünyada.

“Kuyruk acısı da tıpkı evlat acısı gibidir, yılan kuyruk acısını,

İnsan evlat acısını unutmaz dünyada”. (YÖ /33)

Sabreden derviş, muradına ermiş.

Sabreden derviş, muradına ermiş! (KG/141)

Sığırın alası dışındadır, insanın alası içinde.

Sığırın alası dışındadır, insanın alası içinde (OK/142)

Olanla ölene çare yoktur.

Olanla ölene demişler değimli, çare bulunamazmış. (KG /252)

Ot kökünün üstünde biter.

*Ha ha etli iranca babasının oğlu yılgın babasının of demişler kökünün üstünde biter
boşa mı demişler (KAD/136)*

Ölümüne tükürtelim, yüzümüze tükürtmeyelim.

Ölümüne tükürtelim, yüzümüze tükürtmeyelim. (Yay./54)

Pederin peder olacağına, kaderin kader olsun.

“Pederin peder olacağına, kaderin kader olsun!” (Tr. /50)

Taşlarda keler var, ellerde neler var.

“Taşlarda keler var, ellerde neler var!” (Kek./245)

Türklerin aklı sonradan gelir.

Hemi de Türktür, aklı sonradan geliyor. (Kap./163)

Uzun olanın aklı kısadır.

Uzun olduğu için de aklı kısadır. (Kap./163)

Üşenenin oğlu kızı olmazmış.

“Üşenenin oğlu kızı olmazmış, kak!” (KG /56)

Varını veren utanmaz.

“Emme buluna o!

Varını veren utanmaz!” (Kap./250)

Yaylanın iyisi suya yakın, odunu bol olanıdır.

“Yaylanın iyisi suya yakın, odunu bol olanı!” (Yay /82)

Yaz var, kış var, ıvecek ne iş var.

Yaz var, kış var, ıvecek ne iş var? (YE/7)

Yavru balaban bakışlı...

Düz yolda giderken keklik sekişli.

Yavru balaban bakışlı...

Düz yolda giderken keklik sekişli..." (YÖ /134)

Yerli malı yurdun malı,

Her Türk onu kullanmalı.

Yerli malı yurdun malı

Her Türk onu kullanmalı (Kek./85)

2.1.3.10. Hitap ve Çağırmlar

Halk dilinde karşılaştığımız, “hitap” ve “çağırmları” da değerlendirme gereği duyduk. Çağırmlar kimi zaman bir nida kimi zaman feryattır. Çünkü bu tür seslenmeler, halk kültürünün izlerini taşır. İzler de kültürü oluşturur. *Tırpan* romanında çokça rastladığımız çağırma ve hitaplardan örnekler aldık.

“Uluğuş nineeee! Guu nineeee!”

Kapısını bir daha, bir daha dövdüler.

“Guu Uluğuş nineee!” Bir daha bağırdılar. (Tr. /45)

“Ulan Hüsniüüü!” (Tr./54)

“Dürüüüm!Aaaaa Dürü! diye bağırdı. (Tr./69)

“Velaaaa, Velaaaa” diye bir ün geldi. (Tr. /115)

2.1.3.11. Karşılama

Misafirlik, Türk kültüründe önemli yer taşır. Misafire göstereceğimiz karşılama tavrı, aslında misafirle ilgili düşündüklerimiz gibidir. Misafir ağırlama, karşılama ile başlar. Karşılama önemli bir değerdir. Karşılama artık gelenek halini almış tutum ve sözler karşımıza çıkmaktadır.

Baykurt, eserlerinde misafirliği ve karşılamayı özel bir önemle değil, olayların akışlarını etkiledikleri için kullanmaktadır.

Cemal öküzleri bırakıp çıktı ikisinin ardından. Hayatın ocağından ırığı aldı, ellerini duruladı. Karısı konuk odasını açtı hemen. Girdi yanlarına. Birer sigara tuttu. Almadı ikisi de. (Tır./73)

Hoş bulduk, safa bulduk efendim! Alim'e boş su kabını getirdi, yerine koydu. (Kap./278)

2.1.3.12. Uğurlama

Irazca'nın şehre yerleşmeye karar veren Kara Bayram'ı uğurlaması pek hoş olmasa da; romanlarda uğurlamalar genelde hayırlı işler için yapılmaktadır.

Kültürümüzde, bir misafiri veya uzak yolculuğa çıkacak birini “kapiya kadar uğurlamak” diye bir deyim vardır. Uğurlama esnasında başlı başına bir tören uygulanmaktadır.

Şimdi bana bir hayvan bulun! Şoseye kadar ineyim. Akşam olmadan ilçeye dönmem gerekiyor. Bekçiyi çağırın. Battal döndü, Mustafa'yı çağırdı: “Al şu çantayı dedi” dedi. Ağır ağır köye doğru yürüdüler. Battal atını eyerledi. Malmüdürünü bindirdiler. “Uğurola Beyim, selamete, kusura bakma!” dediler. (Kap./286)

“Onlar önemli değil yavru” dedi Musdu. “İsterse soyu İşçi Partili, sülalesi de zehir olsun! Yarın seçim geldi mi, iki kelimelik iş bunlar. Sen paradan habar ver yavru Aziz Bey! İşçi Partililerin kaç kuruşu var? Eskisi gibi Moskova'dan da gelmiyor, ha? Hadi, Allah'a ısmarladık komutanım! Hadi zahmet etme, kal sağlıcaklan” (Tr. /286)

“Aldanmayın” dedi Battal. “ayıbınız görünmüyor ya!”

Nattal karısına el salladı: “Hoşçakalın!”

“Allah yardımcınız olsun! Hayırlı haberlerinizi bekleriz.(Kap./340)

2.1.3.13. Selamlaşmalar

Selam verip alma, gelenek haline gelmiş bir halk bilimi unsurudur. Selam verenin tavrı kadar alanın da tavrı önemlidir. Yazarımız bu tavırları ayrıntılı bir şekilde betimlemiş ve okuyucunu gözünde canlandırmıştır. Baykurt eserlerinde selamlaşmaları söz ile vermekten daha çok “selam verdi” ya da “selam vermeden geçti” ifadeleriyle kullanmıştır.

Güzel kadının araladığı kapıdan girdi. Yavaşça bir “Essalamün” çekti. Durana’nın karşısına bağdaş kurup oturdu. (OK/10)

“Selamün aliyküm emşerim!”

“Aleykümselâm, meraba!”

“Memleket nere emşerim?”

“Akdağmadeni- Yozgat...” (Kek./66)

“Selamünaleyküm, nassın baba?” (Kek./88)

“Selam” dedi.

Ayağa kalktılar: “Aleyküm selaaaaam...”

“Rahatsız olmayın...”

“Buyur buyur... Rahatsız mı olunurmuş? Buyur...” (OK/113)

Bıyıklı, ufağı: “Selamünaleyküm!”

“Aleykümselâm...”

“Aleykümselâm, aleykümselâm...”

“Aleykümselâm, aleykümselâm, aleykümselâm, aleykümselâm...” (KG /212)

“Hoş geldiniz!” dedi Musdu, başı eğik.

“Hoşbulduk, safa bulduk! Kara bahtlydık, bahtıyar olduk!” dedi köe Celal.

(Tr. /268)

*“Selamünaleyküm ağalar” dedi. Linlin’in kahveye girerken. Sonra Linlin’e döndü.
(Tr. /380)*

2.2.Tekke Edebiyatı

Tekke Edebiyatı, Hoca Ahmet Yesevi tarafından kurulmuş, zaman içinde kendi saygın temsilcilerini yetiştirmiş, insanlara hak yolunu öğretmek amacıyla öğretici ürünler ortaya çıkarmıştır. Asıl amacı öğreticilik olduğu için, basit ama içten bir anlatıma sahip olan bu edebiyat, onu taşıyanların halkımız arasındaki derin sevgisini de yansıtır.

Ahmet Yesevi’nin yaktığı meşaleyi en güzel şekilde taşıyan “Anadolu erenleri”, bugün kadar yakın ve sıcak isimlerdir. Haklarında fazla bilgiye sahip olmadığımız Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Kaygusuz Abdal gibi isimler, kültürümüzün her alanına işlemişlerdir.

Fakir Baykurt’un romanlarında direk bu şahıslardan bahsetmese de kimi yerlerde Hacı Bektaş Veli’nin demeleri ve alevi köylerinin kimi yaşam tarzlarını bulmak mümkün. Aşağıda bazı Deme örnekleri vardır.

Zamanı sakıtta rezalet eden

Muhammet Ali’ye adavet eden

Resülullaha cinayet eden

Münkir münafiğa haram eylema. (Kap./41)

Zemzemi terk edip geçelim diye

Helali haramdan seçelim deye

Mukaddes şarabı içelim deye

Cenaballah mahsus selam eylemiş... (Kap./41)

Yine aşağıda verdiğimiz örnekte Fakir Baykurt'un Alevilere ait bir gelenek olduğunu söylediği *Saçı Kılmak*'tan örnek verilmiştir.

Dinleyin! İlk üzümü saçı kırlarlar. Nerden mi biliyorum? Anayın dininden biliyorum dürzü! Kitaptan okudum, Garkın köyünün hocasına sor da sana yerini göstereyim? Saçı kılmak deşset bir şeydir emme bunu biz değil, kimse bilmez. Saçı kılmak bağcılığın töresinde olan bir iştir. (Kap./205)

2.2.1. Menkıbeler

Menkıbeler, dini bir hüviyet taşıyor görünse de, Şükrü Elçin'e göre, efsaneden farksızdır. Ona göre "Menkıbe veya efsane, canlı-cansız varlıklarla tabiat hadiseleri karşısında kurulan hayal, tasavvur ve düşünceler henüz müspet zihniyete ulaşmamış toplulukların doğru, yalan şeklinde kabul ettikleri iptidai bilgilerdir." (Elçin 2001: 314).

"Bu tarifteki "iptidai" ifadesinin biraz sert olduğunu düşünsek de halkımızın bir şeyleri olduğundan fazla, mistik bir tarzda algılamaya meyli olduğunu kimse inkâr edemez. Bizim sevilen şahsiyetlerimiz, bazen cenneti görür, bazen uçar, bazen çarpar, önseziye sahiptir, duası derhal kabul olur, nefesi şifadır, ölünce "kırklara karışır". Sonuç olarak, menkıbe (menkabe), dini özelliklere sahip efsaneler şeklinde tarif edilebilir." (Alptekin 1993: XIV).

Fakir Baykurt'un romanları buram buram Anadolu koktuğu için, Anadolu'da sevgileri dillere destan olmuş iki mutasavvıf, Hacı Bektaşî Veli ve Hacı Bayram Veli bu romanlarda yer almıştır. Bu iki ismin ortak noktası Alevi-Bektaşî kültürünü bilmeleri ve işlemeleridir.

Onuncu Köy romanında halkın dini duygularını sömürenleri eleştiren Fakir Baykurt, halkın etkilenmesine sebep olan unsurların kullanımı örneklerle göstermiştir.

“Bağlama çalmak günahtır. Perde tertibatı olan çalgıların hepsi günahtır. Hazret Peygamber zamanında geçmiş ibret nüma bir hihaye:

Hazreti Peygamberimiz, bir gün mezarlıktan geçiyormuş. Bir kabirden kulağına acı acı sesler gelmeye başlamış. Efendimiz varmış, açıl ya kabir! Demiş, kabir açılmış. Dağa taşa hökmü yörür idi. Gayaları yürütür, suları durutur idi. Bakmış ki bir adam, gözlerinde kanlı yaşlar akarak ağlıyor. Göğsü bağı kızıl kanlar içinde. Uzun pançalı bir kedi durmadan bağırmı deşiyor. Bu nedir? diye sorduğunda, adam dile gelmiş. Yalan dünyada bir hayırsız oğlum var, bağlama çalıyor. Alıp dıngırtatmaya başladı mı, bu kedi bir yerden türeyip bağırmı deşmiye başlıyor... (OK/120)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FAKİR BAYKURT'UN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

3.1. Dil ve Anlatım

3.1.1. İşaretleşmeler

Halkımızın, yaşayan dilin dışında kullandığı ifade biçimleri halk biliminin ilgi alanına girer. Buradan hareketle, Fakir Baykurt'un romanlarında işaretleşmeler yok denecek kadar azdır. *Yarım Ekmek* romanında Kezik'in kızı, oğlu ve geliniyle göz kırpmaya ve baş sallama gibi birtakım işaretleşmelerden bahsetmektedir. Bir de Irazca'nın oğlu Bayram'ı uyarmak için evin temeline doğru taş atması gösterilebilir.

Baykurt'un romanlarında işaretleşmeyle ilgili bilgiler oldukça kısadır. İşaretleşmeye bağlı unsurların az olmasındaki en önemli sebep, işaretleşmenin dolaylı yollarla anlatılması ya da "bir işaret verdi" gibi ifadelerin kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

3.1.2. Ağzlar

Fakir Baykurt eserlerinde köy yaşamı ve kültürünü kullandığı için eserlerinde genellikle halk ağzının özellikleri görülmektedir. Bu eserlerden sadece konusu Almanya'da geçen romanları olan *Yüksek Fırınlar*, *Koca Ren*, *Yarım Ekmek* romanlarında bu ağız özellikleri daha az görülmektedir. Konusu Almanya'da geçen romanlarda da Türkmenlere ait ağız özellikleri görülmektedir. Diğer romanlarında konuşan kahramanların dil özellikleri aslında aynı zamanda ağız özelliklerini göstermektedir. Onun için birkaç örnek vermeyi uygun bulduk.

Yani bende bal yok, peynir yok! *Bekmezim* var, o da satmaya yaramaz! Mal davar da yok satılık. Dürü'yü diyecekti titredi. (yok canım! Yok yok. Bu değildir! *Gatiyyen!* Kabili mi var?) (Tr./18)

Depen batsın *Kepçekulaak!* (Tr. /30)

Helbet gerek” dedi İt Omar. (Tr. /36)

Sultan Senem'in yanına vardı:

“Geçmiş olsun *kardaşım* tasalanma!” dedi.

“Allah bir gayret verir, kurtulursun, tasalanma”

Senem halsiz halsiz:

“*İşallah, işallah* kurtulurum” dedi. (Kap./153)

Can Ali, Muharrem koşup geldiler:

“Kutlarınız *İbrahim Ağabey!*” dediler, el sıktılar. (YF/133)

İt Omar: “Canım *şinci* diyordu ki, “kapı kitliydi!” kapı kitliydi *emme*, bok deliği açıktı! (Tr. /228)

Hemi de bu Kılıbacak Havana'yı karakola çağırıp *dabanlarını* dildirecem.

(Tr. /239)

“*Ulan* geç sen *hökümetin* bir yaralı *barmağa* işediğini gördün mü muhtarlığında *hemi* de Muhtarlığından önce?” (Tr. /260)

Vaktin zamanın birinde bir padişah varmış. Tohumsuz imiş. Oğlu *gızı* olmaz imiş. Kaç karı aldı, kaç cariyeyle yattıysa bir *letice* hâsıl edememiş.(OK/341)

Böyle demiş *ıraftan* bir tepsi almış. Üstündeki örtüyü kaldırıp ortaya koymuş. Tepside bir kalaylı tabak. Tepside de sözüm *mencilisten* dışarı, insan pisliği. Padişah olabilmek için bu pisliği yemek iktiza ediyor. *Haydin* bakalım kim iyi yiyecek.(OK/350)

3.2. Geçiş Dönemi

Türk halk bilimi çalışmalarında dikkatle üzerinde durulan bir mesele olan geçiş dönemi uygulamaları, doğum, sünnet, askerlik, evlenme, hacca gitme ve ölüm gibi kültür unsurlarını kapsar. Fakir Baykurt'un romanlarında bu dönemlerden hemen hemen tamamıyla ilgili kültür unsurları bulabilmekteyiz. Baykurt, geçiş dönemiyle ilgili unsurları, ayırt edici ya da o yörenin kültürüyle bağlı olarak ele almış ve işlemiştir.

3.2.1. Doğum

Doğum, Türk kültüründe çok önemlidir. Kimi zaman bir bayram, kimi zaman ise maalesef utanç kaynağı görülmüştür.

“Doğumla ilgili inanış ve uygulamalar oldukça geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamaları, doğum öncesi, doğum esnası ve doğum sonrası şeklinde sınıflamak mümkündür.” (Cabur 2006: 189). Yazar, *Kaplumbağalar* romanında bu konu üzerinde durmuştur.

3.2.1.1. Doğum Öncesi

Doğum yapacak kadın kültürümüzde saygının ve sevginin göstergesidir. Hamile kadına küçük büyük herkes yardımcı olur. Doğum öncesi bilhassa, hamile kadınla ilgili sayısız inanç ve uygulama vardır. Bu uygulamalar bölgeden bölgeye değişse de çoğu yerde benzerlikler vardır. Doğum öncesi aileler için heyecanlı bir bekleyiş sürecidir.

Kaplumbağalar romanında gelin Senem'in doğum öncesinde kaynanası tarafından tarladan eve gönderildiğini, Senem'in akrabalar tarafından korunup kollandığını görüyoruz.

Cennet karı Yusuf'u çağırıyor işaretle.

Yusuf geldi gene.

“Alıp eve götürsek diyeceğim, hiç hali yok. Beklim geliverir şimdi. Yolda olacağına, burada olsun. Hörü Ebe'yi çağır. Bak tarlada orak biçiyor. Usulca git kulağına söyle.”

Yusuf durdu:

“Eve gidemeyeceği kati mi? Gidebilecek gibiyse götürelim ana” dedi. “Hiç umudum yok Yusuf” dedi Cennet karı. “Git Hörü Ebe'yi çağır. Dediğimi yap sen, neyliyorsun.”

Yusuf gitti. Tam Yusuf giderken Senem'in ablası Sultan geldi.

Cennet karı utandı.

“Gel bakalım Sultan, gel” dedi. “kaç gündür kızım tarlaya gelme, kal evde dedim sözümü dinletemedim.” “Siz orda çalışırken ben evde rahat edemem ki! Ben kendimi bilirim. Daha vaktim var” diyordu. Demek ki yokmuş. Geliverdi”

Sultan Senem'in yanına vardı:

“Geçmiş olsun kardaşım tasalanma!” dedi.

“Allah bir gayret verir, kurtulursun, tasalanma”

Senem halsiz halsiz:

“İşallah, işallah kurtulurum” dedi. (Kap./153)

Önce gölgeğin çevresine geniş bir çizgi çizdi, çevirdi Hörü ebe. Kuşağının arasındaki çakıdan çıkardığı çörek otu tohumlarını çizdiği halkanın içine saçtı. Okudu üfledi: “Allah’ım, hem doğacağı hem doğuracağı gözet Yarabbim” dedi. Böylece bütün cinleri perileri doğum yapılacak “alan”ın dışına kovaladı. Çörekotu tohumlarını da serpti ki giremesinler! Sonra bağdaş kurup oturdu. Başındaki yazmanın uçlarını, saçlarını topladı, boynundan arkaya attı. Üst üstte birkaç besmele çekti. “İsmi Azam duası”nı, “Ayetül Kürsü”yü okudu.

Sonra kollarını sıvadı:

“ Gel yavrums söyle, gel anam yanıma! Göreceksin ne kolay olacak! Güzeli anam sana Fatıma anamızın gayretlerini verecek. Ben elimi değdirmeden, hiç dokunmadan olacak.” (Kap./154,155)

3.2.1.2. Doğum Sonrası

Doğum sonrası töreler yöreden yöreye değişir. Fakat bazı uygulamaların ortak olduğunu söylemek yanlış olmaz. Anadolu’da eskiden genellikle erkek çocukların olmasının daha bir mutluluk verdiği bilinmektedir. Çocuğu olan babalar, özellikle de erkek çocukları olduğu zaman kutlamalar yaparlar. Bu kutlamalar genellikle arkadaşlarla yapılır.

Can Ali, Muharrem koşup geldiler:

“Kutlarınız İbrahim Ağabey!” dediler, el sıktılar.

“Çıkalım dışarıda biralarla kutlayalım bunu” diye bağırdı Muharrem.

“Kütük atalım İbrahim Ağabeyimize!”

“Kütük atalım o da bize şölen versin!” (YF/133)

3.2.1.3. Ad Verme

Anadolu’da genelde çocuklara isim verilirken bazı kurallar vardır. “Çocuğun adını kim verecek, bu adı verirken nelere dikkat edecek, verilen ismin verilme zamanı” gibi sorular halk bilimi araştırmaları açısından önemlidir. Çocuğa isim verme, geçiş dönemi kültür unsurlarında önemli bir yere sahiptir.

“Yeni torunun hala adsız duruyor! Sen gelmedin diye beşiğe de koyamadık! Senem’in içinden kim bilir neler geçiyor. (Kap./166)

3.2.2. Askere Uğurlama

Askerlik Türk kültürü için önemlidir. Asker ocağı “peygamber ocağı” olarak nitelendirilmiştir. Askere gitmeyene kız vermeme, askerlik yapmayı erkekten saymama gibi unsurlar kültürümüzde mevcuttur.

Fakir Baykurt’un romanlarında askere uğurlamaya yönelik bir folklorik unsura rastlayamadık. Romanlarda bu kısımlar anlatılmamıştır. Askerden izne gelenlerden bahsedilmiş ve uğurlamadan bahsedilmemiştir. Sadece bir yerde askerden gelen bir mektuptan bahsedilmektedir.

İdris mektubu çıkardı zarftan:

“Yüksek bir huzura taktimdir, ey benim muhterem pederim!” diye başladı.

Oku candarma? Babasına yazmış Kamil'im!

“Bubacığım, tarihli mektubunu aldım.

Hemşirem hanım Dürü'nün durumunu bende soruyorsun. Sen bu işe evet deyip verimker olmuşsun. Ben senin bu cevabını memnun olmadım. O Şiş göbek benim kardeşimin dengi değildir. (Tr. /331,332)

3.2.3. Evlenme

Toplumumuzda, insanların yalnız bırakılmadığı birkaç önemli yer vardır. Bunlardan hüzünlü olanı ölüm anıdır, sevinçli olanı evlenme törenidir. Milletimizin ayakta kalmasını sağlayan ve manevi değerlerinin korunmasında ifade edebileceğimiz değerlerinden birisi de ailedir.

Evlilikle ilgili folklorik unsurlar, evlenme öncesinden evlilik anına ve güvey adetlerine kadar geniş bir yelpazede karşımıza çıkıyor. Fakir Baykurt, romanlarında bu unsurlardan ayrıntılarıyla bahsetmez. Birkaç romanında konuyla da bağlantılı olarak bahsetmiştir. Bu romanlardan en önemlisi *Tırpan* adlı romanıdır ki; zaten bu romanın da konusu zorla yaptırılan bir evliliktir.

3.2.3.1. Kız Beğenme ve Dünür Gelme

Anadolu'da düğünler genellikle sonbaharda yani halkın sözüyle güz'ün yapılır. Bunun en önemli sebebi ekonomiktir. İnsanlar kuru tarımın hâsılâtını ancak yaz sonunda alabilmektedir. Düğün yapabilecek gücü ancak o zaman bulabilmektedir. Yine bir başka sebep de kızların yazın aileleri tarafından çalıştırılmak istemesidir. Çünkü Anadolu'da aile bireyleri aynı zamanda ailenin birer işçisidir.

...üçer beşer akşamlık gelin güvey sevinçleri, güz aylarına sıkıştırılmış düğünler, Sazlı şaraplı Alevi “âlem”leri... (Kap./10)

“Pekey benden ne istiyorsunuz sormak ayıp olmasın?”

Cemal sustu. Hafız da sustu.

“Bir alışveriş meselesi var dedi” dedi Musdu. Boğazını kazıdı. “yani hayırlı bir mesele”

Başına bir uğultu girdi Velikul’un. Kulakları çınlamaya başladı. Nasıl yani? Ne gibi bir hayırlı bir mesele? Yani bende bal yok, peynir yok! Bekmezim var, o da satmaya yaramaz! Mal davar da yok satılık. Dürü’yü diyecekti titredi. (yok canım! Yok yok. Bu değildir! Gatiyyen! Kabili mi var?) yutkundu: Ağnayalım ne ise? Yani açık konuş Musdu Efendi,,

Yani bunda saklanacak bir şey yok Velikul! Açık konuşalım şunun şurasında. Nasolsa konuşacaz. Allah’ın emrettiği bir şeyi konuşmak ayıp değildir. Abes de olamaz. Öksürdü. İçinde balık resmi görünen anahtarlığını çıkarıp oynadı. “Peygamberlerimizin de emirleri budur. Benim gayam, insanlık görgüsüne uyarak, hem de şunun şurasında komşu köyüz, her dayim için ilişkilerimiz var. Camal da çok sıkı ahabım olduğundan, birbirimizi gayet iyi tanırız.

Velikul diz değiştirdi.

Kabak Musdu biraz açıldı:

“Bu nedenle lafı uzatmakta fayda yok Velikul! Allah’ın emri bir kere! Benim kocakarı hastalığı iyice ilerletti. Zızıdan sancıdan eli bir işe varmadığı gibi, belini doğrultup kendi zaruratını bile gideremiyor! (Tır./18-19)

Cemal öküzlere bırakıp çıktı ikisinin ardından. Hayatın ocağından ırığı aldı, ellerini duruladı. Karısı konuk odasını açtı hemen. Girdi yanlarına. Birer sigara tuttu. Almadı ikisi de. Velikul’un sinirli bir durumu vardı. Huzursuzdu. Şakir Hafız’la İt Omar’ı seslemek gerekirdi elki. “Birer gayfa yaptırayım istersen! dedi. Birer gayfa yaptırayım istersen! dedi. Şakir hafız2lan Omar’ı da sesleteyim bu arada...

“Yok canım ne nüzumu var”? dedi Musdu.

“Sen bu işi çok acalaya getiriyorsun! dedi Velikul.

“değil Velikul, valla değil! İstersen heç konuşmayalım! Ha ben yarın Ankara’ya gidiyorum da onun için! Değilse ne acalam var, ne bir şeyim! Emme fazla uzatmanın da nüzumu yok canım. Bir an önce konuşulsun daha eyi! Gene de sen bilirsin emme...(Tır./74)

3.2.3.2. Oku Vermek

Anadolu insanı düğününde tanıdığını, akrabasını, arkadaşlarını görmek ister. Bunun için de bugünkü davetiyelerin yerine “oku” kullanılır. Oku, hem bir davetiye hem de bir hediyedir.

Pöhrek’te asker arkadaşım Cemal var. Onun da bir Ali’si vardı. Everiyormuş askerliğini yaptırmadan. Oku’su geldi. Gitmezsem olmaz. Oku’su bizim köyden yalnız bana. (Kek./198)

Onca okuntu dağıttırdın? (Tr. /221)

3.2.3.3. Başlık ve Çeyiz

Düğün öncesi alışveriş yapmak yine Anadolu’nun birçok yerinde geçerliliğini koruyan bir gelenektir. Bu gelenek Anadolu’nun çeşitli yörelerinde farklılıklar gösterse de temelde aynıdır.

“Düğün gününü kararlaştırırsak, urba görmeye ne gün gideceğimizi, okuntu işini ne gün halledeceğimizi kararlaştırmak kolay olur...

“Pekey, ben istiyorsunuz sormak ayıp olmasın?” cemal sustu hafız da sustu. “bir alışveriş meselesi var” yavaş dedi mutsu Boğazını kazıdı. “yani hayırlı bir mesele...” (Tr./18,19,20,21.22)

Düğün öncesi oğlan tarafının bir büyüğü de yanına alarak kız istemesi bir gelenektir. Her ne kadar bu işlerde gönül rızası aransa da, bazen kızın babasının dediği de olur. Bu tür evlenmeye kültürümüzde görücü usulü evlenme denir. Aşağıdaki örnekte Velikul kızını Musdu’ya vermek istememektedir. Fakat köyün önde gelenleri ve Musdu, onun zorla olurlarını almak istemektedirler.

Velikul sıkıldı. İstek de yoktu içinde. Ayıp bir havanın ortasına düşmüş sanıyordu kendini. “Yok yok üstüme gelmeyin bu işin acalası yok!” dedi.

“Diyor diyor onu diyor yavru” dedi Musdu, kızdı.

“Bırak nazı da konuş Velikul” dedi Cemal de.

Terledi Velikul: “üç gremis ister bir kere!” dedi.

“iki beşibirlik” dedi Velikul.

“üç olsun” diye atıldı Musdu.

Cemal oturup kalktı: “Hay maşallah! Kendini bilen adama can kurban! Valla dinime imanıma, böylesi, değil Kızılca’da, Ankara’da koca Türkiye’da yoktur!” dedi, şişindi.

“Başga başga” diye sordu Musdu.

“Birez de sarı lire ister tabi” dedi Velikul.

“Helbet” dedi Musdu. “kaç dene onu söyle!”

“Valla yabana gitmeyecek. Benim kızım dakınacak emme, o da benden çıkıp sana geçiyor. İttbarın şanın bilir. Kaç dene istersen o kadar dak!”

“On dene yeter mi?”

Cemal: “bek çoğa gitmeyin canım! Yarın başka oğlanlar da evlenecek, başka kızlar da gelin olacak köyün içinde. Kapıları genişletmeyin!” (Tr. /75)

3.2.3.4. Düğün ve Gelin Alayı

Onuncu Köy ve Tırpan romanlarında düğün ve gelin alayı sahnelerini görmekteyiz. Düğüne ve gelin alayına katılanların çok olması ya o kişinin itibarlı olduğunu gösterir, ya da boyun eğmek zorunda kalan halkın mecburiyetini gösterir. Her iki romanda da zorla yapılan evlilikler söz konusudur.

Esen Ali'nin evi, karşıdan görünüyordu. Önü kalabalıktı. Damın başına bir bayrak dikilmişti. Direğin ucunda yumurta kabuğu, bir iki ceviz, bir parça boyalı yün... yün, ala yeşile boyalı... Bayrak niyetine asılmış bez, rüzgârda çırpınıyordu. Kıyısındaki komşu evine karılar kızlar girip çıkıyordu. (OK/111,112)

Tırpan romanında zorla evlendirilmek istenen Dürü'nün gözyaşları sevinçten değil, kaderine olan isyanındandır. Düğün için gelenler Dürü'nün gözünde birer cellattır. Evlenecek olduğu Musdu Ağa onun gözünde sadece bir zalimdir.

Sonra gelin alıcılar göründü. Başlarının üstünde bir bulutla geliyorlardı. Demirikırı, kulası, yeşili dorusu, köylerden kopup gelmiş atlar, atlılar. Reo'yu dallarla, yapraklarla, koyun, kurt, kaplan postlarıyla, boyalı yünlerle, boncuklarla, poçularla süslemişler. Karı kız, çocuk, çok insan dolmuş üstüne. Tentesini söküp atmışlar.

Bağrışıp çağrışıp geliyorlardı.

Tak tak tak tak! Durmadan sıkıyorlar, durmadan besliyorlardı üstündeki bulutu. Yola ize sığmıyorlardı. Atlardan ve bu kamyonlardan başka belki doksan araba vardı. Taksiler, minübüsler, otobüsler, kamyonlar vardı. Yolun iki yanındaki tarlalara

taşıyorlar, birbirlerini geçiyorlardı. Tabancalardan, tüfeklerden çıkan barut kokusu, havadaki yelde savruluyordu. Gökçimen'den bakınca insana korku veren bir kalabalık görünüyordu. Tozutup geliyorlardı.

Musdu güvey tıraşını olmuştu güzel. Kokular kolonyalar sürünmüştü. Kamyonun önünde oturuyordu. Başu bir o yana bir bu yana yıkılıyordu. Oğlu Tuncer de sarhoştı. Ama o hiç yalpa yapmıyordu. İçkiye çocuktan alışmıştı adamakıllı. İçkinin içinde pişmişti. Atların, atlıların arasında akıllı akıllı sürüyordu süslü kamyonu. (Tır./363)

Gökçimenli delikanlılar Musdu'dan bir 100'lük aldılar. Kızlar düriünün kapısını tuttular içerden. Onlar da bir 500'lük kopardı. (Tır./364)

Dürünün başu bir ak tülün içindeydi. Tellerini belinden aşağı sarkıtmışlardı. Elllerine eldiven giydirmişlerdi ak! Eldivenler parlıyordu. Koluna bir altın saat takmıştı Cinli Kamile. Gelinliğin içinde bir sülün olmuştu Dürü. İnce belli olmuştu. Boyu uzamıştı. Altınlar boynyna bir halkaydı. Hafız el kaldırdı okudu duasını. Yaşlı kadınlar gelinler, ayık sarhoş bütün adamlar ellerini yüzlerine çaldılar. (Tır./364)

Gelin avluya indi. İki yana ayrılıp habire sıkıyorlardı. Dürü çırpınıyordu. Ayakları titriyordu. Yere yere çöküyordu. Bir ara yerde mi, gökte mi gittiğini bilemedi. Ne olduğunu, nerde olduğunu bilemedi. Takırtının ortasında gidiyordu. Kulakları sağır olacaktı herkesin. Kocakapıdan çıktılarüstü açık süslü bir taksi vardı. Kırmızı bir yarış arabasına benziyordu. (Tır./365)

Tırpan romanında gördüğümüz düğün sahnesi aslında çok uzak olmadığımız ama bir o kadar da alışık olmadığımız bir durumdur. Maalesef kültürümüzde zorla evlendirme vardır ki bunu da romanda görmekteyiz. Fakat bizim kültürümüzdeki

düğünler genelde mutluluk içinde geçer ve herkes eğlenir ve oynar. Romanda ise alışık olmadığımız hüzünlü bir sahne gözümüze çarpar.

3.3. Lakap

Lakap, kişinin kendi seçtiği, seçebileceği, değiştirebileceği bir unvan değildir. Bu unvanı çevresindekiler ya da halk takar. Tabi ki her lakabın, lakap verilen kişiyle bir bağlantısı vardır.

Lakap, Türkçe Sözlük'te (Akalın vd. 2005:1295): “*Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad.*” olarak tanımlanmaktadır.

Lakaplar, kişinin ailesinden ve sülalesinden, fiziksel özelliğinden, kişisel tutum ve davranışlarından ve kişinin başından geçen birtakım olaylardan kaynaklanan takma adlardır.

Fakir Baykurt'un romanlarında lakap çok fazladır. Anadolu'da köylerde yaşayan insanlar genellikle birbirlerine lakaplarıyla hitap ederler.

Kır Abbas eğildi. (Kap./16)

Ahmet varıp oturdu. Cemal'le *Boz Ömer*, kendileri biraz daha güne çıktılar. Ahmet'e gölgeden yer verdiler. (ID. /19)

Kabak Musdu atını dörtlüyle sürüp geçti evin yanındaki yoldan. (Tr. /27)

“Helbet gerek” dedi *İt Omar*. (Tr. /36)

Depen batsın *Kepçekulaaak!* (Tr. /30)

Avludan içeri girdiği zaman, kardeşi *Pat Ali* 'yi hayat sekisinde oturur buldu. Tuluğu kazanın...(Kap./34)

Linlin 'in kahvenin ışıkları dışarı vuruyordu. (Tr. /35)

Çıktım *Çatal Osman* 'in bağından. (Kap./40)

Gezici Hamdi Bey kaç yıldır bir okulcuk yaptırmak istiyordu Tozak'a. Ak sıvalı, kiremitli bir okulcuk...(Kap./42)

Celil soruları soruyor, *Koca İbrahim* yanıt için Kezik'in ağzına bakıyor. (YE/47)

Uluğuş nineee! (Tr. /44)

Az sonra *Taşkelle* de gitti. (YÖ/49)

15 Osman 'in oğlu Öğretmene sordu, o da, üzümünü ye bağını sorma, dedi..." (OK/50)

Fatmagül uzaklaştıktan sonra *Sığırtmaç Hamdi*:

"Olur deyze sen hiç marağetme, ben bakarım. Eğer buğusaksa gelir sana söylerim " dedi. (ID. /54)

“Bilmezsın... bilmezsın emme, *Gara Bayram* o bıçakla kıtır kıtır keser seni! Bir harı olursa...(ID. /54)

Aç ulan *Korelinin* karısı! (Tr. /57)

Haydi Cemal Dayı, Aziz Emmi, *Kosa*, Ağali. (YÖ/71)

Muhtarı gözü *Kel Baktaş* 'a takıldı. (Kap./78)

Arap Ali “*Kara Biberim*” türküsünü söylüyordu. (ID. /99)

Deli Mehmet 'in çocukları korkaktır. (YÖ/105)

Önce *Çapar Kazım* 'a uğradılar. (ID. /114)

Yakacıklı Kara Veli, sazı kucaklayıp girdi. *Deli Kadir* 'in elinde de kemane vardı. Delikanlıların birinde def, birinde dümbelek... (OK/120)

Kezik, Aşağı Mahalle' den gömütçü *Yeşil Hüseyin* 'gile yollandı. (YE/170)

İt Omar: “Canım şinci diyordu ki, “kapı kitliydi!” kapı kitliydi emme, bok deliği açıktı! (Tr. /228)

Hemi de *Kıllıbacak Havana* 'yı karakola çağırıp dabanlarını dildirecem. (Tr. /239)

Camgöz de, açık arttırma duyurusunu yapmış olduğunu, yarın kasabanın pazarı sırasında Takdir Komisyonunu toplayıp dışarıdan istekli olanlarla...(Kap./366)

3.4. Dedikodu

Dedikodu, Türkçe Sözlük'te (Akalin vd. 2005:481): “*Başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma.*” şeklinde tarif edilmektedir. Toplumumuzda dedikodu pek hoş karşılanmaz ve dedikoduyu genellikle sadece kadınlar yapar inancı vardır. Gerçekten de incelediğimiz romanlarda dedikoduyu kadınların yaptığını görüyoruz.

Çalışmamızda yalnızca beğendiğimiz, övündüğümüz ve gurur duyduğumuz kültürel özellikleri değil; halkımız arasında bir gelenek haline gelmiş bazı kötü değerlerimizi de değerlendirmemiz gerekir.

Fakir Baykurt, dedikodu temasına özellikle Kara Bayram'ın oğlu Ahmet'in kirletilmek istenmesi ve bilinçli olarak dedikodusu yapılmak istendiği bölümde bahsetmiştir. Fakat burada dedikodunun içeriği verilmemiş, İrazca'nın kardeşinin kendisine “bir dedikodu duyduğum, doğru mu?” (ID/85) diye sorduğu kısımdır.

3.5. Halk Bilgisi

Yaptığımız incelemelerde romanlarda maalesef halk bilgeliğine çok rastlayamadık. *Tırpan* adlı romanındaki Ulukuş Nine tipi bunu karşılayan en iyi örnektir. Onun bulduğu bazı pratik çözümler iyi birer örnektir. Kızların eğitilmesinde ve zorla kocaya verilmelerini engellemek için onları bir araya toplayıp bilgisini kullanmıştır.

Yarım Ekmek romanındaki Kezik Acar tiplmesi, Ulukuş Nine kadar olmasa da bu tiplmeye en yakın karakterlerdir. Kendi çözüm yollarını bulması ve evlatlarını

bu doğrultuda yetiştirmesi ve köyden mezarın kaçırılması bunu en iyi açıklayan örneklerdir.

3.5.1. Halk Mutfağı– Yemek Kültürü

Öyle köy yaşamları dile getirmiştir ki Fakir Baykurt, insanların yemek kültürünün ne kadar sade olduğunu görürüz. Yokluğun ve coğrafyanın yemek kültürünü nasıl sınırladığını görürüz. Halkın beslenme alışkanlıklarını en fazla ekonomik durum, diğer kültürel birikimler etkilemektedir.

Konar göçerliği yaşam tarzı bilmiş, böylelikle yiyeceklerini korumayı keşfetmiş bir milletin yemek taşıma konusunda alışkanlıklarının olması çok doğaldır. İmkânsızlıklar içinde yine de yavrularına yemek bulan Anadolu kadınlarını görürüz. Aynı besin maddesinden kaç çeşit yemek yaptığını görürüz. Fakir Baykurt'un romanlarında kahramanlar; bazen tarlaya giderken, bazen büyük şehre giderken, çoğu zaman ise evlerinde kendilerine ya da misafirlerine sofraya hazırlarken bu kültürü ortaya koyar.

Başka bir sininin üstüne yuşkalar, yoğurtlar, peynirler, haşlanık yumurtalar, eğri burun kelek, düvelek takımı, arkasından da şişeler dolusu boğma rakılar geliyor. Gelenleri çevirmen beye anlatıyor. O da “Türkiş rakil” falan diye çevirme yapıyor. (Kek./36)

Var ballı eriği kurusundan bir tas hoşaf var dünden (KAD/36)

Pilavın yanında kalıp gibi duran yoğurttan bir kaşık aldı Hocabey. “Harika” dedi yuttuktan sonra. Bir daha kaşıkladı, yuttu, “gerçekten harika dedi.

“Yağlarını peynirlerini görmeniz bir de!” (Yay./37)

Kara kavukları, kuzukulaklarını, yemlikleri kazar gelirsın, atarsın bir çanak sirkenin içine, bulgur pilavının yanında yirsın. Karılar da akşamları ot aşu bışirirler. Sevdiğin alıştığın yemeklerle karın doyurmak gibisi var mıdır? (AS/49)

Başkan: “Ayrıan yayık ayrıanı mı?”

“Yayıklarımız vardır, her gün içeriz!”

Başkan : “Cidden çok nefis!”

Muhtar :”Temizdir yani...”

Kadınlarımız yedi kere yurlar elleri!

Ah bi de su bol olsa, dahi kırklarlar!

Memnun ve mutehassız oldum... (K.G./85)

Keklikleri çıkardı tepsinin üstüne, bulguru saldı suyuna biraz tuz attı. Vurdu ateşe yeniden. Tepsiyi çekti önüne. Ditmeye başladı keklikleri. iki de domates doğradı ince ince. Şöyle değişik türden bir pilav oluştıracaktı. Dittiği etleri de salacaktı içine. (Yay. /102)

Düğün yemeklerinde, önce et, sonra fasulye, patetes, keşkek gelir, bulgur pilavıyla da bağlantı yapılırdı.

Nohutlu et, geniş sahanlarda tüte geldi. Sarı boyalı ağaç kaşıklar hazırlandı. (OK/117)

“Ne gıda var pekey keklik etimle? Heç! Yemişken gulük yiyeceksın. Kaz yiyeceksın. Kuzu yiyeceksın. Erken kestirip yağından helva felan karacaksın... (Tr./ 117,118)

Tozak köyünden karılar kızlar, yol kıyılarından, ekin aralarından ot kazarlar, Cennet kuyusundan bir kova suyla yıkayıp sofralara çıkarırlardı. Sıcaklar ufacık yapraklarını kavurmadan, kırların otlarını kapışırlardı. Evin, kırın öteki işleri arasında bir sırasını bulup ota giderlerdi sıcaklar bastı da otlar kurudu mu, gene bulgura bulmaca, kuru ekmeğe, “Ne pişiriceyiz, ne taşıracağız?” derdine dönerlerdi. (Kap./137)

Unu, yağı, şekeri alıp Habip gile gittiler. Helvayı orada karacaklardı. Hasibe yanına bir arkadaş alıp, Bakkal Eyüp’e gitti. Fıstık, çekirdeksiz üzüm, leblebi aldılar. Boş bir bisküvi kutusuna koydular hepsini. Hasibe evin dolabına kitledi aldıklarını. Dürü, sarıgilde kalmıştı. Şişeğin etlerini kesip parçalayıp kazan eniğine doldurmuşlar, vurmuşlardı ateşe. Ateşi ölçerip ölçerip duruyorlardı. Pişik etin insanı çeken kokusu yayılıyordu ortalığa. “Bu havacılar da nerde kaldı anam?” diyordu kızlar. “Sabrımız tükendi valla! Ekmekleri de getirin ıslayalım. Etin içine soyunmuş soğan attık mı? Atmadık. Soğan getirin soyup atalım. Pilavda pişecek daha demi kızlar? Pişecek. Pilavsız karnımız doymaz ki bizim!” Ateşin altında ateş çektiler. Etin suyundan su aldılar. Ayrı bir tencere koydular ateşe. Suyunu tuzunu kattılar sonra bulgur saldılar içine. (Tr../ 170,171)

“Dök ulan kadıbaşı otları,

Çiçekleri döök! Üzümler olsun, pekmezleri kaynatalım, yoğurdun üstüne döküp döküp yiyelim. Çalalım kaşığı, çalalım kaşığı! Küp küp şarapları da sıkıp düğünlerde muhabbetler kuralım! (Kap./ 186)

Azık sargısını açtı. Patatesler, yumurtalar göründü. Yufkalar kat kattı.

Ulan iki de soğan varsa yaşadık. Birez de duz ister tabii...

“Vardır”dedi. Öğretmen.

Teeeeeeh!

Yumurtalardan birini alıp öptü. Soğanları, patatesleri öptü: köy ekmeği gözünü sevdiğim! Bir yumurta soydu. Bir soğanı yumrukladı. Bir yufkanın içini doldurdu, ezdi, karıştırdı, tuzladı, dürüm yaptı.

Yemeğe başladı. Yerken dürümü öpüyor, köy yemeği! Yiyordu...(OK/203)

İnşallah ayvayı, haşhaş sürmesini unutmamışsındır! Çok özledim pekmezle karmasını!

Hele kendir kavurgasını. (KR/275)

Romanlardan alınan örneklerden de anlaşılacağı üzere, Anadolu köylüsünün çok fazla bir yemek çeşitliliği yoktur. Doğadan faydalanabildiği ölçüde faydalanmış, elindeki malzemeden çeşit çeşit yemek yapmıştır. Aza kanaat eden ve ölçülü yemek yemeyi alışkanlık haline getiren insanların elbetteki yemek kültürü de kısıtlı olacaktır. Sebze ve meyveyi yazın görebilen, kışlık ihtiyacını da bunları kurutarak elde eden insanlardır. Romanlardaki kahramanların doğal beslenme özelliği yine göze çarpan bir özelliktir. Her gıdanın en yakın kaynaktan temin edilmesi, yumurtayı kendi tavuklarından elde etmek, balı kendisinin üretmesi buna en iyi örnektir.

3.5.2. Halk Ekonomisi

Halk ekonomisi ile ilgili bazı unsurlar, Fakir Baykurt'un romanlarında söz arasında değil, bilinçli bir şekilde yer bulur. Çünkü bu öğeler zaten romanın kurgusunu da etkilemektedir. Geçim derdi ve bazı ağaların kendi ekonomik düzenleri halk ekonomisini en çok etkileyen bölümlerdir.

Halk ekonomisi ilk olarak, halkın gıda ihtiyacını kendi yöntemleriyle karşılaması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Burada vurgulanan, hayvansal gıdalardır. Hayvan yetiştiriciliğidir. Toprağa bağlılıktır. Toprağın verdiği o yılki rızıktır.

Dürü, o yazı anasının babasının yanında, harmanda, bağda bahçede, toprakta uğraşarak, burçak yolarak, ekin biçerek düven sürerek, saman çekerek, harman yeri süpürerek geçirdi. (Tr./10)

Elindeki orak küçüktü, koçboynuzu kadar yoktu. Bu yılın buğdayı, dizine çıkmıyordu, Ama geçen yılın buğdayından uzun gibi geliyordu gözüne.

Kıraçta daha ne buğdaylar olmuştu bundan boysuz! (Kap./11)

3.5.3. Halk Meteorolojisi

Orta Asya'dan dünyanın dört tarafına yayılan millet, ebetteki doğa olaylarını iyi takip edecektir. Milletimiz doğayla iç içe bir yaşam sürmüştür. İklimle bağlı yaşam tarzı, tabiat olaylarının etkisini üzerimizde yoğun bir şekilde hissettirmiştir. Bundan dolayı, hava olayları her dönemde etkisini korumuştur. Yapılan tarımın ve hayvancılığın en dikkat isteyen kısmı tabiat olayları ve bunlardan en önemlisi meteorolojidir. Dolayısıyla, hava durumu tahminleri, günümüzde bilhassa köy yaşamında önem arz eder. Teknolojinin olmadığı dönemde halk bunu kendi bilgi ve tecrübelerine dayanarak yapıyordu.

“Fırtına gösteren takvimlerden değil bu. Hem ne fırtınası? Zemberi değil, hamsin değil! Güzün başındayız daha!” dedi Cemal (Tr./116)

Osman Hafız: Tarihe geçecek bir gün:Hamsin on dokuz!. Dedi yazmak gerek... (OK/145)

3.5.4. Halk Giyim-Kuşamı

Fakir Baykurt'un romanlarındaki halk, çok zengin değildir. Anadolu'nun halkı henüz karnını bile zorla doyururken, kılık ve kıyafetiyle pek ilgilenememiştir. Giyim kuşamın bu kadar yetersiz olduğu bu durumlarda, en iyi hediyelerin kılık kıyafet olması hor görülecek bir durum değildir. Musdu'nun, Velikul ve ailesini memnun edebilmek için kıyafetler alacağını söylemesi bu duruma bir örnektir.

Teslime atıldı: "Önülceğimi vereyim enişte!"

"Yepyeni önlücek guuu!" (KG /264)

3.5.5. Halk Hekimliği

Halk hekimliği kurallarının, herkes tarafından uygulanabilen özellikte olanları olduğu gibi, bilgi ve tecrübe gerektiren unsurları da vardır. Hatta Anadolu'da ocak dediğimiz ve iyileştiricilik gücünü Allah'tan alan bazı kişilerin olduğunu biliyoruz. Halk hekimliği, sağlık problemleri karşısında kültürel birikime dayalı tedavi usullerini kapsayan uygulamalara denir. Bu uygulamaların bir kısmı, hekime veya kimyasal ilaçlara ulaşma imkânının olmadığı durumlarda mecburiyetten dolayı ortaya çıkmıştır.

İncelediğimiz romanlardan *Yayla* romanında, yaylada yaşayan bir ailenin doktora ulaşamaması sonucunda kendi geliştirdiği uygulamaları denemesi bu kısma girer. Bazı halk hekimliği yöntemlerinin ise yalnızca geleneğe dayalı olduğunu, imkânsızlıkla ilgisinin bulunmadığını görüyoruz. Doktora ulaşmanın zor olduğu dönemlerde insanlar, kendilerince küçük gördükleri rahatsızlıkları kendileri tedavi etmiştir. Hatta Anadolu'da şöyle bir inancın olduğu bilinmektedir: "Her insanın en iyi doktoru, kendisidir."

*Köyden de terli geldi, teriyle gezdi ortalıkta! Bir bozçay kaynatırım. Bir bal karması yaparım. Karamfil, zencefil hepsi var. Yatar öğleye kadar, bir şeycizi kalmaz!
(Yay./111)*

“Yok canım! Öyle hasta değil benim kızım. Azcık soğuk almış. Belki de göz ilmiş azcık. Çayını içti. Bal karmasını da yiyip bitirdi mi geçip gidecek. Öğleye bir şey kalmaz. Daha olmadı Kerem karısını ünletirim Alaekinli'den; bir kurşun döker...”

(Yay. /114)

“(Her yere yayılmış hastalığı gülümün!)”

“Geç! Geç bakalım Kısmet komşu!” dedi Kamer ana.

“Bir kaşık nane yağı içirdim. Bir kalıp sabun sardım, yatıyor.

Çok istedim bir fincan da süt içsin içmedi!”

“Nasıl sardın sabunu?” Çöktü kızın başına. Elini alınına koydu. Sorusuna karşılık bekledi

“Ne bileyim?” dedi. Kamer Ana. “Göbeğinin üstüne koydum tutulmamış bir sabun kalıbını, büktüm iki kez, peşkiri de ısıtıp bastım üstüne, bağladım ondan sonra...”

“Bir de diyorum tuğla sarsan. Eskiler öğle yapardı. İyi gelir sancılara...” (Yay. /136)

Zeke sokuldu kızın yanına.

“Karnına tarhana yakısı vurduk. Geceleyin kuleden Fatma ca inip gelmiş.

“İyi gelir!” dedi.

“Bir de onu tanıyalım dedik. Baktı Harun Efendinin yüzüne.

“Çıkarın yakıyı! Yakının faydası yok...” (Yay. /172-173)

“Çıkarın yakıtı! Yakının faydası yok.”

Sabun da sarmıştık; sökmedi” (Yay./173)

*Ceketini filan da bir çıkar. Ben sana hemen bir aspirin getireyim. Yahut dur...
Cebimde kinin var.*

*İki tane yutarsan bir şeyin kalmaz. Ben her zaman yanımda taşırım kinini.
Üşütmüşsün sen. Ben de üşüttüğüm zaman çıkarır bir kinin yutarım. Neyse,
hastalığının anasını satayım! (OK/ 200)*

3.6.İnanmalar

Fakir Baykurt’un romanlarında, Türk tarihinin binlerce yıllık birikimlerinden gelen inanmaları görmek mümkündür. Bu inanmaları çeşitli sınıflamalar yapmak mümkündür. Bu inanmaların bir kısmının kökleri Orta Asya’ya kadar gitmektedir. Aşağıya aldığımız inanmalar herhangi bir bölüme alamadığımız inanmalardır. Diğerleri tasnif edilmiştir.

3.6.1. Eski Türk İnancı

“İslamiyet’in Türkler tarafından kabulünden önce hangi dini ya da dinleri benimsediği her zaman tartışmadır. Türkler arasında Şamanizm’in, Budizm’in ve Manihaizm yeri tartışılmakla birlikte bilim insanlarının özellikle üzerinde durduğu din, Gök Tanrı’dır. Çünkü gök tanrı dini Türklerin milli dini niteliğindedir. Gök Tanrı dininin M.Ö. 1500’lere kadar uzanan zamanda Çin yıllıklarında geçtiği ifade edilmektedir.” (Elçin 1997: 34).

Kaplumbağalar, Yüksek Fırınlar ve Onuncu Köy romanlarında gördüğümüz eski Türk inançları, yazarın çak başvurduğu bir kültürel unsur değildir. Zamanla

gelenekleşmiş ve çoğu zaman niçin yapıldığı bile sorgulanmayan bir kültür haline gelmiştir. Bazıları şifa bulmak için, bazıları ise mutluluk ve hüznü dile getirmek için ortaya konan inançlardır.

Esen Ali'nin evi, karşıdan görünüyordu. Önü kalabalıktı. Damın başına bir bayrak dikilmişti. Direğin ucunda yumurta kabuğu, bir iki ceviz, bir parça boyalı yün... Yün, ala yeşile boyalı... Bayrak niyetine asılmış bez, rüzgârda çırpınıyordu. Kıyısındaki komşu evine karılar kızlar girip çıkıyordu. (OK/111,112)

Can Ali, Muharrem koşup geldiler:

“Kutlarınız İbrahim Ağabey!” dediler, el sıktılar.

“Çıkalım dışarıda biralarla kutlayalım bunu” diye bağırdı Muharrem.

“Kütük atalı İbrahim Ağabeyimize!”

“Kütük atalım o da bize şölen versin!” (YF/133)

Doğacak kuzuların dişi olması için

Koçların üstüne birer kız bindirirler. (Kap./224)

Bir kucak söğüt dalı getirmişti. Söğüt dallarını ocakta yaktılar. Suyu bir tencereye boşalttılar.

Söğüt dallarının kömürlerini bu suda söndürdüler. Bir tabak sönük kömür oldu.

Hörü ebeyle cennet karı sönük kömürleri alıp çıktılar. Avlu kapısının önünde başlayarak dolayına birer birer dizdiler. Kömürden kara bir halka çevirdiler bir yandan okuyup üflediler. Sonra içeri girdiler

Hörü Ebe, içinde kömür söndürülen suyu da okuyup üfledi. Yusuf'a verdi, damın başını septirdi. “Kele bacım, şimdi bir orak, bir bıçak, birde tüfek isterim!” dedi

Hürü Ebe. Orak la bıçak evde vardı. Tüfeği de Yusuf Ali emmisi gilden getirdi. Hörü Ebe, üçünü de ayrı ayrı okudu üfledi. Tüfeği yatağın yanına uzattı orağı bebeğin yattığı yerin tam altına koydu Bıçağı da beşiğin altına atıp, inca bir minderle kapattı üstünü:

“Dikkat edin: Tam yedi gün sonra bebeği beşiğe alacaksınız! Benlik bir iş kalmadı. Doğanı, doğuranı her daim korusun Allah! Biz elimizden gelen yaptık. Üstü ondan. Bak unutuyordum, gelenlerinin geysilerinden birer parça koparıp tütsülemeyi unutmayın!” dedi (Kap./156,157)

3.6.2. Soyut Varlıklarla İlgili İnanışlar

Baykurt’un romanlarında soyut varlıklarla ilgili çok fazla inanma yoktur. *Köygöçüren* romanında, tarlalardaki derin çatlaklara düşen çocukların yer altında yaşayan cinlerin eline düşeceği inancı vardır.

“Halk geleneğinde, bir takım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkilerini belirten esrarlı yaratıkların varlığına inanılır. Olağanüstü kimi şartlar içinde onları gördüklerini ileri sürenler bile vardır; ama onlar hiçbir zaman iki kişi bir arada iken görünmezler; insana tek başına olduğu zaman, çeşitli kılıklarda kendilerini gösterirler. Bu varlıkları bütün çeşitleriyle adlandırmak için genellikle “cin” kelimesi kullanılır.” (Boratav 1999: 99).

İncelediğimiz romanlar içinde *Köygöçüren*, *Tırpan* ve *Yılanların Öcü* romanlarında soyut varlıklarla ilgili İnanışlara rastladık.

Tam o sırada bir rüzgâr çıktı, kıvıra kıvıra koşup geldi köyün içine.

Tozu torağı topladı, kazıdı yeri kumu, dalazlayıp dikti göğe yukarı, upuzun bir direk yaptı.

Tam kavağın yanına geldi, ona da durdu dalaz.

Muhtar başladı okumaya:

“Yelli yelemeç, küllü bulamaç! Öte git, öte git, cini periyi götü git!”. (KG /19)

“Teslima aba guu! Diyorlar ki cinlerin köyü varmış yerin altında.

Suları emerlermiş aşşadan. Hemi de onlar yararlanmış toprağı.

Beklim beni çekip alacaklardı demin biliyon mu?

Alıp köylerine götüreceklerdi. Babam en cinder hocaları bulup kurtarana kadar

İşkence edeceklerdi burada. (KG/28)

Hâlbuki öyle yıllar oldu ki, ilaç için istesen, damla yağış düşmezdi.

*Dualara çık, köysek aş dök, harıl harıl kuranlar oku, yediden yemişe camilere dol
âmin çağrış gene düşmedi.* (YÖ /49)

*“Neyse birağalım bunları!” dedi it Omar.”Kendi işimize bakalım. Şakir Hafız, sen
git, Havana’ya oku biren. Bu avrada biri bir şey yaptı garanti. Hep aksi hep aksi!
Okunmuş bir sabun, bir bakır parçası, kemik gibi bir şey atarlar dama, ya da avlunun
bir yanına, günlerce uğraşırısın bulacam da sökecem diye.* (Tr./118)

*Okuma işi üçgün sürdü dolucana. Suyu da baktı, cinde derdi Hafız. Suyu koydu
bir tasın içinde odanın ortasına. Dürü’yü bakıttı. Havana’yı bakıttı. Bir ip aldı bir
sürü düğüm attı üstüne. Bir çakı çıkardı açıp kapattı boyuna. Boyuna da okudu
üfledi, emedi.* (Tr./119)

*Önce gölgeliğin çevresine geniş bir çizgi çizdi, çevirdi Hörü ebe. Kuşağının
arasındaki çakıdan çıkardığı çörek otu tohumlarını çizdiği halkanın içine saçtı.
Okudu üfledi: “Allah’ım, hem doğacağı hem doğuracağı gözet Yarabbim” dedi.
Böylece bütün cinleri perileri doğum yapılacak “alan”ın dışına kovaladı. Çörekotu*

tohumlarını da serpti ki giremesinler! Sonra bağdaş kurup oturdu. Başındaki yazmanın uçlarını, saçlarını topladı, boynundan arkaya attı. Üst üstte birkaç besmele çekti. “İsmi Azam duası”nı, “Ayetül Kürsü”yü okudu.

Sonra kollarını sıvadı:

“ Gel yavrum şöyle, gel anam yanıma! Göreceksin ne kolay olacak! Gözel anam sana Fatıma anamızın gayretlerini verecek. Ben elimi değdirmeden, hiç dokunmadan olacak.” (Kap./154,155)

3.6.3. Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar

Fakir Baykurt’un romanlarında cansız varlıklarla ilgili inanışlar geniş yer tutar. Kaplumbağa kabuğu, taşlar gibi inanışlar vardır. Bu inanışların birçoğunun İslamiyet sonrası diğer kültürlerin etkisi ile oluştuğu ya da İslamiyet öncesi dönemde var olan bir inanışın İslamiyet’in etkisiyle değişikliğe uğradığı görülmektedir.

Çevre köylerde bir inanç vardı; “ Gökçümen’in suyu kesilmediğinden her yanı çayır çimendir. Çayır çimenin yeşili kızların gözlerine yansır. Bu yüzden göküş olurlar. (Tr./9)

“Öyle başına boncuk takmakla inek, inek olmaz!”

Vali birkaç adım geriye kaldı, ellerini yere silkeleyerek azarladı.

Kurukışlalı Karabatan’ı :”Bırakın şu batıl inançları canım!

Çıkar at o boncukları çabuk!

Yani öyle insanlarsınız ki! İnsanı yerin dibine batırıyorsunuz! Çıkar çabuk onları! (KG /14)

Dudu: “heç görünmüyorsun öğretmen?” dedi. “Yokarı mahallede biri sana sabun mu gömdüdü, ilaç mı yaptırdı? Sana yaraşır bir kız belki bizim buralarda da bulunur, niye dolaşmıyorsun arada bir?” (OK/73)

Veli usta ortanca oğluna sesledi: gel ulan! Cebinden bir kibrit kutusu çıkardı: ben atacağım sen söyleyeceksin... Oğlan alışkın babasının karşısına oturdu.

Veli usta kibrit kutusunu attı. Kutu, eczalı tarafı üste gelerek durdu: Bu öğretmen nasıl adam?

Çocuk kutuya bakıp cevap verdi: eşek adam.

Kimde can kalır gülmekten?

Veli usta, kutuyu bir kere daha attı: kimlerle konuşur?

Kutu yine aczalı tarafı üste gelerek durdu.

Çocuk: eşeklerle, dedi.

Kahkahalar...

Veli usta, kutuyu bir daha attı: olup olacağı?

Çocuktan önce İbrahim emmi bağırdı: adaaaaaam!

Kibrit kutusu dik durmuştu.(OK/112)

Başkaldırıyla baktı göğe. “Bulurum çaresini eyvallah!” dedi. “Kerem karısını çağırttın mı Alaekinli’den, kurşun döktüdüün mü? (Yay./135)

Kafasında bir ışık oynadı. Gözleri parladı:

“Hemen hemen!” dedi “Hemen biri tane alıp, kurutup torunumun beşiğine...

Hiç vakit geçirmeden...”

Bir tanesini aldı:

“Eğer bunlar seninse birini aldım, kusura bakma kaplumbağa!” dedi...

“Kurutup... Torunumun beşiğine... Anlıyorsun ya? İçini boşaltıp... “(Kap./151)

Aklıma geldi, göz boncuğunu çıkardım. “yum gözünü, uzat elini” dedim. Sözümü tuttu, yumdu gözünü, açtı avucunu. İçine koyuverdim zinciriyle.

“Açabilir miyim?” diye soruyor.

“Aç” dedim.

Açıp baktı sarı bir zincir, mavi bir boncuk: “Aaa bu ne?”

“Göz boncuğu” dedim. İnanışlarımıza göre göz boncuğu nedir, neden takılır, kısaca anlattım. Güzellere hemen göz değebileceğini söyledim. (KR/290)

3.6.4. Uğur

Kaplumbağalar, Tırpan ve Yılanların Öcü romanlarında uğur konusu işlenmiştir. “Uğur, bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanın, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısacası “olumlu niteliği ve gücü”dür. Halkın inanış ve işlemlerindeki bütün davranışlar, zamanlar, yönler, çevresindeki nesnelere, kişiler, hayvanlar “uğurlu” veya “uğursuz” diye kümelenmiştir. Uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerektir.” (Boratav 2003: 123).

Fakir Baykurt’un romanlarında uğur konusu hakkında çok fazla bir bilgiye ulaşamadık. Ulaştıklarımız da genelde nazar konusuyla birlikte işlenmiştir. Yazarın bu tip konulara bazen köylerin ve insanların gerçekçi anlayışı gibi baktığı, bazen de batıl inanışlar gibi baktığı anlaşılmaktadır.

Kuşağındaki liralardan birini çıkardı:

“Bunun da bir yerinden bir ip geçir

, Yeşer'in beşiğine as, uğur olsun...

Hastalık uğramasın dedi. (Kap./173)

Nuriye bağırdı: "Guu, kayrama dokunma Dürü aba!

Uğrumu kaçıracaksın!" (Tr./109)

"Haberim yok, bilmiyorum" dedi.

Heç kimseden habarsız yapmışlar demek bu işi?

Bak sen. Sağ gözüm üç günden beri

Seğriyip duruyordu, besbelli buna çıkacakmış. (YÖ /42)

3.7.Köy Yaşamı

Köyler, şehirlere göre kültür değişiminin, başka bir ifadeyle değişimin daha az görüldüğü yerlerdir. Kişilerin kültür durumları aynen yansıtılmış, kişilerin dil özellikleri korunmuştur. Fakir Baykurt'un da köy yaşamı, yabancı etkiden uzak, kendine özel doğallığı ile karşımıza çıkıyor.

3.7.1. İmece

İmece, bilhassa hasat gibi yoğun iş yükü bulunan faaliyetlerde, köy halkının birlikte çalışması anlamına gelir Köy yaşamında, işbirliğinin, yardımlaşmanın ve paylaşmanın önemli bir sembolü imecedir.

Kara Ahmet Destanı romanında Karataş köyünde halkın imece usulü çalışması önemlidir. Ayrıca *Kaplumbağalar* romanında köylü asma dikilecek yerleri imece usulü kazmıştır.

“Öyle ya” dedi üyeler. “Salma yaparız.”

“Peki, Seksen komşuya birer lireden seksen lira. On komşu ikişer lire verse, eder doksan lire. Yirmi denesi de birer buçuk verdi mi mesele tamam olur.

Ben yarın kimlerin kaçır lire vereceğini Cemal’a yazdırırım. Ve de teslim ederim bekçinin eline. Siz bir asıl kuzu arayın.

Paralı parasız, gönüllü gönülsüz, bakmayın. Tedarikli davranıp namusumuzu paklayılım arkadaşlar, anlaşıldı mı?”

Muhtarın "arkadaşlar"ı ses çıkarmadılar esneyip duruyorlardı

“Vakit geç oldu gayrı” dedi muhtar.

“Gidip şimdi evlerimize yatalım. Fakat şu Kara Bayram’ı gördükçe bir iki laf söyleyin Köy namına rica ediyorum. Gidişatı gidişatı değildir Dikkat edin...”
(YÖ/83)

3.7.2. Geleneksel Tarım Yöntemleri

Teknoloji, Anadolu insanının çok sonraları tanıştığı bir gelişmedir. Baykurt’un romanlarında teknolojiyi zengin köy ağaları kullanmaktadır. Halk ise geleneksel usullerle tarım faaliyetlerine devam etmektedir. Onun romanlarındaki kişiler geleneksel çalışma usullerinden ziyade, emeklerinin karşılığını alamamaktan şikâyetçidirler.

Geleneksel tarımın insanların kültürlerini ne kadar etkilediğini bilmekteyiz. Öyle ki kültürün her unsurunda görmek mümkündür. Atasözlerini, deyimleri, yiyecek kültürünü, düğünlerin ne zaman yapılacağını; yani hayatın tüm unsurlarını

etkilemiştir. Özellikle *Onuncu Köy*, *Köy Göçüren*, *Tırpan* ve *Amerikan Sargısı* romanlarında geleneksel tarım metotlarının uygulandığını görmekteyiz.

3.7.3. Köy Odası

Milli kültürümüzün önemli unsurlarından biri olan konukseverliğin ifa edildiği köy odaları, Türk kültürünün ve yaşama biçiminin ortaya çıkardığı yapılardır.

Köy odaları genel olarak yolcuların misafir edildiği, her türlü ihtiyaçlarının karşılandığı, köy halkının değişik amaçlarla bir araya geldiği, kendilerine özgü mimarisi ve kültürü olan sivil mimari yapılardır.

“Köy odaları zengin insanların yaptırıp, halkın hizmetine sunduğu, günümüzdeki otellerin fonksiyonlarını karşılayan yapılardır.” (Aksoy 2007: 3).

Fakir Baykurt'un romanlarında köy odaları sıkça geçmektedir. Kara Bayram'ı ikna çabaları da, Dürü'nün babasının Kabak Musdu'ya kızını vermesi çabaları da, hep köy odalarında geçmiştir. Günümüzde fonksiyonlarını kaybeden köy odaları, az da olsa bazı Anadolu Köylerinde yaşatılmaktadır.

3.8.Halk Çalgısı

Halkımız aslında birçok çalgı kullanmaktadır. Bunlardan bir kısmı yöresel, bir kısmı ise tüm Türkiye'ye yayılmış çalgılardır. Fakir Baykurt'un eserlerinde kullandığı çalgılar genelde tüm Türkiye'de kullanılan çalgılar olma özelliği taşır. Bu çalgılar genellikle düğünlerde kullanılmıştır. Fakat konusu Almanya'da geçen romanlarda bağlama daha ağırlıklıdır.

3.8.1. Davul- Zurna

Geleneksel algılarımızdan olan davul, binlerce yıldır kullandığımız bir kültürel varlığımızdır. Teknolojinin henüz gelişmediği dönemlerde köy düğünlerinde yegâne eğlence araçları davul ve zurnalardır. *Tırpan* romanında düğünde çalgı olarak davul ve zurna kullanılmaktadır.

Az sonra kamyon Evcı'deydi.

Kızılcalı Kör Celal'le arkadaşları da geldiler. Köye girerken davulu zurnayı aldılar ele.

Başladılar vurmaya, öttürmeye

Uzak yola gittim gelirim diye...

Bu havayı vuruyorlardı.

"Furun, furun ulan dürzüler!" dedi Musdu.

Kamyonu evin önüne çektirdi. İt Omar'la Hüsnü'yü azarladı: abuk alın eşeklerinizi, çekin gidin buradan! Gözüm ikinizi de görmesin!.." ikisini de itten rezil etti, bozdu.

Dabanca doldurdum fururum diye...

Davul zurna yıkıyordu köyü, dağı, taşı... (Tr. /266)

Davula çift çift furula

Avluda halay kurula

Düşler hayıra yorula

Şen ola düğün şen ola

Şen ola, şen ola, şen ola... (Tr./ 334)

3.8.2. Saz- Kemane-Def- Dümbelek

Geleneksel bir diğler çalgımız da sazdır. Özellikle Anadolu'da Âşıkların kullandığı ve kısmi farklarından dolayı bağlama da denilen bu çalgı Anadolu'da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Kemane de yine özellikle düğünlerde kullanılan bir çalgıdır. Def ve dümbelek ise kullanım alanı olarak çeşitlilik göstermekle beraber, genellikle düğünlerde kullanılır.

Saz genellikle konusu Almanya'da geçen romanlarda görülmektedir. Buradaki Türklerin memleket özlemlerini gidermede bir araçtır.

Yakacıklı Kara Veli, *sazı* kucaklayıp girdi. Deli Kadir'in elinde de *kemane* vardı. Delikanlıların birinde *def*, birinde *dümbelek*...(OK/120)

3.9. Halka Ait Bazı Gelenekler

Burada halka ait bazı gelenekleri vereceğiz. Bunun içinde asker mektubu da var, koç katımı da var. Yaptığımız tasniflerde yerini tam olarak belirleyemediğimiz gelenekleri bu kısma aldık.

Köy içine girecekleri sıra Haçça:

“Durdurdu kağnıyı Bayram” dedi kocasına. “Ben ineyim laf ederler.”

Karı koca kağnıya binip köy içinden geçmek ayıp sayılırdı.

Taaa ninelerden, dedelerden böyle. (YÖ /30)

“Söyleyeceğim” diyor Willy. “Anadolu'da Âşıklar var. Onlar şiirler yaratıyorlar, saz çalıyorlar. Bestalıyorlar bu şiirleri. Söylüyorlar her yerde. Ben diyorum ki, açalım bir yarışma. Prize olarak önemli paralar koyalım. Bunlar Türk Amerikan

işbirliğine indirect övgüler yapsınlar. Gezgirelim bunları köylerde filan. Hem çalsınlar, hem söylesinler...” (AS/39)

Mola Memet: “...onu diyordum” dedi. “Eski töreler... Çalgı çaldırmalar, evin önüne bayrak çekirtmeler, konu komşuyu toplayıp yedirmeler, ne bileyim, güleş tuturmalar... Sonra efendim, Cezayir havasını vurdurup, gelini ata bindirmeler... Hep battal oluyor...”

Eğitmen: “Eski töreler battal olursa yenileri geliyor” dedi. (OK/115)

Lan zabah bu akşam bu ağzında. Bizi bir şey bilmez yerine koyuyor. Neden medeniyetmiş bunlar karılarına karşı? Neden kıskanmazlar? Çünkü domuz eti yiyorlar efendi! Domuz da kancığını kıskanmaz. Buna medeniyet diyor. (AS/125)

Asıl adı halk dansları olan fakat halk arasında oynanan oyunları anlatan ve Baykurt'un *Tırpan* romanında da genellikle düğünlerde oynanan oyunları buraya almayı uygun gördük.

“Öyleyse oyuna kalk!” dediler, tuttular kolundan.

Canım istemiyor zorlamayın” dedi

Zekey tepsiyi attı elinden: “Ben oynayacam Dürü'nün yerine! Dedi

Çaldılar Zekey oynadı Dürünün yerine. (Tr. /188)

Saçı kılmak deyimi genellikle üzüm yetiştiriciliği yapan ve daha çok alevi vatandaşlarımız arasında görülen bir gelenektir. Bu gelenek *Kaplumbağalar* romanında işlenmiştir.

Dinleyin! İlk üzümü saç kılarlar. Nerden mi biliyorum? Anayın dininden biliyorum dürzü! Kitaptan okudum, Garkın köyünün hocasına sor da sana yerini göstereyim? Saçı kılmak deşset bir şeydir emme bunu biz değil, kimse bilmez. Saçı kılmak bağcılığın töresinde olan bir iştir. (Kap./205)

Anadolu'da insanların geçim kaynağı ya hayvancılık ya da tarımdır. Hayvancılıkla uğraşanların bir geleneği de "koç katımı" geleneğidir. Koç katımı bereketin simgesidir. Aynı zamanda halkın eğlence kaynağıdır.

Bir akşam Battal, beş on kişiyi topladı.

Köy içinde: " Koç katımı yapalım komşular..." dedi. (Kap./ 218)

Anadolu'da kaçan kıza ve dul kadına düğün yapılmaması eskiden bu yana süregelen bir gelenektir. Son zamanlarda bu gelenek eskisi kadar uygulanmasa da halen uygulandığı bölgeler vardır.

Gülşen bir fazla terledi. Gönül kırılmışa benziyordu. Dul karıya düğün yapılmadığını biliyordu ama, böyle söylenmesi gücüne gitmişti.(OK/278)

SONUÇ

Türk romanı içerisinde toplumcu gerçekçi bir anlayışla romanlarını yazan Fakir Baykurt, Anadolu olmanın getirdiği bir avantajla Anadolu insanını ve folklorunu yakından tanıyan bir yazarımızdır. Romanlarında açık ve akıcı bir üslup, gerçekçi anlatımı ve Burdur ve İç Anadolu bölgesinin ağzının kelimelerini maharetle kullanmasıyla edebiyatımızda boşluğu kolay kolay doldurulmayacak bir yer edinmiştir. Fakir Baykurt, başta *Yılanların Öcü* olmak üzere yazdığı romanlarda yalnız Burdur ve çevresi değil, içinde yetiştiği Türk milletinin kültür hayatını çok güzel yansıtmıştır.

Fakir Baykurt'un romanlarında kullandığı akıcı bir dil ve ince bir üslup, okuyucuları, adeta romanın ortamına çekmekte ve kendi yaşamlarıyla bütünleştirmektedir. Halk dilini kullanmaktan kaçınmayan Fakir Baykurt, dili samimiyet içinde yoğurarak kendine özgü bir tarzla oluşturmuştur. Ayrıca romanlarında konu bütünlüğüne de gerekli önemi vererek sağlam karakterli eserler ortaya çıkarmıştır.

Fakir Baykurt, insanların günlük yaşayışlarını ve olaylar içinde aldıkları tavırları yorumlayarak ve kimi yerde de kendi düşünce dünyasını ustaca içine işleyerek ortaya koymuştur. Fakir Baykurt, eserlerinde, genellikle halkın günlük hayat tarzlarını, romanlarında geçen kahramanlarının toplum içindeki konumlarını ve eserin geçtiği dönemi de göz önüne alarak ustaca yansıtmıştır.

Fakir Baykurt, *Yılanların Öcü* isimli romanında Anadolu insanının yaşamını, düşünce yapısını, sosyal yaşantısını ustalıkla işlemiş, okuyucusunu adeta o döneme ve çevreye götürmüştür. Köy yaşamı ve köy insanı bu romanda ustalıkla işlenmiştir. Köy insanının kendi küçük dünyası içindeki büyük buhranları açıkça belirtilmiş, ustalıkla anlatılmıştır. Romanda, o dönemde sosyal hayatta karşılaşılan halk edebiyatı ve folklor unsurlarını yoğunlukla ve çağına uygun olarak mükemmel bir

şekilde kullanmıştır. Tabi bunları kullanırken şunu düşünmeden de edemiyoruz. Baykurt'un, bir dönem Folklor Enstitüsünde çalışmasının etkisi olduğu düşünülebilir. Yine bu romanın devamı niteliği taşıyan, *Irazca'nın Dirliği ve Kara Ahmet Destanı* isimli romanlarında da romanın geçtiği dönemdeki toplumsal yaşantıya uygun halk edebiyatı ve folklor unsurlarını, toplum hayatındaki değişimleri, romanlarının kahramanları ile bütünleştirmek suretiyle mükemmel bir şekilde okuyucuya aktarmıştır. Anadolu insanının ekmeğinin peşinde oradan oraya savrulması bu romanlarında ustalıkla anlatılmıştır.

Fakir Baykurt'un *Yüksek Fırınlara, Koca Ren ve Yarım Ekmek* isimli romanlarında Türk toplumsal hayatının dönüm noktalarından olan Almanya'ya göçü ve Almanya'daki yaşamı görürüz.. Buraya göç eden ilk Türklerin nasıl kimlik bunalımları yaşadıkları anlatılmıştır. Almanya'da çalıştığı dönemlerde yazdığı romanlarda fazla folklorik unsurlar kullanmamıştır. Daha çok oradaki Türkleri birleştirme ve örgütlenme çabasında olduğu görülüyor. Buradaki insanların kimlik bunalımlarını nasıl aşacağı üzerinde durulur.

Fakir Baykurt'un yukarıda bahsettiğimiz bütün romanlarında dikkati çeken en önemli özelliği, dönemine uygun ağız ve şiveleri incelikle kullanması ve dönemin gereklerine uygun sosyal yaşantıyı eserlerinde yansıtmasıdır. Bu tarz bir anlatım okuyucu ile roman arasındaki iletişimi güçlendirmiştir. Bunun sebebini Türkiye'de yaşayan insanların büyük çoğunluğunun köy kökenli olmasına bağlamak yanlış olmaz.

Fakir Baykurt, Amerikan Sargısı adlı romanında, Amerika ile Rusya arasındaki soğuk savaş dönemini işlemiştir. Amerikalıların Sosyalizm ile olan mücadelelerini ve kendi kültür emperyalizmlerini işlemiştir. Anadolu insanının saflığı, temizliği, olaylara bakıştaki iyi niyeti bu romanda görülmektedir.

Onuncu Köy ve Tırpan adlı romanlarda ise dönemin toprak ağaları ve zenginleri işlenmiştir. Anadolu insanının bu iki grup tarafından nasıl ezildiğini

göstermek istemiştir. Bu iki gruba karşı Anadolu insanının mücadelesi anlatılmıştır. Bununla birlikte bu romanda işlenen tema ve okuyucuya verilmek istenen mesajlar, halk edebiyatı ve folklor unsurlarından örnekler verilmek suretiyle güçlendirilmiş ve bu da Baykurt'un romanına ayrı bir tarz katmıştır.

Fakir Baykurt'un romanlarında bu kadar çok kültürel unsurun bulunması, yazarın kültürel unsurları bilinçli olarak kullandığını göstermektedir. Özellikle mani, atasözü, deyim, ölçülü söz, kalıplaşmış söz gibi unsurların çokça kullanılması yazarın dilimize ve kültürümüze ne kadar hâkim olduğunu göstermektedir. Özellikle Türkiye'de iken yazdığı romanlarında atasözü, deyim, mani, türkü gibi halk bilimi unsurlarını çokça kullanması dikkat çekicidir.

Yazar, eserlerinde atasözü ve deyimlerin kullanımına geniş yer vermekle birlikte, kimi eserlerinde atasözü ve deyimlerin kullanımı kısıtlı diyebileceğimiz düzeydedir. Atasözü ve deyimlerin kullanımında kimi yerlerde değişiklik yapmış, kimi yerlerde ise aynen kullanmıştır. Yerel söyleyiş özelliklerini eserlerinde değiştirmeden sunan yazar, eserlerindeki samimiyeti sağlamak amacıyla yerel ağız özelliklerinden faydalanmayı da unutmamıştır. Atasözleri ve deyimlerin kullanımında ve değerlendirilmesinde Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* referans alınmıştır.

Fakir Baykurt üzerine daha önceden yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalardan faydalanılmış ve çalışmaların doğrultusunda yeni bir tez ortaya konmaya çalışılmıştır. Şermet Karabela ve Ayşegül Cabur'un daha önce yapmış olduğu çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalardan faydalanılmıştır.

Fakir Baykurt'un romanlarında halk bilimi unsurların incelenmesi sırasında yazara ait ideolojik fikirlerin bazı eserlerde doğrudan, bazılarında ise dolaylı olarak işlendiği görülmüştür. Türkiye'de yazdığı romanlarında ideolojik fikirlerin dolaylı olarak işlendiği, Almanya'da yazdığı romanlarında ise doğrudan işlediği göze çarpmaktadır.

Fakir Baykurt içinden çıktığı halkın kültürüne yabancı bir yazar olarak yaşamamış, halkın kültürüne her zaman saygı duymuştur. Halkın kültürünü korumak istemiş ve halkın kültürüyle mutluluk duymuştur. Halk kültürünü kendi dünya görüşüyle birleştirmiştir. Bu alışmamızda Fakir Baykurt'un bu özelliğini tekrar gözler önüne sermiş bulunmaktayız. Yazar Fakir Baykurt, romanlarında halkın kültürünü ustalıkla işlemiş ve halk kültürünün gelecekte nesillere aktarılmasında bir köprü görevi üstlenmiştir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan 2010; *Türkçenin Söz Varlığı*, Engin Yayınları.
- AKSOY, Ömer Asım 1965; *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- ALPTEKİN, Ali Berat 1997; *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ANDAC, Feridun 1997; *Aydınlanmanın Işığında Sanat İnsanlarımız III Fakir Baykurt*, İde Yayınları, İstanbul.
- BALİ, Muhan 1997; *Ağutlar*, Kültür Bakanlığı Yayınevi, Ankara.
- BANARLI, Nihat Sami 1943; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1980; *Kaplumbağalar*, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1975; *Keklik*, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1983; *Yüksek Fırımlar*, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1986; *Koca Ren*, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1977; *Yayla*, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1962; *Yılanların Öcü*, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1974; *Tırpan*, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1972; *Irazca'nın Dirlüğü*, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1973; *Köygöçüren*, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1999; *Kara Ahmet Destanı*, Adam Yayınları, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1973; *Amerikan Sargısı*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- BAYKURT, Fakir 1961; *Onuncu Köy*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 2000; *Yarım Ekmek*, Adam Yayınları, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1998; *Benli Yazılar*, Papirüs Yayınları, İstanbul.
- BAYKURT, Fakir 1998; *Özüm Çocuktur*, Papirüs Yayınları, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili 2000; *Halk Edebiyatı Dersleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili 1999; *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili 1999; *100 Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- CABUR, Ayşegül 2006; *Tarık Buğra'nın Romanlarında Halk Bilimi Unsurları Üzerine Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- DİLÇİN, Cem 1983; *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara.
- EROL, Çiğdem 2007; *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözcükler*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- ELÇİN, Şükrü 2000; *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem 2002; *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- KARABELA, Sevim 2007; *Fakir Baykurt'un Hayatı ve Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- KARADAĞ, Metin 1989; *Halkbilimine Giriş*, Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- SAKAOĞLU, Saim 1999; *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim 2002; *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim 2003; *101 Anadolu Efsanesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim 2003; *101 Türk Efsanesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim- Ali DUYMAZ 2002; *İslâmiyet Öncesi Türk Destanları*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

SARAÇBAŞI M. Ertuğrul- İbrahim MİNNETOĞLU 2002; *Örnekli ve Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Türkçe Sözlük 2005; Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TAN, Nail 2000; *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, İstanbul.

TAN, Nail 1985; *Folklorumuzda Ölçülü Sözler*, Ankara.

YILDIZ, Kanat 2008; *Fakir Baykurt'un Romanlarında Sosyal Hayat*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas.

YÜCEL, Hasan Ali 15Ağustos 1958; *Türk Edebiyatına Kendi Giren Köylü*, Yeditepe, ,S.161,Y.9.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Isparta'nın Şarkıkaraağaç ilçesinde doğdu. Sırasıyla Gedikli Köyü İlkokulu, İnönü Ortaokulu ve Veteriner Sağlık Meslek Lisesini bitirdi. 1998 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı ve 2002 yılında bitirdi. 2003 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Bölümünden mezun oldu.

Aynı yıl Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak atandı. Hâlen Millî Eğitim Bakanlığında ilköğretim Okul müdür yardımcılığı yapmakta olan Mehmet Halil Akkın, evli ve 1 çocuk babasıdır.

İletişim Bilgileri

Adres:

Dumlupınar Mahallesi

Çaykent Sitesi No:5/6

Çay/ Afyonkarahisar

Tel: 0 507 214 75 94

Email: akkin80@mynet.com.tr